

ΑΘΗΝΑ
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΩΝ ΕΜΜ. ΙΑΝΝΑΔΑΚΗ
1978-1979

E.Y.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΑ ΕΙΣ -άτοις -άτον ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΛΥΤΩΝ ΝΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

Ἐπει μνήμην Μάρκου Ν. Ναουμίδου
πολυκλαύστου μαθητοῦ μου († 29. 5. 1977)

Α. ΤΑ ΕΝ Τῇ ΣΗΜΙΕΡΙΝῇ ΧΡΗΣΙ

Εἰς τὴν σήμερον λαλουμένην Νεοελληνικήν (εἰς ἣν ἀνερειχθησαν καὶ θιασικὰ πτωχεῖα) συνήθῃ εἶναι ὄντατα εἰς (-άτοις) -άτον ἐννοιῶν, συνήθεις ἴδετητων, ποτῶν καὶ ἐλεπιμάτων, καταπάσσεων, ἀξιωμάτων κατ. Ἱκανότων δὲ καὶ τὰ σχηματισθέντα ἐπιρρήματα εἰς -άτη καὶ τοπωνύμια καὶ τὰ ἐκ τῶν τελευταίων προελλίντα ἀπ' εὐθείας ἢ δι' ἀναλογικοῦ σχηματισμοῦ οἰκιγενειακά ἐπόνυμα καὶ παρεπόνυμα. Ἐπάρχουν δὲ καὶ πολυάριθμο ἐπίπεδα εἰς -άτοις -άτη -άτο.

Οὕτως εἰς τὴν καλὸν ἡμέραν ὄμιλον ἀκούομεν ὅτι τὸ ἀριθμοῦ εἴναι δροσῆτο (ἐπτί), τὸ πετρίδι γεμάτο, μισθημάτο (ἔσως ἢ εἰς τὸ ἡμίση τῆς μέσης καὶ φόρεμα μεσατό). Τὸ απίτι εἴρια κινηματάτο (έσκεπτασμένον διὰ κεράμων). Τὸ κρατί εἴρια πιπεργάτο (πιπερίζει κατὰ τὴν γεῦσιν). Κρασᾶτο (οὐσ.) εἴται τὸ φυεῖ (σβησμένο μὲν κρασί, κατὰ τὴν ἔψησιν), ἀλλὰ καὶ χρῆμα κρατᾶτο, οἰνωπόν. Ἐπάρχουν (παγωτὸς) γαλάτο, (γλυκὸς) κινηματάτο, μιστολάτο ἀπὸ ἀριθμοῦ (μανιλούτε). Κάθε νοσοκομεῖον ἔχει Ἀδελφῖτο(ν), μεταξὺ ἑνὸς κράτους καὶ τοῦ Βατικανοῦ συνάπτεται συνθήκη καλουμένη κινηματάτο(ν), οἱ "Ἄραβες ἐμίρηδες ἀρχεῖ ὁ καθεὶς εἰς ἐν ἐμιρᾶτο, ἐνῷ εἶναι γνωστοί οἱ λαϊκοὶ ἀγῶνες ἀπὸ τὸ προλεταριάτον (proletar -αταρία) καὶ ἡ ἀργὴ πρεγκεπών ὡς τοῦ Μοναρχοῦ πριγκιπάτον, δουκῶν ὡς τοῦ Λουξεμβουργοῦ τὸ μέγα δουκᾶτον (dux, ducautum) δουκᾶτον καὶ πελαιὸν νόμισμα). Ὁ ἀποκτῶν doctorat (διδάκτωρ) ἔχει δοκτηράτο.

Εἰς τὴν μουσικὴν ἔχομεν τὸ ποδοτύπο (modus). Χρῶμα εἶναι τὸ αἴσιταγάτο (πέτος) ἐπτί., τὸ ληγια ὄμιος εἶναι σταγάτη, ὥταν εἶναι κορτά, καλλιαρά. (1) ἐργάμενος δις κλέπτης αἴρεντος καὶ συντόμως ἥρτε στὰ κλεψτά. (1) καθεὶς θυμάται τὸ μεκανάτη του (παιδικὴν ἥλικαν). Τοπωνύμιον γνωστήτατον Β. Ἐλλάδος τὸ Λοξᾶτον (τόξον, τοξῖτον ἐκ κατακευῆς). Κεφαλληνιακό: Τὸ Μεταξῖτα

(ἐκ τινος Μεταξᾶ) κ.ά. Καὶ πλῆθος ἐπωνύμων: 'Ιάκωβος > 'Ιακωβῖτος, Ζαφείρι(ο)ς > Ζαφειρῖτος κλπ.

'Έκ πρώτης ὄψεως διακρίνομεν ὄνόματα εἰς -άτοι τὰ ὅποῖα οὐδέποτε ἔσχον ἀρσενικὸν εἰς -atus > -άτος (ἢ καὶ θηλυκὸν εἰς -ata > -άτα, -άτη). Εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ προέρχωνται ἐξ οὐσιαστικῶν ἀλλὰ καὶ ρημάτων. Πασιφανὲς ὅμως εἶναι δὲτι εἰς τὰς πλειόνας τῶν περιπτώσεων ἔχομεν ἐπίθετα ἢ οὐσιαστικοίησιν τοῦ οὐδετέρου εἰς -άτον: χορτάτος -άτη -άτο (ἢ χειρεργμένος: χυρταίνω). μρεξάτος -άτη -άτο (ὅρεξις). κεράτος -άτη -άτο (κέφι == διάθεσις). τρεχάτος -άτη -άτο (ἐπὶ ἔρχομένου τρέχοντος: τρεχάτοι¹ οὐσ. τὸ τρέξιμον). βαρβίτος -άτο (ἔλλειψις θηλυκοῦ καὶ ἀπο τὰ θήλεα ζῷα ἔχουν γένειον | ιαρβατος -α -ων, γενειοφόρος, οὔπτερον ίκανὸς πρὸς συνουσίαν ἐπὶ ζῴων καὶ ἀνθρώπων). 'Απὸ τοῦ 1077 τούλαχιστον εἰς τὸ πτωχοτροφεῖον τοῦ Μιχ. 'Ατταλειάτου, ὅπερ προώριστο δι' εὐνούχους, ἀπηγορεύετο νὰ κουρευθοῦν εἰς τοὺς βαρβάτους²!

Πετάτος, ὁ εἶναι ὁ πετῶν, ὁ ἔχων τὴν πτητικὴν ίκανότητα, τὰ δὲ πετούμενα πτηνὰ λέγονται ἐν 'Ιππείρῳ τὰ πετάται (οὐσιαστικοίησις). Γενάτος καὶ μουσάτος εἶναι ἀνήρ ἔχων γένειον καὶ μούσι καὶ τριχάτος -άτη -άτο ὁ τριχωτός. Ταῦτα μόνον σκωπετικῶς ἐπὶ θηλέων. Τινὰ εἶναι ἔλλειπτικά, ἔχοντα μόνον πληθυντικόν. Σημειωτέον ἀπὸ τοῦδε δὲτι τόσον τὰ ἐπίθετα δύσον καὶ τὰ οὐσιαστικὰ περὶ δῶν ὄμιλοῦμεν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἔλληνικά ἢ λατινογενῆ. 'Αλλὰ καὶ ἐξ ὅλης γλώσσης εἰλημμένης τῆς ρίζης (ἀραιβικά: κέφι, ἐμίρης, κεδίβης κλπ.). Καὶ τὰ μὲν λατινογενῆ θὰ διπέλετέ τις παλαιότερα, ἀν λάβῃ δι' ὄψιν τὴν καταγωγὴν τῶν καταλήξεων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε, λόγῳ ἐπιδόσεως τῆς εἰς -atum > -άτορ καταλήξεως. 'Αλλ' οὐδὲ εἶναι τὰ μόνα. Πολλάκις μετεσχηματίσθησαν ἴταλογενῆ οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα καὶ δὴ ἐνετικά εἰς -ato > -ado,-ata > -ada (-ato -ailo ἀρσενικὸν ἀλλ' ἀποδίδει καὶ τὸ οὐδέτερον) εἰς -άδος -άδα -άδο, περὶ δῶν ἀλλοῦ γίνεται εύρυς λόγος, καταγραφομένων πολλῶν διεκάδων ἐξ αὐτῶν³.

"Ηδη τὸ 1892 δ Γ. Ν. Χατζιδάκις ἔγραψεν⁴ δὲτι «ἡ λατινικὴ κατάληξις -άτος (-atus) εἰσῆλθεν ἐνωρίες εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν καὶ δι'

1. 'Ἐν Κύπρῳ τρεχάτο τὸ νερό.

2. ΜΜ, ΑΙ Ι, 1887, σ. 314.

3. Εἰς ἄλλο μου δημοσίευμα.

4. ΜΝΕ 1, 1905, σ. 422.

αύτῆς ἐσχηματίσθησαν πάμπολλα ὄνδρατα μετὰ ποικίλης σημασίας, ὡν
ἔνεκεν περιέπεσον πάλιν εἰς λήθην ἀλλαγήσια ἐλληνικά ἐκφραστικώ-
τερα καὶ σαρέστερα... (ὦς δ') πληγᾶτο = ὁ φέρων πληγάς, ὁ τραυματί-
ας... Ἐν τοῖς μεταγενεστεροῖς χρόνοις ἐσχηματίζοντο διὰ τῆς καταλή-
ξεως ταῦτης εἰς -άτοι ὄνδρατα δηλωτικά ἔδεσμάτων, γλυκισμάτων,
ποτῶν κλπ., οἶνον. ἀμυλάτοι, δροσάτοι κλπ.».

'Αλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἀκριβώς αὐτοις. Διότι π.χ. ἡ εἰς -άτοι
κατάληξις ἐφοήθησε τὴν δήλωσιν νομισμάτων (καινοτατικάτοι, μαρο-
ηλάτοι κλπ.), ἡ ψυχικῶν καταστάσεων καὶ σωματικῶν γνωρισμάτων,
ἢ εἰδῶν τινων κοινωνικῶν ὄμάδων ἡ ζώων, καὶ κρατικῶν διοικήσεων.
Οἱ δὲ πολυάριθμοι εἰς -άτοι ποιμενικοὶ ὄροι δὲν ἔχουν οὔτε τοὺς ἀνα-
λόγους των οὔτε ἀλλούς πλέον ἐκφραστικούς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνι-
κήν, καθ' ὃσον γνωρίζομεν τούλαχιστον. Όμοιως εἰς τὴν σατιρικὴν
λογοτεχνίαν ἔδωκαν εύκαιριαν σχηματισμοῦ πολυάριθμων καὶ ἀπιθά-
νων συνθέτων (εἰς -άτοι -άτη -άτο). Οὐδὲ φαίνεται ἡ ἡλικία δλων
αὐτῶν, ὥστε νὰ εἴμενα ἀπολύτως βέβαιοι ὅτι εἶναι πάντα ἐσχηματι-
σμένα μετὰ τὸ 1000 μ.Χ., ὅτε προσφύεστερον ὄμιλούμεν περὶ Νεοελ-
ληνικῶν (καὶ δχι Βυζαντινῶν).

Πάντως διὰ τῆς ἐπιδόσεως τῆς εἰς -άτοι καταλήξεως τῶν οὐδετέ-
ρων ἐπῆλθε διευκόλυνσις τῆς μονολεκτικῆς ἐκφράσεως εἰς δις περι-
πτώσεις ἀλλως οὐ' ἀπηρτοῦντο περιφράσεις (τούλαχιστον δύο λέξεις):
Ἀπιάτοι (= ἀπιος χυμὸς ἢ οἶνος), ἀφρός) ἀφράτοι, τὸ (= ἄρτος πολυ-
τελείας), ἀφινθάτοι (= ἀψίνθιον ἀφέψημα ἢ ρόφημα), τραγάτοι (= πολ-
υμνιον τράγων ἢ ἐν φ πολλοὶ τράγοι), βαρβάτος -οι (= ἴκανὸς -ὸν πρὸς
συνουσίαν). Μιχαηλάτοι (= νόμισμα βασιλέως Μιχαήλ). Καὶ: σενά-
τον (= σύγκλητος βουλῆ, οἶκος τῆς συγκλήτου βουλῆς), μαγιστράτοι
(= ἀρχὴ τοῦ μαγίστρου, οἶκημα);, (ἐ)πισκοπάτοι (= ἀρχὴ τοῦ ἐπι-
σκόπου, ἀρχιερατικὸν μέγαρον), πρωτάτοι κλπ.

'Αλλη κατηγορία εἰς -άτοι ἀποδίδει ἐννοιας ἀγνώστους εἰς τὴν
λογίαν παλαιὰν γλῶσσαν: βρακάτο, τὸ ἐπὶ ζώου ἐν ἀναφορῇ πρὸς τὸ
χρῶμα τῶν ὀπισθίων ποδῶν, παρ' δλον ὅτι οὐδέποτε ἐφόρει τὸ αἰγο-
πρόβρατον βρακί, τὸ (βρακάτος, ὁ εἰς τὰς Κυκλαδας ἐπιχώριος χορὸς
βρακοφόρων!). Επὶ ζώων καὶ τὰ σκουφιδάτο, τὸ καλικάτο, τὸ κά. πολλά.

'Αλλὰ πέρα αὐτῶν ἐπίθετα οἴα τὰ μυρωδάτος -άτη -άτο, μηλάτος
-άτη -άτο, ἀντὶ τῶν ὅποιων οὐδὲ ἐγρησιμοποιοῦντο αἱ λόγιαι λέξεις εδό-
δης, εἰνῶδες καὶ μηλοειδῆς (μηλόσχημος), μηλοειδὲς π.χ., ἀπήλλαξαν
τοὺς λαλοῦντας τῆς δυσκολίας τῆς ἐκ τῆς χρήσεως τῶν τριτοκλίτων,
δοθέντος τοῦ ἀκυράντου τοῦ παροξυτόνου τῶν εἰς -άτοι οὐδετέρων

(τῶν μετὰ ταῦτα χαρακτηρισθέντων ὡς δευτεροκλίτων). Κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὰ τε ἐπίθετα καὶ τὰ οὐσιαστικὰ εἰς -ῆτος -ῆτον εύκολύνουν τὰ μάλιστα τὴν σύνθεσιν (βλ. περαιτέρω).

Τὰ εἰς -ῆτος -ῆτον προσεφέροντο εύκόλως οὐ μόνον εἰς τὴν δήλωσιν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἔδεσμάτων ἀλλὰ εἰς τὴν σάτιραν (ἀρχιδάτος, κολάτος, χεστάτος) καὶ εἰς τὴν ὑπερβολὴν (τὰ περισσᾶτα = τὰ παρ' ἀξίαν πολλά), ἢ τὴν εἰρωνείαν: δευτεροκλασῖτος, τριτοκλασῖτος ἐπίθετα ἀντὶ τῶν περιφράσεων: δευτέρας τάξεως (ποιότητος) ἢ τρίτης τάξεως (ποιότητος).

Πόσον δ' ἐπέδωκαν τὰ εἰς -ῆτον δεικνύουν τὰ ἐπὶ ἀγωγοῦ νερομάλου Οησαυρισθέντα βλυχάτοι (καὶ βλυχάτο, τό), γλυκάτοι, τὸ καὶ φλογάτοι, τό¹.

Μία ἀλληλομετατρέπεται εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἥπου συναντῶνται αἱ καταλήξεις -ῆτος -άτη -ῆτο, περὶ ὧν ὅμιλοῦμεν ὑγενικώτερον. Δὲν ἔχομεν βεβαίως δι' ὅλους τοὺς μετὰ τὴν "Ἀλωσιν χρόνους μνημεῖα καὶ γλωσσάρια, οὐδὲ ἔξηντλημένον γεωγραφικο-γλωσσικὸν "Ἄτλαντα, διστε αἱ παρατηρήσεις μου νὰ εἶναι ἐμπειρικαί². Εἰς τὸν χῶρον τῆς ποτὲ μεγάλης Ἐλλάδος ἢ εἰς τὸν ποτὲ Ἑλληνικὸν Πόντον ἐλάχιστα αἱ ἐν λόγῳ καταλήξεις ἀκούονται ἢ καὶ ἐλλείπουν ὅλοσχερῶς, σπάνιαι δ' εἶναι εἰς τὸν χῶρον τῆς Δ. Μικρασίας καὶ τὰς νήσους, ὡς ἡ Κάρπαθος, ἡ Κῶς, ἡ Ρόδος, ἡ Χίος κλπ. Ἀπεναντίας συγνότερον ἀπαντῶνται εἰς τὸν Ἐπτανησιακὸν (μετὰ τῶν Κυθήρων) καὶ Κρητικὸν χῶρον, εἰς νήσους δηλονότι αἱ ὅποιαι ὑπέστησαν τὴν Ἐνετοκρατίαν· οὐ μόνον ἐξ ἐπιδόσεως τῆς μεσαιωνικῆς καταλήξεως ἀλλὰ καὶ ἐκ μεταφορᾶς αὐτουσίων Ιταλο-Βενετικῶν λέξεων ἐκ τῆς Ιταλοβενετικῆς διαλέκτου, περᾶγμα δπερ ἐπεσημάναμεν ἀνωτέρῳ. Γινὰ τῶν ἥδη σημειωθέντων ἀνωτέρω εἶναι λόγια (κογκαρδῆτοι, πριγκιπῆτοι, προλεταριῶτοι, συνδικᾶτον κλπ.), ἀλλ' εἰσῆλθον δι' εὑρυτάτης χρήσεως εἰς τὴν Νεοελληνικήν. "Αλλα εἶναι μονοσήμαντα καὶ ἄλλα πολυσήμαντα μεταβάλλοντα αἴτιας κατὰ τόπους καὶ περίπτωσιν.

1. Πρβλ. Βλ. Κ. Πλατάκην, Λαϊκὲς ὁνομασίες νερομάλων, Κρητολογία IV, 1977, σσ. 161 καὶ 169.

2. Μή διαθέτον ἴδιον ἀρχεῖον ἐξ ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ χάρου, ἐχρησιμοποίησα πλήγη τῶν ἐν τοῖς Λεξικοῖς καὶ κοινῶς γνωστῶν ὄλικὸν ἐκ Πελοποννήσου, Ηπείρου, Κρήτης, Δωδεκανήσου, ὀλίγον δ' ἐκ Κύπρου, Κατωνιτακῆς κλπ., ὃς ἐν ταῖς παραπομπαῖς.

Β'. ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΛΟΓΙΑ

I. Τὰ ἐκ τῆς Λατινικῆς

Διάκρισις πρέπει νότι γίνη τῶν ἐκ τῆς Λατινικῆς μεταγραφέντων οὐσιαστικῶν καὶ μετοχῶν καὶ διατηρησάντων τὴν κατάληξιν ἢ προσαρμοσάντων αὐτὴν.

Εἶναι δὲ ταῦτα:

α') Τὰ ἀρσενικὰ εἰς -atus -us τῆς τετάρτης κλίσεως, δις: senatus -us > σενάτορ, τὸ magistratus -us > μαγιστράτον, τό.

β') Τὰ εἰς -atum -ati οὐδέτερα οὐσιαστικά: (fossa -ae) fossatum -i > φουσσάτορ (dux) ducatum > δουκάτον, τό.

γ') Αἱ εἰς -atus -um μετοχαὶ αἱ ληφθεῖσαι δις οὐσιαστικὰ (mando) mandatus -atum > μανδάτορ, τὸ > μαντάτο, τό· (meto) metatus -atum > μητάτορ, τὸ καὶ μιτάτο(r), τό.

δ') Αἱ εἰς -atus -ata -atum μετοχαὶ αἱ ληφθεῖσαι ἐπιθετικῶς: foederatus -a -um > φοιδεράτος, δ· legatus -a -um > λεγάτος, ληγάτος, δ, ληγάτορ, τό.

Ίδωμεν ἐγγύτερον τινὰ ἐξ αὐτῶν:

α') Σενάτορ, τό¹. Ἡδη δὲ Πλούταρχος (Ρωμύλος, 13), διὰ ν' ἀποδώσῃ τὸν πολιτειακὸν ὄφον senatus -us ἀρσ. τῆς λατινικῆς (senato ἀρσ. ίταλ., ἡ σύγχλητος Ἑλλην. (βουλή)), ἔγραψεν: Ἐκατὸν δὲ τοὺς ἀρίστους ἀπέδειξε βουλευτὰς καὶ αὐτοὺς μὲν πατρικίους, τὸ δὲ σύστημα σενάτον προστηγάδενσεν. Οὐ μὲν οὖν σενάτος ἀτρεκῶς γερουσίαν σημαίνει. Διετήρησε δηλονότι τὸ ἀρσενικὸν τοῦ γένους. Οὐ Ιωάννης Λυδὸς (De Magistratibus III, 70, Bonn, σ. 265, 12): Ἐπὶ τὴν Ἰουλιανοῦ γερουσίαν, ήν καλοῦσι σένατον. Ιωάννης δὲ Μαλάκας (339, 12 Bonn): καὶ στήλην μαρμαρίην ἐν τῷ Σητάτῳ τῆς Κόγχης (μεταφρασθὲν ἐκεῖ εἰς conchae senaculo!). Αργύτερον δὲ Θεόφανης εἰς τὴν Χρονογραφίαν (De Boor, 184, 20) ἔγραψε σενάτορ ἡ θνατον, ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς Συγκλήτου, οὐδέτερον. Εἰς τὰ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως (σ. 139, 1-3, Preger) ἀναγινώσκω: Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς

1. Ἀκαντῷ καὶ δις σένατος, τό, ἀλλὰ καὶ σινάτος (σενάτος), δ. Πρεβ. Δην C a n g e, Glossarium mod. et inf. Grace., στ. 1352. S o r h o c l e s, Greek Lexicon, σ. 984, καὶ L a m p e, Lexicon, σ. 1229, ὅπου παραπομπαὶ εἰς διαφέρων ἐποχῶν καίρουν, τὰς ὁποῖας δὲν ἐπανελαιμβάνου ἐνταῦθα.

ἀνωκοδόμησεν (δι Κωνσταντῖνος) οίκους. Σε ν ἀ τ ο ν τούτους διομάδας. Πέρα δὲ τοῦ τύπου σεγάτου εἰς τὸ αὐτὸ σύγγραμμα εὑρηται καὶ ὁ τύπος σινάτου (24,ii)¹. Καὶ ἔγραψεν μὲν τὰ Πάτρια μεταγενεστέρως, αἱ ἐν αὐτοῖς διμῶς πληροφορίαι ἀνάγονται εἰς τοὺς παλαιούς.

Ἐκ τῶν ὡς ἀνω διλίγων παραδειγμάτων συνάγεται ἡ κύμανσις ἐξ ἐπόφεως τύπου καὶ γένους (ἢια τοῦ ε, διὰ τοῦ ι καὶ τοῦ η ἀπεδίδετο τὸ μακρὸν λατινικὸν ε, διὰ τοῦ μετατον, μητάτον, μιτάτον κ.ἄ.) ἀναγκαῖον δρου δηλοῦντος τὴν παραδοσιακὴν γερουσίαν ἡ σύγκλητον βουλὴν τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὸ μέγαρον ἕπου ἐστεγάζετο αὐτῇ.

Οἱ ιστορικοὶ καὶ χρονογράφοι καὶ δὴ οἱ ὄψιμοι ἀπέρευγον τὴν χρῆσιν τοῦ δρου σενάτος -οὐ καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔχρησιμοποίουν τοὺς βουλοὺς καὶ σύγκλητος βουλή, γερουσία. Οὗτοις ἡ Κώνσταντινος Πορφύριος γένης -ον τοῖς, Εἰς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν 13,50 (Μορινο-σικ): τῶν ἀρχιερέων πάντων εἰς ταῦτα παρηγματικούς καὶ τῆς (Βυζαντινῆς) συγκλήτου. "Ἄννα ἡ Κομνηνή, Ἀλεξιάς ΙΔ", II, 5: Συναγαγόντες οὖν τοὺς ἀλλογιμοιτάτους τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου καὶ ἀπαντας τοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς (δι βασιλεὺς) βουλὴν ἐξ ἀπάρτων γέτειτο. Γεώργιος Σφραντζῆς εἰς τὸ ἀμφιβαλλόμενον Μέγα Χρονικὸν του, σ. 180, 22-23 (Τιο. Ηπαπάθηπούλος). Ἐξῆλθεν οὖν λόγος ἐκ τῆς τῶν Ἐνετῶν γερουσίας τοῦντος αὐθεντεῖταις. Καὶ: "Ηλθεν δούξ (=δέγης τῆς Ἐνετίας) μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ συμβούλων αὐτοῦ τῶν τῆς γερουσίας καὶ συγκλήτου ἑτέρων ἀρχόντων πολλῶν, αὐτόθι, σ. 181, 16-18. Λιέβη δι βασιλεὺς ('Ιωάννης Ή') μετὰ καὶ πολλῶν ἀρχόντων τῆς συγκλήτου..., αὐτόθι, σ. 176, 11-14. Καὶ: "Οπως συνέλθῃ δούξ (=δέγης) οὖν πάσῃ τῇ (ἐνετικῇ) γερουσίᾳ στρατηγῷ, αὐτόθι, σ. 181, 1 (πρβλ. καὶ σ. 181, 4). Γεώργιος δι Παχυμέρης (Bonn I, 299, 14-15), περὶ Μιχαήλ Ή: καὶ δι βασιλεὺς ἀκούσας εὐθὺς ἐρίσταται ἀμα μὲν συγκλήτῳ, ἀμα δὲ ἀρχιερεῦσι πρὸς Ἰωσῆφ Γαλησιώτην πατριάρχην. Σιλβεστρος δι Συρόπουλος, Historia vera ονομασίας πονηρας (Laurēt, σ. 398, 10-11), περὶ Ἰωάννου τοῦ Ή: καὶ ταῦτα αὐτὸς αὐτοπροσώπως ὥν ἐκεῖσε μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ τῆς Ἐκκλησίας (ἐν Φλωρεντίᾳ).

1. Γεώργιος δι Χαρτοφύλαξ (ιγ' αι.) ἔγραψε: στρει με γοῦκ, στρει με τὰ τῶν σινάτων. Πρβλ. G. Soyer, Byzantinische Dichtung, 1930, σ. 32, στήχ. 7.

'Η χρήσις τοῦ σύγκλητος (βουλὴ) ἀντὶ τοῦ σενάτος -ον κλπ. ἐρμηνεύεται ἐκ τῆς τάσεως τῶν λογίων τῶν Παλαιολογέων χρόνων ν' ἀττικίζουν¹.

Διὸ νὰ ἔλθωμεν εἰς τοὺς νεωτάτους χρόνους τὸ Σενάτο ἐδήλωσε καὶ τὴν Ἰόνιον Γερουσίαν τοῦ Ἐπτανησιακοῦ Κράτους. Ἐν ἑγγράφῳ τοῦ ἔτους 1801 ἀναγρινόσκω ἀπό τὸ Σενάτο².

β') *Λεγάτος* (ἢ) ληγύτος, δ (= πρέσβυς): 'Ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πάπα... μοχιερεύς, οὐ καὶ λεγάτος αὐτοῖς φασι, τοῦτον Πελάγιος (ὡς πατριάρχης Λατίνος Κωνσταντινουπόλεως), Γεωργίος Ἀκροπόλεως, Χρονικὴ συγγραφή, κεφ. 17 (σ. 29, 13-14, Heisenberg). Γεωργίος Σφραντζής, Μέγα Χρονικόν: 'Ἐν γῇ δὴ ταμήρει ἦν καὶ διπλὲ ἐν τῇ Πάτρᾳ κανονικὸς Μᾶρκος... δις γέγονε καὶ λεγάτος παρὰ τοῦ πάπα Εὐθυγένειον τοῦ ανυγενοῦς αὐτοῦ (II, 12, Παπαδόπουλος, σ. 164, 9-12). Καὶ διπλάσιος ἦλθε μετ' αὐτῶν... (II, 15, αὐτόθι, σ. 185, 23). 'Εστάλη... καὶ πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἦτοι λεγάτος..., (II, 19, αὐτόθι, σ. 195, 9). Αηγάτα, τὰ ἡδη παρὰ Ιωάννη Μαλάχη (Bonn, σ. 440, 2). 'Τὸ τὴν σημασίαν τοῦ κληροδοτήματος ἀπαντᾶται εἰς τὰς Ἀστίκας τῆς Κίμπρου Α (Κ. Ν. Σά-0 ας, Μεσ. Βιβλιοθήκη 6, 1877, σ. 138, 21): Ήερὶ ἐκείνου ὅποις ζητᾷ τὸ λεγάτον τὸ τοῦ ἀφῆκαι. Καί: 'Ἀποθρύψασε τις ἄρχοντες... ἐπέτρεψε τῇ συμβίωσι τοῦ... ἔτι δὲ ἐλευθερίας καὶ λεγάτα... παρασχεῖν.... (D. Stierneon, La vision d'Isaïe de Nicomédie, RÉB 35, 1977, σ. 25, 4-6). Τὸ τοιοῦτον ἀδελφῆτον πεκούλιον ἦρ αὐτῆς, περιελθόντες αὐτῇ ἀπό λεγάτον (= κληρονομίας) τοῦ προσ πατρός πάππου αὐτῆς ὡς πεκούλιον δῆθεν καὶ λεγάτον αὐτῆς ἀνακαλεῖσθαι (ἔτους 1400 σιγκληλον διὸ μοναχὴν Λασκαρίναν), ΜΜ, ΛΔ II, 1862, σσ. 425 - 426.

γ') *Πλοιβάτον*, τὸ (baileum privatum) ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ λουτροῦ, ἵπου ἢ λουτράριος λέγεται πριβατάριος, δ, ἐν ἑπιγραφαῖς (Κ. Μέντζος, Συμβολαὶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ

1. Εἰς τὴν μελέτην τῆς συναδέλφου Α. Χριστοφιλοπόλεως, 'Η Σύγκλητος εἰς τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ιστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τεῦχος 2, 1949, σσ. 5 - 151, καὶ ἐν σπ. 13 - 33 ὑπάρχει τὸ κεράλωμα: 'Η περὶ συγκλήτου ὄρολογία εἰς τὰ καθ' ἔκαστον κείμενα (Ιστορικός, χρονογράφους κλπ.).

2. Ηρβλ. Στέφ. Η. Η απαδίπον λογική, Μοκεδονικά 17, 1977, σ. 308.

βίου..., ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 126). Πρβλ. Du Cange, Gloss., στ. 1226. Ἐλέγετο δ' ἐλληνιστὶ δημόσιων, τό.

δ') *Πριγκιπάτον*, τὸ (Du Cange, Gloss., στ. 1228): *Tὸ δὲ Σαλερτινὸν (Salerno) ἀνέσθη ἐπὶ τοῦ Σικάρδου, ὅτε διεμέρισαρ οἱ Λαγούνβαρδοι τὰ προτεράτα, Κωνστ.* Πορφυρογέννητος, Πρὸς τὸν ίδιον υἱὸν Ῥωμανόν, 27, 52-53 (Moravcsik). Μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτείου (τοῦ πάπα): οἱ δὲ τῆς πρεσβυτερίας Ῥώμης περὶ τὸν προτεράτον ἀσπουδον (χωρὶς διάθεσιν συμβιβασμοῦ) φιλογενικοῦν, ὁ Μελέτιος Ηγγᾶς τῷ Μαζίμῳ Μαργουνίῳ (1583) (E. Legrand, Lettres de Mélétius Pigas, Paris 1902, σ. 401, 133-134).

ε') *Ρηγάτον*, τὸ (Du Cange, Gloss., στ. 1293 - 1294). *Rex ἢ ρήγη διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς εἶναι πᾶς ἔνος ἡγεμὸν τὸν ὑποῖον δὲν οὐδουν νὰ δνομάσουν βασιλέα, διότι βασιλεὺς (τῶν Ρωμαίων) εἶναι μόνον ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.* Ἐπομένως τὸ κράτος τοῦ ρηγὸς εἶναι ρηγάτον: *Οὗτος οὐν ὁ Κάροντος ἢ τοῦ μανικράτηρ πάντων τῶν φηγάτων, ἐβασίλευσε δὲ εἰς τὴν μεγάλην Φραγγίλαν,* Κωνστ.

Πορφυρογέννητος, Πρὸς τὸν ίδιον υἱὸν Ῥωμανόν, 26, 5-6 (Moravcsik). Ἐλλὴνταῦθα καὶ παραδίδομέρ σοι τὸ φηγάτον (αὐτόθι 26, 24-25). *Kai τότε ἐκράτησεν δὲν τὸ φηγάτον ὁ Ραδούλφος* (αὐτόθι 26, 55-56). *Ἐκαστος Λατίνος ἐπίσκοπος τοῦ φηγάτου τῆς Κύπρου, ἐν Κυπρίᾳ Διατάξει τοῦ 1260* (Κ. Ν. Σάοας, ΜΒ 6, σ. 507, 16).

Σ') *Δουκᾶτον*, τὸ (Du Cange, Gloss., στ. 328), ἐν τῇ ἔννοιᾳ τῆς ἔδρας ἡγεμονίας: *Hr δὲ τῷ τότε καιρῷ τὸ δούκατον εἰς τόπον λεγόμενον Τζιβιτάνονβα (Civitas nova), διερρέεται Νεόκαστρον.* Διὰ δὲ τὸ εἶναι τὸ προειδημένον τησίον πλησίον τῆς ξηρᾶς κοινῆ βουλῆ (οἱ Ἐνετοί) μετέθηκαν τὸ δουκᾶτον εἰς ἐτερον τησίον, ἐν φ καὶ νῦν ἔστιν σίμερον..., Κωνστ.

Πορφυρογέννητος, Εἰς τὸν ίδιον υἱὸν Ῥωμανόν, 46, 52 (Moravcsik); Σνθ' ἀνωτ., 28, 47-50 (Moravcsik).

ζ') *Μαγιστρᾶτον*, τὸ¹. Προκόπιος ὁ Καυσαρεὺς εἰς τὸ Ἀνέκδοτά του (Haury, σ. 100, 25) κατὰ τοὺς κόδικας GP, τοὺς ὑποίους δὲν εἰσήγαγεν δὲ ἐκδότης εἰς τὸ κείμενον: *καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐς τὰ τοῦ μαγιστρᾶτον (μαγίστρους codd. cert.) ἀξιωμα ἥλθε.* Κωνστ.

Πορφυρογέννητος, Εἰς τὸν ίδιον υἱὸν Ῥωμανόν, 46, 52 (Moravcsik);

1. Du Cange Gloss., στ. 846, ὅπου καὶ μαγιστρᾶτοι ἀρχοντες.

δεδωκός αὐτῷ ἴματιον μαγιστράτον πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸν Κουρκένιον τὸν "Ιβηρα μάγιστρον" Καὶ 46,₂₈: ἐξαυτούμενον τὸ κουροπαλατίκιν ἡ τὸ μαγιστράτον...¹ Απεδέξατο τὸ μαγιστράτον, αὐτόθι 46,₁₂₂.

"Ἡ λέξις κατήλθε τόσον, ώστε τὸν 16ον αἰώνα, δὲν δὲν ὑπῆρχον πλέον μάγιστροι", εἰς κρητικὸν συμβόλαιον τοῦ 1560² ἀναγινώσκεται: Καὶ εἰς πᾶσα δραΐτερο (=καὶ εἰς πᾶν ἀξίωμα, ἐνώπιον παντὸς ἀξιωματούχου) καὶ μαγιστράτο (=ἀρχῆς) καὶ κριτὴ (δικαστοῦ) δοσον ἔθελε εἰσθαι χρεία. Τὸν αὐτὸν περίπου ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς ἄλλα συμβόλαια τῆς ἐποχῆς (1561, 1575)³.

"Βιωρὶς δ' Ιω. Μαλάλας ἔχρησιμοποίησε πλὴν τοῦ ληγάτα (440,₂), μαρδάτα (108,₁₀), μητᾶτα (347,₁₈), ποιμικηρᾶτον, τὸ (474,₅), φοσσᾶτον, τὸ (461,₂₁ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ στρατοπέδου), τὸ ἐπιθετὸν φοιδερᾶτος (364,₁₃) καὶ τὸν νεολογισμὸν πληγᾶτος, δ (442,₃) ἀντὶ τοῦ τραυματίας. Τὸ δὲ φοσσᾶτον ἐπὶ στρατεύματος πλέον καὶ οὐχὶ (τοῦ περιέχοντος αὐτὸν) στρατοπέδου, δ Κωνστ. Πορφυρίος γέννητος: "Οθεν ἐστράτευσαν κατ' αὐτῶν ἀπὸ Φραγγίας φοσσᾶτον μέγα, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 30, 84-85, γρησιμοποίησας καὶ ἐπίρρημα φοσσατικῶς, αὐτόθι, 30, 45. Ιωάννης δ' Λυδός (Bonn, σ. 264, 13): τῶν τε τοὺς δασμοὺς πραττομένων πολυτρόπους... δε ποντᾶτα, δεκολάτα, περὶ δὲν δὲκεῖ μεταφραστής: et tributa multorumque nominum!

"Αργότερον δ' Θεοφάνης ἐν τῇ Χρονογραφίᾳ ἔχρησιμοποίησε τὸ λαυρᾶτον (De Boor, 294, 15), τὸ μαρδάτον (243,₅, 294,₂₁ καὶ 447, 10), τὸ μητᾶτον ἢ μιτᾶτον (72, 21). Τέλος εἰς τὰ προσημειώθέντα Πάτρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως συναντῶνται τὸ δηλικᾶτον (=delicatum, 300, 9), τὸ σκουλκᾶτον ἢ κουλκᾶτον (49, 10), ἐνῶ περὶ οἰκοδομῆματος φοειδοῦς δὲ ἐλληνικὸς δρος φάτον⁴.

Συνηθέστατοι ἡσαν οἱ στρατιωτικοὶ δροι οἱ προερχόμενοι ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς στρατιωτικῆς ὀρολογίας εἰς τὰ τακτικὰ κ.ἄ. στρατιωτικὰ βυζαντινὰ συγγράμματα. Τούτους καὶ πρὸ τοῦ δεκάτου Ιδίως αἰώνος, ἀπο-

1. Ἐκ τοῦ magister ἔγινεν δὲ μαγιστρος, μαέστρος, μάστορας, mastro> μάπτρο(ς), ρῆμα μαστορεύω κλπ.

2. Κ. Δ. Μέρτζιον, Σταχυολογήματα... Μιχ. Μαρᾶ, Κρητικὴ Χρονικὰ 15 - 16, τεῦχος Β', 1963, σ. 279.

3. Κ. Δ. Μέρτζιον, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 272, 286.

4. Ηερὶ τοῦ φάτου βλ. Αδ. Κοραήν, "Απαχτα 4, 1828, σ. 122.

φεύγονταν τὰ λόγια βιζαντινὰ κείμενα, καθὼς καὶ τοὺς κατ' ἀναλογίαν ἐλληνικοὺς δρους εἰς -ῆτος -ῆτον, ὅπου ἡ παραδοσιακὴ λογία γλῶσσα δύναται ἄλλως νὰ ἔκφρασθῇ¹. Τοῦτ' αὐτὸν λεκτέον καὶ διὸ τὸ πλήθος καθαρευόντων (μεταμεταφραστικῶν ἴδια) ἀγιολογικῶν κειμένων. Παρὰ ταῦτα καὶ ἑκαῖ συχνὴ εἶναι ἡ δρολογία τὸ μαρδίτων, τὸ φραστῶν (καὶ κατ' ἀναλογίαν; τὸ ῥητερᾶτον, τὸ κυμινάτον).

Σημειώσαντες δὲ τὸ datum (do, δίδω) ἐμορφώθη εἰς διατόν, τὸ (πρβλ. Σοφοκλεῖς, Sophocles), ἀλλὰ παρεδόθη καὶ ὡς δάτων: 'Ἐφ τῇ κατὰ Περσῶν παρατάξει δὲ τοιούτοις (δάτοις editor) ἔχει συμβίῃσα καὶ μεγάλων πειρασμοῦ καὶ ἀγῶνος μέλλοντος πειράζεσθαι². Τὸ δὲ aetum καὶ ratiōnē παρεδόθησαν ὡς ἄττο, τὸ ἡ νάπτη (ιταλ. nappo), καὶ πάκτος (πάχτο, πάχης, δ) (ιταλ. patto). Ηλήν δὲ τῆς συνθήκης, τὸ πάκτων ἐθίζου καὶ τὸν φόρον δν κατέβαλλον οἱ δι' αὐτῆς ὑποτασπέμενοι: 'Ἔγεροι τοιαῦτα τὰ τοιαῦτα κάστην ὑπόφορα τῶν Σκλαβῶν καὶ τελοῦστεν αὐτοῖς πάκτοι³. Τὸ πάκτος, πληθ. τὰ πάκτη εἰς ιρητικὸν συμβόλαιον τῆς Ἐνετοκρατίας 1565: ἀπὸ ἐντελεῖς, πάκτη, ἐγκαρεῖες⁴.

'Εδῶ σημειῶ καὶ διὰ δύντι τῆς λ. ἄρμα, τὸ (arma) ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἄρματον σχηματισθὲν ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ τὸ ἄρματα > τὸ ἄρματον, ὡς ἐν Ἀσσίζωις τῆς Κύπρου Λ (Κ. Ν. Σ. 40 ας, Μεσ. Βιβλιοθ. 6, 1877, σ. 226,22-24): καὶ ἐθγάλλει τὸ μαχαίριν του ἢ ἐτερογορῆρματον καὶ σφάζει καὶ τοὺς δύο (πρβλ. καὶ δέκα) δέκατον).

'Αντιθέτως δύντι τερότατον ἐλέγθη τερτάτον, ὡς: ἔτι παλλικάρι νεωτάτο καὶ κοπέλλης νεωτάτες, ὡς μαρτυρεῖ ὁ καθηγ. 'Αγαπητὸς Τσοπανάκης, Γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, σ. 148, σημ. 39.

'Αναβιβασμὸς τοῦ τόνου: γέρων, γέρος > γευῆτα (κατὰ τὸ κοπελλᾶτα, μικρᾶτα, νεᾶτα κλπ.) εἰς τὴν παροιμίαν: «Γάρμος εἰς τὰ γέρατα ἢ σταυρὸς ἢ κέρατα» (Γ. Ν. Πολίτου, Ημερομίλαι I', ἐν Ἀθήναις 1901, σ. 555).

1. 'Ο Κωνστ. Πορφυρογέννητος, Δο adm. Ινιρ., 29, 22, ὅμιλει οὐχὶ περὶ ἐπισκοπίατον ἀλλὰ περὶ ἐπιποτείνου τοῦ κάστρου 'Αππαλάθου.

2. Ήτος τοῦ ὕστερου Θεοφάνους ἀρχιμανδρίτου Συκαίου (ζ' αι.) ἐν Θεοφάνειο Τομή ννοι, Μνημεῖα ἀγιολογικά, Βενετία 1884, σ. 470.

3. Κ. Πορφυρ., ἔνθ' ἀνωτ., 30, 122-123. Καὶ ῥῆμα πικέτωνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔννοιας (καὶ οὐχὶ ἐνοικάσσεως): ἐδουλήθησαν καὶ ἐπικτόθησαν καὶ σέργενονται ὑπὸ τῆς ἀξονισταρ τῶν βασιλέων τῶν Ρωμαίων. Πορφυρογέννητος, αὐτόθι, 44, 122-123. Νῦν πικέτωνται ἐν Κρήτῃ τὸ ἐνοικιάζειν (πικέτωμένος δὲνοικιασμένος).

4. 'Ιω. Καλιτσούνάκης, ΠΛΔ 3, 1927, σπ. 535 καὶ 497.

*Ἐν Κύπρῳ τὸ ἐκ τῆς περιουσίας ἀποθανόντος συζύγου καταλειφθὲν τῇ χήρᾳ αὐτοῦ ἔβδομον ἔκαλεῖτο ἔφτατον παροξυτόνως (ἔφτατον) ἔφτατον¹.

Οἱ συνεταιριζόμενοι ἴδιοκτῆται ἴδιωτικοῦ ναοῦ καὶ μάλιστα τῶν συντεχνιῶν, κατὰ τὴν Ἐνετοχρατίαν ἐν Κρήτῃ καὶ Ζακύνθῳ ἀπετέλουν τὸ «ἀδελφάτον τῆς σκόλας». Ἀδελφάτον ἔδω μεταφράζει τοὺς δρους *confraternitas* / *confraternità* = ἀδελφότης: βαρδιάρος τοῦ ἀδελφάτου τοῦ ἀδελφάτου τῆς λέγης (= ως ἄνω) σκόλας, ἐν συμβολαίῳ 3ης Σεπτ., 1577².

Τὸ λεγάτων, τὰ λεγάτα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ κληροδοτήματος, ἀφεθεῖση κληρονομίας: ἀπὸ τὰ ὅποια ἔβγάλαμεν τὰ λεγάτα τοῦ πατρός μού... καὶ τὰ ἀπομεινάρια δῆλα ἦτοις (sic) δον καταχρυσᾶ καὶ μοτζενίγους (εἰδος νομισμάτων) καὶ ἀγιοκωνσταντινᾶτα καὶ ἀσίμι... ἐν συμβολαίῳ κρητικῷ τῆς 24ης Φεβρουαρίου 1560³. Τὸ mandatum μαρδάτον μαρτάτορ, τὸ ἐσήμανε καὶ τὴν ἐνταλὴν καὶ τὴν εἰδησιν καὶ σημαίνει καὶ σήμαρον κοινῶς (καὶ μαντατοφόρος, ὁ ἀγγελιαφόρος). Σημειῶ τὴν κύμανσιν τοῦ τύπου εἰς κρητικὸν συμβόλαιον 14ης Νοεμβρίου 1632: καὶ νὰ τοῦ πρεζεντάρουντε ἑνα μαντάτο (sic) ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτάτου ἀφέντη δουκὸς γινόμενο καὶ εἰς ἔτερον τῆς 11ης Ιανουαρίου 1633 ἑνα μαντάτο (sic) ἀπὸ τὸν ὑψηλότατον ἀφέντη δοῦκα⁴.

(Lana -ae= ἔριον, μαλλί, τό). Τὸ λαντάτον μάλλινον ὄφασμα, ἔνδυμα⁵. (Maxilla -ae= ἡ σταγών, ἐξ ἧς καὶ τὸ μαξιλλάρι). *Μαξιλλάτος, μαξιλλάτη (αἴγα) ἐν Ράδῳ.

Τὰ vescovado arcivescovado ἐπηρέασαν τὸν σχηματισμὸν ὡς νεολογισμῶν τῶν δρων (ἐ)πισκοπάτον καὶ ἀρχιεπισκοπάτον δηλωτικῶν τοῦ ἀξιώματος τοῦ (ἀρχι)επισκόπου ἡ τῆς ἔδρας αὐτοῦ: «Καὶ ἐζήτει καὶ αὐτὸς νὰ λέβῃ τὸ ἀρχιεπίσκοπον (= τὴν μητρόπολιν,

1. Γ. Λευκᾶ, Λέξεις Κυπριακαὶ ἐν: Ἰλασσοκαὶ περὶ Κύπρου πραγματεῖαι τοῦ ιω' αιῶνος ἐκδιδόμεναι ὑπὸ Μενελάου Ν. Χριστοδούλου, ἐν Λευκωσίᾳ 1978, σ. 224.

2. Κ. Δ. Μέρτζιος, Κρητ. Χρονικά 15 - 16, τεῦχος Β', 1963, σ. 290.

3. Λύτροι, σ. 259.

4. Περ. «Ἀμάλθεια» 9, 1978, σσ. 69 καὶ 71 ἀντιστοίχως.

5. Περβλ. Δι Καρλε, Gloss., στ. 788, καὶ Γ. Ν. Χατζεδάκιν, Αθηνῶν 29, 1917, σ. 165, διέρθωσιν χωρίου ὑπὸ 'Αδ. Κοραΐ.

ἀρχιεπισκοπήν)... καὶ ἀντὶ διὰ τὸ ἀρχιεπισκοπᾶτον ἔλαβεν αὐτὸς τὸ ἐπισκοπᾶτον (= τὴν ἐπισκοπήν) τῆς Ηάφου... ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ Κουτζούβεντη τότε, ἐλάβε τὸ ἐπισκοπᾶτον τῆς Λεμεσοῦ...»¹. Καὶ ἄτακ εἰς ἀξιωμα, ἢ τάξιν ἐπισκοπᾶτον πάτον μετέχουσιν ἐν Διατάξει Κυπρίᾳ τῷ 1260 ἔτους². (Οὗρος ὅποι τὴν λαϊκήν του μορφὴν τὸ 'πιπικοπάτο' καὶ ἐν τῇ ἑνετοκρατουμένῃ Κρήτῃ, ως παρὰ Ἰω. Μορεζήνῳ³.

Τὸ μαρμάνιον παπά τον ἦτο ἡ ἀργή τοῦ πάπα Ρώμης. Τὸ παπᾶ τοῦ τῆς Ρωμαικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην (= ἀρχιεπισκοπήν) τῆς Ἐκκλησίας Λευκωνίας ἐν τῇ αὐτῇ Κυπρίᾳ τῷ 1260 ἔτους Διατάξει⁴. Κατὰ δὲ τὸ παπᾶτον, ἐπιτκοπᾶτον καὶ ἀρχιεπισκοπᾶτον ἐπηγγατίσθη καὶ τὸ αρχιδιακονάτον (= ἀρχιδιακονάτον : πίκαιρον ἐπι μετριακονάτον (= ιδιαῖς τῷ ἀρχιδιακόνῳ) ἐν τῷ αὐτῇ Κυπριακῷ καιμάνῳ⁵. Γαῦτα ἐν ταῖς φραγκοκρατουμέναις νήσοις. Η ἔξουσία τοῦ Γρανδιέου - μεγάλου δουκὸς γρανδιέου μετεποιήθη εἰς μεγαλοδουκᾶτον : (Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνὸς) παρὰ τοποῦτον εἰργόμενος τῷ μεγαλοδούκῳ σεμινάρεσθαι ἀξιόματι, Γ. Η αγ. μέρης, ΙΙΙ, 16 (Bonn I, σ. 206, 5-6)⁶.

II. Τὰ ἐκ τῆς Ἰταλοβενετικῆς

Τὰ ἐκ τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς ἑνετικῆς διαλέκτου ληφθέντα εἶναι πολλά. Άλις γνωστὸν οὖτε ἡ Ἰταλικὴ οὖτε ἡ ἑνετικὴ αὐτῆς διάλεκτος ἔχουν οὐδέτερα εἰς -αλο (ἐνετ. -ado), σχηματίζουσαι οὐσιαστικά καὶ ἐπίσητα ἀρσενικά διὰ τῆς ἐν λόγῳ καταλήξεως (τὰ τυχὸν πληθυντικά οὐδέτερα θηλυκοῦ γένους). Ἐπομένως πᾶσα μεταφορὰ ἐκ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ τῶν διαλέκτων αὐτῆς ἀρσενικῶν εἴτε ἐγένετο εἰς -άτος, -άδος, τηρουμένου τοῦ γένους (ἐπιμετικῶς) εἴτε εἰς -άτο(ν) -άδο οὐδετέρου γέ-

1. Ἰστορία χρονολογική τῆς Κύπρου ὥποι... ἀρχιεπαρχίας Κυπριανοῦ, Ἰλιτήσιν ἐν ἔτει 1788.

2. K. N. Σάοα, ΜΒ 6, 1877, σ. 508, 13-14.

3. Πρβλ. Ἐλένην Δ. Κακούλη, Κρητ. Χρονικά 22, 1970, σσ. 238, 239 (εἰς τὸ γλωσσάριον).

4. Σάοας, ἔνθ' ἀνοτ., σ. 507, 4-5. Πρβλ. καὶ ἐν δριμοτικῷ τῶν ἐπιτκόπων Κύπρου τοῦ 1287, παρὰ J. Dargouze, Textes κυπριανών chypriotes, ΙΕΕΒ 37, 1979, σ. 84.

5. K. N. Σάοας, ΜΒ 6, 1877, σ. 509, 5.

6. Λιτόδοι, σ. 206, 14 : ἢ τοῦ μεγάλου δουκός ἀξία.

νους, κατ' ἐπήρειαν τῶν νεοελληνικῶν οὐδετέρων. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν χωρεῖ κατ' ἀναλογίαν σχηματισμός. Ὡς πρὸς τὰ θηλυκὰ τῶν ἐπιθέτων -ata -ada ταῦτα μετεφέρθησαν εἰς -άτα -άδα εἰς τὴν Νεοελληνικήν. Τὴν αὐτὴν πατάληζιν ἔχουν καὶ τὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά.

'Ἐκ τῆς μετοχῆς armatus -ata -atum, ἵταλ. armato, armata, ἔνετ. armada ἔχομεν τὴν ἀρμάταν ἢ ἀρμάδαν εἰς τὰ μεσαιωνικά καὶ νεοελληνικά κείμενα, δηλοῦσαν τὸν ναυτικὸν στόλον. 'Ομοίως ἡ ἵταλ. entrata (= εἰσαδός), ἔνετ. intrada μετέπεισεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν λιτράδα, νιτράδα (= εἰσόδημα ἐκ τῆς γῆς) καὶ νεοελλην. ἐντράδα (εἶδος φαγητοῦ μετὰ κρέατος καὶ λαχάνων). Rosatus - a -um λατ. καὶ rosato, rosata ἵταλ. εἶναι δὲ ροδόχρους. Roçádo, τὸ εἶναι εἶδος δέξους ἐν Ζακύνθῳ¹, εἰς τὸ ὅποιον προστέθησαν εὐώδη φύλλα ρόδων! Buccato ἵταλ., buccado ἔνετ. εἶναι ἡ πλύσις μεταποιηθῆνε εἰς μπουγάδα, ἢ κατ' ἐπίδρασιν τοῦ γένους τῆς ἑλλην. πλύσεως. 'Ομοίως δὲ κόβενδος μεσαιων. (conventus λατ.) μετεποιήθη εἰς κουβέντα², ἢ κατ' ἀνσλογίαν πρὸς τὸ δρυλία.

Εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐνετοκρατηθείσης Ζακύνθου ἐγρησιμοποιήθησαν ἵταλικοί δροι ἀναλοίωτοι, ὡς jus patronato > πατρονάτο, τό, (= δικαίωμα ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀγαθῶν)³, reato > ρεᾶτο, τό (= ἀδικημα)⁴.

III. Ξενόγλωσσα Varia (-άτον -άτος)

1) Γιάφα, ἡ (πόλις) > Iapáton, τό : (ἡλίους καὶ εἰπεν) εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἰαφάτον, Ἀσσίζαι τῆς Κύπρου Α (Κ. Ν. Σ & 0 ας, Μεσ. Βιβλιοθήκη 6, 1877, σσ. 167, 25 καὶ 168, 5).

2) Τζαουσῆς (τουρκικῆς προελεύσεως. Πρβλ. Du Cange, Gloss., στ. 1562 - 1563) > Tζαουσάτον, τό, τοῦ τζαουση τὸ ἀξίωμα (πρβλ. Κ. Ν. Σ & 0 αν, MB 6, 1877, σ. 647, ἀρ. 9).

3) (Άζατον, τό) ²Άζατος, δὲ ἐκ τοῦ ἀρμενικοῦ azat σημαίνει τὸν παλαιστήν. Πρβλ. καὶ Βασ. Φάβην, Συμβολὴ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν

1. Ντίνου Κονόμου, Ζακύνθινδε Λεξιλόγιο, Λαθήνα 1960, σ. 46.

2. Ιω. Καλιτσούνας ης, Conventus - Κόδιβενδος - κουβέντα, τόμος «Εἰς μνήμην Σπ. Λάμπρου», ἐν Λαθήναις 1935, σσ. 470 - 474.

3. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ, σ. 407.

4. Αθτόθι, σ. 376.

τοῦ Ἡσυχίου, Ἀθηνῶν 39, 1927, σ. 222 καὶ 226 - 227. Χρησιμοποιεῖται τὸ ἀζάτος ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου : διὰ τοῦ Ζουρβανέλη πρωτοσπαθαδίου, τοῦ ἀξιον τον αὐτοῦ (Εἰς τὸν ἔδιον νίδν Ρωμανῆν, 45, 103, Moravcsik). Ὁρ κατὰ τὴν τῶν Ἀρμενίων διάλεκτον Ἀξιον ἐκτίθεται (De Thematibus, XII, 7, Pertusi).

4) Βορᾶτος, ὁ Ὅθερ καὶ ὁ Βούλγαροι τὸν πλούσιον βογάτον λέγονται, ὅπερ ἀηλοῖς {τὸν} θεοπειδῆ, Ἱω. Κεκαυμένοι, Στρατηγικὴν 3, 13 (Vassilievsky - Jernstedt).

5) (Φάλαριν, τὸ) Φαλαρίατα, τὰ = φαλαρίματα. Ἐν διατάξει Λέοντος Σ' περὶ ταῦθανταρίων (P. Noailles et A. Daïn, Les Nouvelles du Loup le sage, Paris 1944, σ. 376) : εἰς τὰς τῶν φαλαρίματων ρωμαϊκάς. Τὰ φαλαρίματα ἀντὶ τῶν φαλαρίματων. Πρβλ. Σιρή οεθεός, Greek Lexicon, 1134 ἐν λ. φάλαριν.

6) (Ἀρκάτον, τὸ) Ἀρκάδο, τὸ. Ἐν συμβολαίῳ κρητικῷ τοῦ Πολυκύρου : καὶ ὅλες τοι τές πέτυες εἴτε τές πλίκες σου τοῦ ἀρκάδον, Κ. Δ. Μέρτζιος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 268, ἐρμηνεύων : τοῦ ὑποστέγου, τῆς καμάρας. Ἀρκάτον > ἀρκάδο δ' εἶναι αρεατό=σιρνο, πιεγατό, κατὰ τὰ Ιταλ. λεξικά. Ἐξ οὗ καὶ Ἀρκάδο τὸ μοναστήριον Ἀρκάδη, τὸ Πελλίμνης καὶ οὐχὶ ἐκ τονος Ἀρκαδίου αὐτοκράτορος ἡ καὶ μαναγοῦ. Η δ' οἰκοδομὴ τοῦ Ἀρκαδίου χαρακτηρίζεται ὑπὸ καμαρῶν καὶ ὑποστέγων τοξωτῶν¹.

IV. Τὰ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς

Πλὴν τῶν δηλωτικῶν ἀρχῆς μετενεχθέντων ἐκ τῆς Λατινικῆς (ρηγῆτον, μαγιστρᾶτον κτλ.) ἐπιγηματίσθησαν ἀναλογικῶς εἰς -άτον πολλοὶ ἕροι δηλωτικοὶ εἴτε τοῦ ἀξιώματος (πολιτικοῦ, στρατιωτικοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ ὄφρωκίου) εἴτε τῆς διαρκείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἔδρας (οἰκήματος) αὐτοῦ. (Ιδει τοπότητης) > Ιεπποτάτον ἐπὶ τοῦ κράτους (Πιπείρου π.χ.). Ηρῶτος (ἐν ἀγίῳ Ὅρει) > Ηρωτᾶτον (καὶ τὸ οἰκημα). Ζεὺς (σχήματος φοῦ) > Φάτον, περὶ οὖ ὁ Γ. Παχυμέρης λέγει διτὶ ὁ Μιχαήλ Η' μετὰ τὴν μετ' ἄριστον ὑπνον, κατὰ τὴν φάτον μέσα καθίμενος ἐγαθρίαζε (Βονο, I, 405, s. n.), ὁ δ' ἐκδότης «ὑπερφῶν, αὐλα superiori camerate ovali formā» ἐπιχολίσαν. Καθολικός (=

1. Ἄμεινος εἰς τὸ αὐτὸν δημοσίευμα, σ. 270 : τὸ φερματό=ricamato, κεντητὸν ὄφατην.

καθεδρικὸς ναὸς) > καθολικῶν κλπ. Ἐπεναντίας στρατηγῶν εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἐπισκοπᾶτον ἡ ἐπισκοπὴ ἀρχιερέως.

Ἴδωμεν τινά :

Δεσποτᾶτον τό. Πρᾶλ. Du Cange, Gloss., στ. 283 (τὸ τοῦ δεσπότου, υἱοῦ βασιλέως ἢ ἄλλου ἀξιωματοῦ καὶ τὸ κράτος τὸ ὑπὸ αὐτοῦ διοικούμενον). Γ. Ἀκροπολίτης, Χρονικὴ Συγγραφή, κεφ. 7 (σ. 13,₈, Heisenberg), ὅμιλεῖ περὶ τοῦ δόγου τῆς Ἐνετίας δεσποτικῷ ἀξιώματι τιμηθέντος, περιφραστικῶς, Ἰω. Καντακούζηνός, βιβλ. 3, κεφ. 53 : περισώζηται καὶ τὰ σύνορα τῆς Βλαχίας καὶ τοῦ δεσποτάτου (Bonn, III σ. 321,₂₀₋₂₁). Γεώργιος Σφραντζῆς, Μέγα Χρονικόν, II, 9 (Παπαδόπουλος, σ. 156,₁₀) : Οἱ Πατογῆιοι μὲν ἐπίασαν ἐρχομένου μονεμετοῖς τὸ δεσποτάτον ('Ηπείρου) ὡς πρέσβυτος. Πολλάκις δὲ συναντᾶται ὁ δρός εἰς τὰ δημώδη Χρονικά τῶν Τόκκων, ὡς : Οἱ Ἀλβανῖται ἀφέντενον τὸν τόπον Δεσποτάτον (Cronaca dei Tocco, Schirò, στ. 45)· καὶ πρακτικοὺς καὶ ἀξιούς, φίλα τοῦ Δεσποτάτου (ἀντόθι, στ. 1372) καλλιχοῦ. Δεσποτᾶτοι, οἱ δὲ κατὰ τὸ αὐτὸν Χρονικόν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ δεσποτᾶτον (κράτος) τῆς Ἡπείρου.

Στρατηγᾶτον, τό. Κατὰ Du Cange, Gloss., στ. 1459 «ut Δουκᾶτον, Prefectura στρατηγοῦ, seu pretoris provincialis». Ἡ Ἀννα Κομνηνὴ μεταχειρίζεται ἀδιαφόρως τὸν δρόν τοῦτον καὶ τὸ στρατηγίς, ἡ (συνήθως στρατηγὸς εἶναι ναῦς, ναυαρχὸς) : Μετὰ τῶν ἀναγεγραμμένων τὸ στρατηγᾶτον Παγρᾶς, τὸ στρατηγᾶτον Παλατᾶ, ἥτοι ἡ ὑπὸ στρατηγοῦ διοικουμένη ἐπαρχία ('Αλεξιάς ΙΓ', XII, 19). Καὶ ἡ αὐτὴ : 'Ο διγιος Ἡλλας ἡ στρατηγὶς μετὰ τῶν ὑπὸ αὐτὴν πολιχρίων ἡ στρατηγὶς τὸ Βορὲς καὶ τὰ ὑπὸ ταύτην πολίχνια (ἀντόθι, 18).

Ἐπὶ βαθμοῦ στρατηγοῦ : εἰς στρατηγᾶτα ἀνήγγησαν, Φιλόθεος, Κλητορολόγιον, σ. 141. Αὐτόθι, σ. 51 : Οἱ στρατηγοὶ πρωτοσπαθάροι κατὰ στρατηγᾶτα. (N. Oικενομίδης, Les Listes de Preséances byzantines, Paris 1972, κατὰ τόπους). Ταῦτα δὲλλως ὁ Φιλόθεος καλεῖ στρατηγὴ ματα (ἀντόθι, σ. 141,₁₉).

Ἀδελφᾶτον, τό, ἐπὶ διπλῆς σημασίας (fraternitas, praebenda) παρὰ Du Cange, Gloss., στ. 22. Ἀδελφοὶ εἶναι οἱ Χριστιανοὶ μεταξὺ των, ἰδίᾳ οἱ ιερωμένοι καὶ ἔξαιρέτως οἱ μοναχοὶ οἱ ἀποτελοῦντες ἀδελφότητα. Τινὲς τούτων, δὲλλα καὶ μὴ ιερωμένοι μετὰ ταῦτα, προσενεγκόντες ἴκανὸν ἀργύριον, ἀπέκτων ἐν ἡ πλείσια ἀδελφᾶτα οἵοντες μερίδια ἐκ τῶν κερδῶν τῶν διανεμομένων μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν.

τῆς μονῆς. Ἐάν διέμενον ἐκτὸς αὐτῆς, τὰ ἀδελφᾶτα ἵτο δυνατὸν νὰ προσ-
ρίζωνται διὰ συγχελλιώτας τῶν τοὺς ὄποιους προσελάμβανον, ὡς μο-
ναχούς ἢ μέλλοντας μοναχούς, εἰς τοὺς ὄποιους καὶ ἥδυνατο νὰ κληρο-
νομηθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀδελφάτου (περιλαμβάνοντος καὶ στέγην κλπ.).
"Ητο δὲ δυνατὸν τὸ ἀδελφάτον νὰ κληρονομηθῇ ἀπὸ πατρὸς καὶ πάππου
(πρβλ. τὸ κατ' Αὔγουστου 1400 πατριαρχ. σιγίλλιον διὰ τὴν μονὴν
Θεοτόκου Μαρούλη καὶ τὰ δικαιώματα τῆς ἐν αὐτῇ μοναχῆς Λασκα-
ρίνης ἐν ΜΜ, ΑΔ ΙΙ, 1862, σσ. 424 - 426, Νο 597). Κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος
εἰς ἔτερον σιγίλλιον (αὐτόθι, σσ. 353 - 354, Νο 552), ὁ πατριάρχης
προκειμένου περὶ τῆς μονῆς Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ περὶ
τῆς μοναχῆς Θεογνωσίας λέγει ὅτι αὐτῇ εἶχεν ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ ἀ-
δελφᾶτα, κατὰ τὴν πάλαι ἐπιχριστικῶν εἰς τὰ τοιαῦτα παρα-
γόμαν συνήθειαν, ἀφ' ὧν δὴ ἀδελφάτων εἶχε πομφωνίαν τὸ ἐν
παραπέμπειν, μετὰ τὸν αὐτῆς θάνατον, ἀφτίσος δὲ ἐδέξατο καὶ ἄλληρ
μυχὴν (= πρόσωπον) καὶ πρὸς μοναχικὴν παλιτκίαν προστίθεται...
"Οτι κατεβάλλοντο γρήματα πρὸς ἀπόκτητον τοῦ ἀδελφάτου τούτου,
κατ' Ιούνιον 1354 πατριαρχικὸν σιγίλλιον λέγει ὅτι ὁ ἐξ Ἀντιοχείας
ἐλθὼν Ἱερομόναχος Γεννάδιος ἐνετάχθη εἰς τὴν μονὴν τῶν Ὁδηγῶν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταβαλὼν ὑπὲρ ἀδελφᾶτων δόσο
ὑπέρπυρα διακόσια, ὥστε λαμβάνειν τοῦτον τὰ τοιαῦτα δῶν ἀδελφῆτα
ἀνεγκριτίτως καὶ ἀνυστερήτως εἰς τὸ κελλῖον αὐτοῦ, ἔχειν τε εἰς οἰ-
κεῖαν καταμονήν... καὶ τὸ κελλία ... (ΜΜ, ΑΔ Ι, 1860, σ. 340). "Οτι
δὲ τὸ λαμβανόμενον ισοῦτο πρὸς τὸ ὑπὲρ τῆς οἰκείας μονῆς καταβαλλό-
μενον εἰς τοὺς μονάζοντας ἐν αὐτῇ ἐξ ἄλλου πατριαρχικοῦ ἐγγράφου
τοῦ Δεκεμβρίου 1351 (αὐτόθι, σ. 317) διὰ τὴν μονὴν Περτζέ : λαμβά-
νειν αὐτὴν ἐντεῦθεν ἀδελφᾶτον ἐρ, καθὼς ἔχουσι δῆτα καὶ
λαμβάνουσι καὶ οἱ ἐν τῇ ὁγηθείσῃ μονῇ μοναχοὶ τὰ οἰκεῖα ἐ-
αν τῷ ἀδελφᾶτον ἀδελφᾶτον. Ἀδελφάτον ἐκ δωρεᾶς, ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ
μοναστηρίου τῆς Κυρίας Θεοτόκου τῆς Βεβαίας Ἰελπίδος (ιδ' αἰ.) :
ἔτερον ἀμπέλιον, ὅπερ δὲ αὐτὸς δέδωκε, χάριν ἀδελφάτων τῆς αὐτοῦ
γυναικὸς ἐν τῇ τοῦ Κοσμιδίου γῇ (H. Delehaye, Deux Tyricea
Byzantins, de l'époque des Paléologues, 1921, σ. 84, 12-13). Νο-
μίζω δὲ ὅτι διάφορος εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ χαριστικαριάτου (μονῆς διὰ
δωρεᾶς ληφθείσης πρὸς κέρδος, κατὰ χάριν βασιλικῆν ἢ πατριαρχικῆν)
τοῦ ἀδελφάτου¹.

1. Ηρβλ. τὴν μελέτην : Τὰ χαριστικὰ καὶ ἐλεύθερα μοναστήρια ὑπὲρ Τοῦ ἀ-
νού Μοντζούρη, Θεολογία 34, 1963, σσ. 536 - 569, κατ' ΙΙ, 1964, σσ. 87 -
123, 271 - 304. Ομοίως τὸ κείμενον ὑπὸ τίνος Ιωάννου πατριαρχοῦ Αντιοχείας

"Ολως διάφορος είναι ή σημασία τοῦ ὄρου ἐν Ἐπτακήσω κατὰ τὴν ἑκεῖ Ἐνετοκρατίαν, μολονότι ἀφορᾷ οὕτος εἰς ναούς. Ἀδελφᾶτον ἑκεῖ (ἴδιᾳ ἐν Ζακύνθῳ) νοεῖται ἔνωσις πιστῶν πρὸς καθαρῶς ἐκκλησιαστικοὺς σκοπούς, ἐνίσχυσιν συντροφῆσεως ναῶν, ἀνευ δικαιωμάτων εἰσπράξεως ἐκ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν. (Πρβλ. ἀσαφὲς κατὰ τὸ ἄλλα ἀρθρον τοῦ Λ. Χ. Ζ ὡη, Λεξικὸν Ἰστορ. καὶ Λαογραφικὸν Ζακύνθου Α', Ἀθῆναι (1963), σσ. 27 - 28).

Καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ώς ἀνω ἐννοίας ὅλως ἀσχετος είναι ή νομικὴ ἐννοία τοῦ ὄρου ἀδελφᾶτον, ώς διοικούσης ἐπιτροπῆς νοσοκομείων, δημοτικοῦ ἰδρύματος κλπ., οὐδεμίαν ἐκκλησιαστικὴν ἔχούσης δικαιοδοσίαν. 'Τὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην γνωρίζεται εὐρέως νῦν παρ' ἡμῖν (καὶ κατ' ἐπέκτασιν σκοποπτικῶς).

Περὶ δὲ τῶν ἀδελφάτων τῆς σχόλας (= συντεχνιῶν) ὠμίλησα ηδη ἀνωτέρω.

Κλῆρος, δ> αληρικᾶτον, τὸ ἐπὶ ὁφφικίου ἀπονεμούμένου εἰς αληρικούς. Αὕτη ἔστιν ἡ τάξις.... εἰς ὁφφίκια καὶ ηρικά τῆς Μ. Ἐκκλησίας (Γοαρ, Euchologium, sive Rituale Graecorum, σσ. 222 καὶ 223 - 224).

(Ρωμαῖος = "Ἐλλην, Ρωμίδες) Ρωμιακᾶτον, τό. Ἐν στίχῳ δημοτικοῦ φορμοτος διὰ τὸν Δασκαλογιάννην τῶν Σφακιῶν (Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον Βρετοῦ 1865, σ. 49) ἀναγινώσκεται : Ποιός τὸ λεγε πὼς θὰ γενῇ ἡ Κρήτη Ρωμιακᾶτο ; δηλαδή, ἀποδιωκομένων τῶν Τούρκων, 'Ἐλληνική, Ρωμαίικη! "Ισως κατ' ἀναλογίαν τῶν : Σουλτανᾶτον, Πασάτον κλπ.

(Ἴεροσόλυμα, τὰ πόλις) Ἱεροσολυμᾶτον, τό. Εἰς τὰς Ἀσσίζας τῆς Κύπρου Α (Κ. Ν. Σ & Θ ας, Μεσ. Βιβλ. 6, σ. 57, 1-2) ἀναγινώσκεται : κατὰ τὴν ἀσίζαν τοῦ ωγγάτου τοῦ Ἱεροσολυμάτου καὶ αὐτόθι, σ. 55, 26 : μὲ δίκαιον κατὰ τὴν ἀσίζαν τοῦ Ἱεροσολυμάτου. Κατὰ τὸ ωγγάτον (κράτος) τῶν Ἱεροσολύμων πλασθὲν μονολεκτικῶς.

*Ἀνθυπάτον, τό, ἀρχὴ τοῦ ἀνθυπάτου παρὰ Μ. Ψελλῷ, γράψαντι : προστίθησιν τούτῳ προεδρᾶτον ἐν, μαγιστρᾶτα δύο, ἀνθυπάτον ἐν (Scripta Minorā I, 1936 (Kurtz), σ. 331, 17).

(Δ', Ε' ἢ Σ';) απερὶ τοῦ ὅπε τὰ μοναστήρια διὰ διωρεῶν λαμβάνοντες εἴτε ἀρχιρρατικῶν εἴτε βασιλικῶν καὶ ἐκ τῶν μοναστηρίων κέρδη ἔχοντες δασεῖσθεν τὸ ἐδιοθὲν ὑπὸ Ραυλ Γαυτιέρ, RÉB 33, 1975, σσ. (77 -) 91 - 131, μετὰ γαλλ. μεταφράσεως, τῆς νεωτέρας βιβλιογραφίας καὶ εἰσαγωγῆς. Ἀναμένεται καὶ νέα τοῦ θέματος διαπραγμάτευσις.

Μεγαλοκυράτον, ἀρχὴ τοῦ Μεγάλου κύρου τοῦ ἐδρεύοντος εἰς Θήβας (Κ. Ν. Σάθας, ΜΒ 7, 1894, σ. ρλη').

Παλατοφυλακάτον, τό, ἀρχὴν δεικνύει τοῦ παλατοφύλακος· ἀλλὰ καὶ τὸ βασιλικὸν ἔγγραφον δι' οὗ αὐτὴν ἀπονέμεται ώς ὁ τύπος ὁ παρὰ Κ. Ν. Σάθας, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη 6, 1877, σ. 649. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἀρχὴν τοῦ πριμικηροῦ, ἔχει τὸ πριμικηριτον, αὐτόθι, σ. 648, ως καὶ τὸ σεβαστάτακ, ἀξιωματοῦ σεβαστοῦ, αὐτόθι, σ. 651, ἡ χαριστικαριάτον, ἀρχὴ τοῦ χαριστικαρίου.

Χρυσοβουλλάτον, τό, ἀξιωματοῦ καταρτίζοντος τοὺς βασιλικοὺς χρυσοβουλλάτους λόγους ὃν προτίστετο ὁ πριμικήριος. Πρβλ. «Πριμικηράτον (τῶν) χρυσοβουλλάτων» τύπου ἔγγραφου παρὰ Κ. Ν. Σάθας, ΜΒ 6, 1877, σσ. 648 - 651.

Οὐδεμίᾳ δ' ἀμφιβολίᾳ ὑπάρχει περὶ τοῦ ἡτοῦ ἡ σύγχρονα τοῦ σχηματισμοῦ διὰ τῆς παραγωγικῆς καταλήξεως - μπορεῖ ἀξιωμάτων καὶ τῶν δι' ὧν ταῦτα ἀπενέμοντο νομικῶν πράξεων, ἔτι δὲ καὶ ἐκτάσεως τῆς διοικητικῆς ἢ ἄλλης ἔξουσίας, ἣν ἥσκει ὁ ἐπὶ τούτῳ ὑπομαζόμενος, θὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ πολλῶν ἀλλων, μή καταγραφομένων ἐδῶ. Τινὰ δὲ καὶ ἐπλάσιησαν, οἷον τὸ ἐκ τοῦ κριτῆς τῆς Οἰκουμένης ὁ πάπας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος ὁ Ηηγᾶς ἔγραψε καὶ καὶ νὰ ἔχῃ ὁ Θρόνος οὗτος τὸ κριτικὸν τῆς οἰκουμένης (Πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας, 1600. Πρβλ. Ἰωάννου Χάκεττ, Ἰστορία τῆς Ορθοδόξου Ἑκκλησίας τῆς Κύπρου Λ', ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 266), καὶ Φιλίππου Γεωργίου, Εἰδήσεις Ἰστορικαὶ περὶ τῆς Ἑκκλησίας τῆς Κύπρου, Ἀθήναις 1875, σ. 85). Οὕτω παλαιότερόν ὁ Ιωάννης Τζέτζης ἐν ἐπιστολῇ ρεῖ (Leone 154, 12-13) ἔγραψε τῷ δὲ τρισαλιτίσιον τοῦτον τοῦ σφαιρᾶ περὶ σατανικού περὶ διακόνου εἰς διὰ ως ἐκ περισσοῦ εἶχε δοῦλη ὁφείκιον ἢ ἀξιωματοῦ.

‘Ως πρὸς τοὺς φυτικούς καὶ ἐκ δένδρων καρπούς, ‘ἴνι Πόδω π.χ. ἔχομεν εἰδη σύκων ἀχχανάτα, τά· καρπάτη ἡ καρπιδάτη, βιζαντάτη, λεμονάτα, μαλατσουκάτα, διαλέγως τοῦ σχήματος ἢ τοῦ χρώματος αὐτῶν (Χρ. Ι. Παπαχριστόδολος, Λεξικογραφικὰ καὶ Λαογραφικὰ Ρέδου, ‘Αθήναις 1969, Παράτημα «Λαογραφίας» 7, σ. 104).’ Λαπια δὲ δροσάτα (αὐτόθι, σ. 105).

‘Ως πρὸς τὰ ποτά: μαστίχη μαστιχάτον, κίτρον κιτρινάτον, σέλινον σελινάτον καὶ τὰ θυμιάματα τὰ ἀρωματισθέντα διὰ τῶν φυτῶν: σκενασίαν τοῦ δροσάτου.... Θυμίαμα μοσχάτων ἡ γυμδάτων (Codex Bononensis Univ. 1808 XVs., σ. 390, A. Olivieri).’ Επειδὴ ὁ μόσχος εὐωδίατες διάφορα προΐσταται, ἔχομεν καὶ οἶνον μοσχάτον (μοσχάτον νῦν)

παλαιόθεν : βαρέλιον ἐν ἀνθοσμίον... ἔτερον μοσχάτον πεπληρωμένον, ως γράφει ἐκ Κοήτης τὸ 1497 ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης (E. L e g r a n d, BH XV et XVI ss., II, 1885, σ. 336). Τὸ δὲ διδροφοστάτον φάρμακον, ως ἐκ τοῦ τοπικοῦ τῆς μονῆς Χριστοῦ Παντοκράτορος : Ὡσαύτως δοθῆσται τῷ ροσοκόμῳ λόγῳ τῶν βοηθημάτων καὶ τῶν ὑδροφοστάτων καὶ τοῦ δξυμέλιτος (RÉB 32, 1974, σ. 95, στίχοι 1092-1093, Gautier).

Διὰ νὰ καταλήξωμεν ὡς πρὸς τὰ κληρικᾶτα δρφίκια, μοναστικά τε καὶ πατριαρχικά, ἀναφερόμενα εἰς τὸ Δικαιάτον, δξιωμα τοῦ Δικαίου ἐν Ἀγίῳ Ὄρει καὶ οἰκημα ἥ καὶ χρονικὸν διάστημα τῆς ἔξουσίας του¹. Εἰς πρωτονοταριάτον, δξιωμα τοῦ πρώτου τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων, καὶ εἰς τὸ μεγαλοοικονομάτον, πατριαρχικὸν δρφίκιον δι' ἔγγαμον ἵερεα αἱμέγκινον οἰκενόμον», περὶ οὗ ὁ Γ. Παχυμέρης, I, 28 (Bonn I, σ. 79, 7-9) λέγει : δ Γερμιστός δ' οὐτος ἥν δες καὶ μέχοις τοῦ μεγαλοοικονομάτον κατηντήκει κατὰ τὴν Πόλιν δὲς στερεορ, καὶ τέλος εἰς τὸ σέμιωμα τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἐν σιγιλλίῳ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ Α' (1222) καὶ ἀρχιμανδριτῶν ἐν σιγιλλίῳ Γερμανοῦ Β' : ἥ τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἀτον². Ὁ τέλος δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸν τοῦ τῆς μονῆς ἡγουμένου, ὃν εὑρύτερος αὐτοῦ.

Σολομῶν ὁ Ροδινὸς Κύπριος, γράφας θρῆνον εἰς τὴν κατὰ τὸ 1571 ὀλοῦσαν Κύπρον³ ἔχρησιμοποίησε καὶ ἄλλα εἰς -άτον, ως μαρτάτον (587), φρητόν (722), φοσσάτον (540) καὶ τὰ ἔξης ἐν τοῖς ἐπομένοις στίχοις δξιομνημόνευτα.

¹ Αρχίνησαν (οἱ Τοῦρκοι) τῶν ἐκκλησιῶν νὰ τές καταχαλοῦσιν καὶ δσες τοὺς ἐφάνησαν μετέξτια (τζαμιά) τές κρατοῦσιν.

² [ἐκ]ικλησίαν τῆς ἀγίας Σοφιᾶς, δπού τατε ρηγάτον
385 ἀγίαν Κατερίναν τε, δπού ἑταν ἑπισκοπᾶτον
τῆς Ἐλεούσης ἐκκλησιάν, δπού ἑτοε κοντάτον⁴,

1. Δικαῖος Β. Βαγιακάκος, ΕΜΑΛΛ 6, 1956, σσ. 221-222.

2. ΜΜ, ΛΔ, IV, 1871, σσ. 295-301, ἐν σσ. 295 καὶ 298. Ἀφορᾶ εἰς μονᾶς τοῦ Λάτρους, τὰς διοιας ὁ ἀρχιμανδρίτης μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἐπώπτευεν, ἔχων καὶ τὰ δικαιώματα ἔξαρχου.

3. Ἀνεδημοσιεύθη ἐσχάτως : Σίμου Μενδρόου, Τοπωνυμικαὶ καὶ λαογραφικαὶ μελέται, Λευκωσία 1970 (Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Επιστημονικῶν Ερευνῶν, IV). Οι ὁμοίως στίχοι ἐν σ. 300.

4. Ὁ ἐκδότης μὴ ἐνικήσας τὸ νόημα καὶ ἀγνοήσας τὸν δρόν Κοιτάτον ἔγραψε : κοντά ταυτ, ἥτοι πληπίον αὐτῶν.

καὶ ἄλλην τῆς Ὀδηγήτριας, μπού ἥ καθολικᾶτον.
"Ολες τές ἐκρατήσασιν, διὰ τὰ μεταποιάζουν (= προσκυνοῦν)
καὶ τὸν πικρόν τους λαλημὸν μέσα τὰ ἀλαλάζουν.

390 Τοῦ Κύκκου τὸ εἰκόνισμα, μοραστήσιν προτῷα...
ὅπου τὸ ρηγάτον ἀναφέρεται εἰς τὸν ρῆγα, τὸ κοντάτον εἰς τοὺς comes -
κόντηδες, τὸ καβολικάτον εἰς τὸ εἶναι τὸν ναὸν καθεδρικόν, τὸ δὲ πρω-
τάτον εἰς τὸ προεξάρχειν τὴν μονὴν τοῦ Κύκκου τῶν ὅλων σεμνείουν
τῆς Νήσου. Οἱ ἡροις ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ εἶναι ὅλιοι ἀποχετεος πρὸς τὴν
ἀγιορειτικὸν ἢ τὸ παπικὸν πρωτάτον.

V. Τὰ σύνθετα (καὶ παρασύνθετα)

'Η λέξις cella > κέλλα, ἢ τὸ κελλί(ον) ἐν συγκέντεσι μετὰ τῆς προῦ.
σύν σύγκελλος καὶ ὁ πρωτοσύγκελλος. Τούτου τὸ ἀξιωμα ἐλέχθη ἐν
Βυζαντίῳ πρωτοσυγκελλάτον, τὸ. 'Ομοίως πολαρίους > νοτάριος καὶ ὁ
πρῶτος τῶν νοταρίων πρωταριάτης, δ, τὸ δὲ ἀξιωμά του πρωταρι-
ταριάτον, τὸ. Bulla > bolla > βοῦλλα, ἢ δηλοῖ τὴν σφραγῖδα καὶ ὁ διὰ
χρυσῆς σφραγῖδος σφραγίζομενος αὐτοκρατορικὸς λόγος εἶναι χρυσό-
βουλλος-ον, δὲ εἰς δὲ ἀφορᾷ καὶ πρὸς δὲ αἱ εὑεργεσίαι τοῦ ἐγγράφου
ἀνθρωπος χρυσοβουλλίτος, δ. Σπάλη καὶ κατιδιδάτος (καπιδιδάτης)
σπαθαροκανδιδᾶτος¹.

'Αφ' ἦς καὶ ἐκ τοῦ ἀφρόδιτος προῆγαντεν ἐπ(λ). ἀφριτος -άτη -ῆτο δη-
λοῦν τὸ εὔθραστον ἐπὶ καρπῶν (καὶ τὸ εὔπλαστον ἐπὶ ὅλων περιπτώ-
σεων), δ κατ' ἔξοχὴν ἀφράτος ἐπιτατικῆς ὀνομάτηθη πλωτιαφράτος.
'Αμύγδαλα πρωταρράτα ἀναφέρονται ἐν κρητικῷ συμβολαίῳ τοῦ 1634
ἔτους : ἀκομή (= ἀκμὴν) νὰ τοῦ δίδουσι πᾶσα χρήνι ἀμύγδαλα πυ-
ταρράτα². Περὶ τῶν : δευτεροκλαστῶν, τριτοκλαστῶν (πρῶτος, δεύ-
τερος + κλάσις) ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

Τὰ πλασματικὰ σύνθετα. Μεταξὺ τῶν εἰς -ῆτον ὄνο-
μάτων πρέπει νὰ γίνη διάκρισις, ποῖα δηλονότι διντοις ἐλαλήθησαν καὶ
ἐκυκλοῦντο εἰς τὸ στόμα τοῦ Λαοῦ, καὶ τίνα ἐξ αὐτῶν ἐπλάσθησαν ὡς
λόγια ἢ ὡς δημώδη ὑπὸ τῶν συγγραφέων, ἐχρητιμοποιήθησαν ὑπ' αὐ-
τῶν καὶ ἐλησμονήθησαν μὴ ἐπιδώσαντα.

1. Σπαθαροκανδιδᾶτος Ηετρωνᾶς, Κ. Ηορφυριγένητος, Ήρδες τὴν Ιάμνην
υἱὸν Ρωμανόν, 42,30 {Moravcsik}.

2. Σ. τ. Ζαν θουδίδης, Χριστιανική Κρήτη 1, 1912, σ. 473, διποι
καὶ ἐρμηνεύεται ἡ λέξις.

Καὶ πρῶτον μὲν ὅσα ἀντιπροσωπεύουν ἀξιώματα, νομίσματα, στρατιωτικοὺς ὄρους, ποτὰ καὶ ἐδέσματα, οὐσιαστικὰ δὲν ἀμφισβητοῦνται ως γνήσια¹. Τοῦτο λεκτέον καὶ ἐπὶ τῶν οὐδετέρων τῶν ἐπιθέτων τῶν δηλούντων σωματικὰς ίδιότητας καὶ ψυχικὰς καταστάσεις ἡ κίνησιν.

² Απεναντίας τὰ ἐκ σατιρικῆς διαθέσεως πλασθέντα εἶναι πλασματικά.

Πτωχοπρόδρομάτορ αξιώματα βεβαίως δὲν ὑπάρχει, οὔτε καὶ κεριδάτον³ (χύρις), τὰ ὅποια ἐπλασσεν ὁ σατιρικὸς Θ. Πρόδρομος διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν πτωχείαν τῆς οἰκογενειακῆς του περιουσίας. Οὕτω καὶ τὰ εἰς -άτον-άτα οὐδέτερα πολλῶν ἐμπαικτικῶν ἐπιθέτων εἶναι πλασματικά, οἷον : φέρομαινστακάτος, παχυλαρδάτος, παχυλοπετζάτος (= χειλᾶς), τακλυψαλιδάτος, πυρεοδάτος, φουθουνοκεφαλάτος, χαρτρατοκούνδουμάτος τὰ συγαντώμενα εἰς τὴν «Διήγησιν Παιδιόφραστον τῶν τετραπόδων ζῴων».

³ Όμοιως πολλὰ τῶν εἰς τὴν 'Ακολουθίαν τοῦ Σπανοῦ' κολάτος³, βιλλάτος, χεσάτος, φασάτος, φασκελάτος, φυκλαράτος, τσαπάτος, μοννιωτσακάτος, μεγαλοματζουμάτος (=πόσθιων) καὶ ὅπωσδήποτε τὰ φακλαροπορδοτσουμάτος, στηθοκυρτάτος, φακλωτοζυφάτος καὶ σκαταφάτος κακέμφατα ἐπχηματισμένα ἀδεξίως.

Εἰς τὸν Πουλολόγον τὸ μακροσφορδινάτος (στ. 71) καὶ μελαγοποδάτος (στ. 463).

Εἰς τὸν Πτωχοπρόδρομον : (γραμματικὸς) διπλοκαλαμαράτος= μὲ τὰ πολλὰ καλαμάρια, μελαγοδοχεῖα, χρυσοφτερωτηράτος ὁ διαθέτων χρυσοῦς πτερυνιστῆρας διὰ νὰ κεντᾷ τὸ οὖν ἐπιβαίνει ἄλογον καὶ παχυμονλαράτος ὁ ἵππείων παχεῖαν μούλαν⁴. Ο τράχηλον παχὺν ἔχων παραγεμιστοράχηλος καὶ μαυροτυχαράτος, τουτέστι τριχωτὸς μὲ μέλαν τρίχωμα⁵. Ο Πτωχοπρόδρομος μετεχειρίσθη ἔτι τὰ λαμπροποουκα-

1. Π.χ. τὰ αιθερτάτον (ἀφεντάτο), στρατηγάτον, δικαιάτον, πρωτάτον, βασιλικάτον, κομητάτον, ληγάτον, κωνσταντινάτον, φοσσάτον, καὶ πλεῖστα ἄλλα.

2. Σήμερον ἐν Κρήτῃ μαντικευριδάτος ὁ ἔχων ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς ζῶντας, μάνναν καὶ κύριν.

3. Εἰς τὸν Πουλολόγον (Wagner, σ. 193), στ. 461 - 462 : "Οταν στραφθῇ καὶ ἴδω σε, φρεάτην, εἰς τὸν γάμον | νὰ είσαι μικροκέφαλον, μίκημον καὶ κολάτον (κωλάτον οδ.).

4. Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου ; πεζὸς ἐπεκριπτεῖ.

καὶ τέρῳ βλέπεις γέργονερ χρυσοφτεριστηράτος

Α 60 ἀλογοτυφλοπέλμονς καὶ παχυμονλαράτος.

Πρβλ. 'Λ 8. Κοραῆν, "Λτακτα 1, 1828, σ. 43.

5. Α 70, 'Λ 8. Κοραῆς, ἐνδ' ἀνωτ.

μισάτος (Α 69), (ἐ)μορφοπροσωπάτος καὶ τὸ γράφειν κονιδάτα (σὰν κόκκινες, μικρότατα γράμματα)¹. Ταῦτα ἔδωκαν εἰς τὸν Κοραῆν εὐκαιρίαν διὸ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν σχηματισμὸν εἰς -άτος «βαρβαρισμὸν, τὸν δποῖον ἐκερδίσαμεν ἀπὸ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, μιγμένην μὲ τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς Γραικορωματικῆς βασιλείας (= τοῦ Βυζαντίου)»². Σήμερον καὶ ἀπὸ μακροῦ ἀπέστημεν τῶν ἐν λόγῳ ἀντιλήψεων περὶ βαρβαρισμοῦ, προκειμένου περὶ φαινομένου τῆς βυζαντινῆς καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. 'Απόδειξις δ' εἶναι δὲ τὸ ἐν λόγῳ πλασματικὰ σύνθετα ἐξηκολούθησαν νὰ σχηματίζωνται καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ δὴ ὡς λαϊκὰ πλέον.

Οὕτως ἐν Ἱπερῷ λέγεται περὶ τοῦ Χάροντος : Πετεινὸς βρακᾶτος, ασφατακατσουλλᾶτος³. Καὶ πετεινὸς μὲν εἶναι ὁ Χάρων ὡς ἵπταμενος, πτερωτός, βρακᾶτος δὲ ὡς ἴδιᾳ κατὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ πτερωτός. Κατσούλλα, ἡ εἶναι τὸ λοφίον, τὸ ὄποιον φέρουσα ἡ ὅρνις λέγεται ἐν Χιμάρᾳ κατσουλλάτα, ἡ καθὼς καὶ ἡ σταρήνρα, πτηνὸν φέρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λοφίον. Κακαβρακᾶτος, ὁ λέγεται ἀκεμη ὁ πετεινός⁴. 'Αλλὰ τὸ σαραντακατσουλλᾶτος οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ σημαίνῃ εἰ μὴ πυκνὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λοφίον, ἐνδεικτικὸν τῆς ἀγριότητος τοῦ Χάροντος, διὸ καὶ ἐπλάσιη ἡ λέξις (τὸ πρῶτον συνθετικὸν σαράντα δηλοῦ ὡς τὸ τρία, τὸ ἐπτά τὴν πλησμονήν⁵).

Συνήθης εἶναι ἡ σύνθεσις διὰ τῶν χρώματα δηλούντων ἐπιθέτων δαστρος, μαῦρος, κόκκινος, φρυγὸς (φλόξ), ξαύθις (ξανθίς), φαές (καφετίς) ἀποκλεισμένων τῶν χρωμάτων κίτρινον, πράσινον.

1. Καὶ οὖν αὐτοῖς : ἀμυγδαλῖτος, γερμῆτος, τὸ αφροτηγίτοι, τὰ μαρολάτα (νοιμίσματα), τὰ μουντακάτα (φέρια) κ.ἄ.

2. "Ἐνθ" ἀνωτ., σ. 43. Βλ. αὐτόθι, σ. 122, ὅπα λέγει διὰ τὸ φάτνι, ἀβγάτος, λεπιδᾶτος, τὰ ὄποια σύτοις «βαρβάρως ὀνόματαν οἱ Γραικορωματῖοι (= οἱ Βυζαντῖοι)».

3. Εὐάγγ. Μπάγκα, Τὰ γλωσσικὰ θεωρήματα τῆς Ἱπερού Β', Ιωάννινα 1966, σ. 133.

4. Φαΐδ. Ι. Κουκουλές, Λεξικογραφικὴν Ἀρχεῖον 4, 1917 ('Α-Θηνᾶ 29), σ. 87.

5. Οὕτω εἰς τὸ Καστελλόριζον ὄνομα ἐφταμιαποράτη, ἡ (ἐπτά + μαπούρια, ἡ ὄφανθείσαι μὲ 7 μ.), Μιχ. Κ. Κομνηνός, Τὰ γλωσσικὰ θεωρήματα Καστελλόριζου, 'Αθῆναι 1970, σ. 86. 'Εάν κατὰ τὸ ἐρτάζυμο φοιμὲ, ἐρτάκαιλος τιαφύλι, ἐφταμάπαδο εὐχέλαιον κλπ. σχηματισθῆ καὶ ἐφταμιαποράτη παννί, ἡ λέξις οὐδὲ ἐπιδώσῃ μὲν, ἀλλὰ εἶναι πάντως πεπλαισμένης ἀρχῆς. Καὶ τοῦτο διέτι οἱ ἀριθμοὶ τρία, ἐπτά, σαράντα δηλοῦν συμβατικῶς τὸ πλῆθος καὶ οὐχὶ ὀρισμένην ἀριθμόν.

Παρατηρητέον δτι τὰ γνήσια σύνθετα ίδιάζουν εἰς τοὺς ποιμενικοὺς δρους τοὺς χρησιμεύσαντας ποτὲ εἰς τοὺς βισκούς πολυαρίθμων αιγοπροβάτων εἰς διάχρισιν τῶν ίδίων κτημάτων ἐκ τοῦ χρώματος κ.ἄ. ίδιατήτων τῶν ζώων.

Συγχρομπουκιδάτο. (συγγόδε + μπουκιά, μπουκιδάτο) δηλοῦν τὴν συχνὴν λῆψιν τροφῆς ἀπαντᾶται ἀπαξ εἰς τὴν παροιμίαν : Καὶ τὸ συγχρομπουκιδάτο κάνει τὸ χορμή γιομάτο (= παχαίνει, Κρήτη).

Γ'. Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ

I. Τὰ ἔξ οὐσιαστικῶν

Πρόκειται περὶ δυομάτων, ίδιᾳ οὐσιαστικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπιθέτων, ὡν τὸ οὐδέτερον -άτον (-άτου) λαμβάνεται ως οὐσιαστικόν.

1) Ἀξιώματα

α) ἐκ κλησίας τοπωνύμια: ἀρχιμανδρίτης > ἀρχιμανδριτάτον. Πρωτοσύγκελλος > πρωτοσύγκελλάτον. Πρωτονοτάριος > πρωτονοταριάτον.

β) πολιτικά: δεσπότης > δεσποτάτον. Ἐμίρης > ἐμιράτον... Μέγας δούξ > μεγαλοδουκάτον.

2) Κτήματα - κατασκευαί

α) κτήματα τοπωνύμια: Γαζῆς > Γαζάτον > Γαζάτα. Ιάκωβος > Ιακωβάτον > Ιακωβάτα. Μεταξᾶς > Μεταξάτα.

β) κατασκευαί: ἐπίσκοπος, ὁ > (ἐ)πισκοπάτο (Ζάκυνθος κτήριον). Κεραμίδι, τὸ (κέραμος) > κεραμιδάτο (σπίτι). Φρέντζα, ἡ > φρετζάτο.

3) Σχήματα

α) Καρπῶν: Ἀ μέγ δαλα: (πλάτσα, ἡ) > πλατσάτα, τά. (τσουνί, τὸ) > τσουνάτα. (πέτρα, ἡ) > πετράτα. (φυντίκι, τὸ) > φυντικάτα. (φυλλάδα, ἡ) > φυλλαδάτα. Σταφύλια: (ἀβγό) > ἀβγουλάτα. (ἀμύγδαλο) > ἀμυγδαλάτα. (δωράκινον, ρωδάκινο, τὸ) > ρωδακινάτα. (ἐρέβινθος, δέρεβιθι, τὸ) > δερβιθάτα¹. (χάρυσον, χαρύδι, τὸ) > χαράτο, τό. (κολοκύνθη, ἡ) > κολοκυνθάτο, τὸ (κονιλουκθάτον, Βελβενδός). Σφουρτλάτον, τὸ (σπόνδυλος, αὐτόθι). Κολοκύνθια (φακιόλι, τὸ) > φακιολάτο, τό. Ντομάτες: (μῆλον) > μηλάτες, οἱ.

1. Πρβλ. N. B. Τωμασάκην, Κρητολογία III, 'Πράκτειον 1976, σ. 85.

3) *Alia* : (φὸν) > φᾶτον, τὸν (τόξον, τὸ) > τοξῖτον καὶ Δοξῖτον (ὅπερ καὶ τοπων.) (πόδι, ποδάρι, τὸ) > ποδαρῖτο, τὸ (ποτήρι).

4) *Kίνησις*, ἐνέργεια : (χλοτσός, ὁ χλοτσέα, ἡ, κτύπημα διὰ ποδὸς) > χλοτσᾶτο, τό. *Παροιμία* : Βγῆκε δέ γέρος στὸν κλοτσᾶτο | κι' ἡ γριὰ στὸν καπελλᾶτο¹ (= τόπον ἥπου συνέρχονται αἱ νεάνιδες, οἵ κοπέλλες)².

5) *'Ιδιοτήτες* : Πάντα ἔξ οὐσιαστικῶν σημαντικὰ ίδιοτήτων (σωματικῶν, δομῶν τρόπων κλπ.) μεταπίπτουν εἰς ἐπίθετα ἥπου καὶ ζήτει ταῦτα.

6) *Noμίσματα*; (*Δούκας*) > δουκᾶτον. Μανο(ν)ήλατον, τὸ.

7) *Τρόπος* : λυπητᾶτα καὶ πεκρικᾶτα. (Πρβλ. Γ'. Ν. Χατζιδάκις, *Γλωσσικὴ Παρατηρήσεις*, 'Αθηνῶν 29, 1917, σ. 206. Νοικοχωρᾶτο, πυρᾶτο, πουτανᾶτο [ό αὐτὸς, Γλωσσολογικὴ "Έρευναι Λ', 1934, σ. 194]).

8) *Χρώματα* : κυνήγιος, ὁ > κυνηγᾶτον, χολὴ > χολᾶτο, τὸ

9) *'Οσμαι* : Μόσχος, ὁ (= ἄρωμα) > μοσχᾶτος -ον : ἔτι ἀφίημι τῷ εἰρημένῳ Μιχαήλῳ τῷ νίκῃ μου τὴν ἐμὴν ἄμπελον τὴν μοσχᾶτον... ἐν διαθήκῃ Ἀνδρέου Δαμοροῦ, 26 Ιουλίου 1500³.

10) *Φάρμακα* : Γλυκάνησον > γλυκανησᾶτο. Κόλιαντρο > κολιαντρᾶτο. Κύμινο > κυμινᾶτο. Μάλαθρο (= μάραθον) > μαραθᾶτο, πάντα ἔξ ιατροσοφικοῦ κώδικος περιγραφέντος ὑπὸ Κ. Ἡ. Λιντόντου, 'Αθηνῶν 43, 1931, σ. 151. Εἶναι δὲ ταῦτα ός εἰκὸς ἀφεψήματα ιαματικά. Καὶ τὸ ἀφιευθάτον : τοῦτο γάρ οἶδε καὶ φῦσαι τὸν στόμαχον κατ' Ἀλέξανδρον Τράλλεων 1, 15.

11) *Φαγητά - Ποτά* : Γάλα > γαλᾶτο (παγωτὸν), Καρύδι > καρυδᾶτο. Κυδώνι > κυδωνᾶτο. Λεμόνι > λεμονᾶτο. Ρίγανη > ριγανᾶτο. Συρόδο, τὸ (σκόρδο) > σκορδᾶτο. μόσχος > μοσκᾶτο(ν) (κρατί). "Απιον > ἀπιᾶτον, τὸ. Σπόργης (σφόργης) > σφουργᾶτο, τὸ γλόκισμα ἐν Ζακύνθῳ (Ντίνος Κονδύλου, Ζακύνθινδ Λεξιλόγιο, 'Αθῆνα 1960, σ. 27).

12) *Ποιμενικοὶ δροι* : κριός, ὁ > κριαρᾶτον, τὸ = ποίμνιον ἔχον πολλοὺς κριούς, τράγος > τραγᾶτον, τὸ = ποίμνιον ἔχον πολλοὺς τρά-

1. Ν. Γ. Πολίτου, *Παροιμίαι Ι'*, ἐν 'Αθήναις 1901, σ. 579.

2. Γ'. Ν. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικὴ έρευναι*, ἐν 'Αθήναις 1934, σ. 194.

3. Κ. Ν. Σάοας, ΜΒ 6, 1887, σ. 674. Λύταρι : ἔτι ἀφίημι... τὴν ἄμπελον τὴν λογάδω.

γους¹, βοῦς (βοῦς, Κρήτη) σελλάτο σὲν Χίω λαμπιᾶτο². Ἐπὶ προβάτων : ἀγκών, δὲ ἄγκωναράτο· ἀμυγδαλοῦ, τὸ ἄμυγδαλάτο· δάκρυ τὸ δακρύστο· καλέγι (ὑπόδημα) ἄκαλάτο· δάκαλος, δὲ ἄκαλάτο· μπράτσο, τὸ μπρατσάτο· πατέλλα, ἡ (φαλάκρα) πατελλάτο· ρόδι, τὸ (ροιᾶς) ροδάτο· σκούφια, ἡ σκουφιδάτο· τράχηλος, δὲ τραχηλάτο· χαλινός, δὲ χαλινάράτο κ.ά.³

II. Τὰ ἔξ ἐπιθέτων

Ο Γ. Ν. Χατζιδάκης, γράφων περὶ τοῦ συγματισμοῦ καθαρὸς καθαρᾶτος, λέγει μὴ τοιαύτη χρῆσις τῆς καταλήξεως -ἄτος εἰς συγματισμὸν ἐπιθέτων ἔξ ἄλλων ἐπιθέτων δὲν εἶναι συνήθης· ούτω λ.χ. εὐρέθη τὸ ἀνθη ποικιλάτα. Διὰ τοῦ -άτος δηλοῦται εὐρυτέρα, δοριστοτέρα ἔννοια, ἥτοι ἄλλα τε καὶ τὸ ἔχειν τὸ σχῆμα τοῦ πρωτοτύπου, ὅμοιότητά τινα πρὸς αὐτόν⁴. Ταῦτα δὲν ισχύουν πάντοτε διὰ τὰ μὴ ἔξ ἐπιθέτων. Διὰ νὰ μὴ ἐπιμείνωμεν δὲν μαρτζουκᾶτος στρατιώτης, κρασᾶτο φαγεῖν, καρυδᾶτο γλυκό, κυμινᾶτον ποτόν, μουστακᾶτο μπαρμπούνι, βρακᾶτο αλγοπρόβατον κλπ. οὐδεμίαν δοριστίαν ἀφήνουν εἰς τὸ τί ἀκριβῶς σημαίνουν⁵, παρατηρῶ ὡς πρὸς τὴν σπάνιν τῶν ἔξ ἐπιθέτων:

α) Τὰ λατινογενῆ προέρχονται καὶ ἐκ ρημάτων mando > mandatum > marđatov, meto > metatum > muđatov, lego > legatus > ληγάτος -οι, commeo > commeatus > κομμεῖτον, traho > tractatus > τρακτάτον κλπ.

β) Ἐκ μετοχῶν : Τὰ φευγάτα (= ἡ φυγή). Τὰ ἐπιρρήματα γιομάτα, γεννητάτα, τρεχάτα (γέμω, γεννῶ, τρέχω) κ.ά.

1. Συλλήβθην ἃς κριοὶ καὶ τράγοι λέγονται βαρθάτα, τὰ (ἔχνη, θίνες ζέφων). Πρβλ. Στέφ. Βανδούδην, Παρμενικά Κρήτης, Λεξικογρ. Ἀρχείον N. ΒΔΛ. 5, 1918, σσ. 274, 312.

2. Γ. Ν. Χατζιδάκης, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, Ἀθηνᾶ 29, 1917, σ. 209.

3. Ἀκόμη : τσουτσουλᾶτο (ἐκ τοῦ θυσάνου) ἡ τζερπερᾶτο καὶ τσιφετᾶτο, πάντα ἐκ σωματικῶν γνωρισμάτων, χρωμάτων, στιγμάτων, τρυχώσεων, ἐν Κρήτῃ κατὰ Γ. Ε. Πάγκαλον περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης 5, 1975, σσ. 411-414.

4. Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, Ἀθηνᾶ 29, 1917, σ. 206.

5. Ἀπεναντίας λέξεις ὡς κριηπρέτο, τραγύτο θὰ ἔπρεπε ν' ἀποδίδειν διὰ δύο : ἀγέλη (θίνος) κριῶν, ἀγέλη (θίνος) τράγων. Ἄλλα πῶς θὰ ἔλεγαν ἡ ἀργαλα τὸ ζέφον ροσαπατεράτο τὸ ἑρυθρωποῦ μὲν γρόματος, λευκὸν δὲ ἀστέρα ἔχοντος ἐπὶ τοῦ μετώπου;

γ) Τινά τῶν ἔξι ιταλικῶν : στοφάτο (στιφάτο, στιφάδο) εἰς -ato, -ado, ἐκ ρημάτων καὶ ἐκ μετοχῶν δύνοματοι οὐθεῖσῶν. Ὁμοίως τινά τῶν εἰς -αδα (-ata) : canto > cantata > καντάδα, ἡ , entro > entrata > ἐντράδα καὶ ἵπτράδα (πολυσήμωντα : φαγητόν, ξεσόδον, εἴσοδος κλπ.). Ταῦτα θὰ ἔξετασθούν ιδιαιτέρως.

δ) Ἐξ ἑλληνικῶν ἐπιθέτων οἷον κοινὸς > κοινάτον, τὸ (= ἡ συμμετοχὴ εἰς κοινὴν ποιμνικὴν ἢ γεωργικὴν ἐπιχείρησιν).

‘Ως πρὸς τὰ ἐπιθέτα καὶ τὰ σηματικά στοιχεῖα ταῦτα διακρίνονται εἰς τριγενῆ καὶ εἰς ἑλλειπτικά. Ἐκ τῶν ἑλλειπτικῶν ὅλα εἶναι διγενῆ καὶ ὅλα μονογενῆ. Καὶ ταῦτα δύμας προύποθέτουν τριγένειαν.

Διακρίνω ταῦτα εἰς τὰς ἐπομένας γενικὰς κατηγορίας :

1) **Χρώματα** : Καρυγελᾶτον καὶ σκαργελᾶτον, τὸ (χόκκινον) τὸ ἐκ τοῦ ἐπιθέτου σκαρλᾶτος -άτη -άτο (τὸ Σκαρλᾶτος καὶ ἐπώνυμον). Νεραρτζᾶτος -άτη -άτο, κρασᾶτος -άτη -άτο (κρασᾶτο, τὸ ἐν Ἡπείρῳ, λόγω τοῦ χρώματος τὸ ρόδι, δὲ καρπὸς τῆς ροιᾶς. Πρβλ. Ε. Μ πόγκαν, Τὰ γλωσσ. Ιδιώματα τῆς Ἡπείρου Β', 1906, σ. 142). Πορτοκαλᾶτος -άτο τῆς αὐτῆς ἐννοίας πρὸς τὸ νεραντζᾶτος.

Ἐν Ἡπείρῳ *χολᾶτος -άτο. Τὸ χολᾶτον εἶναι τὸ βασικός πράσινον φύλλωμα ὃς τὸ χρῶμα τῆς χολῆς. (Ἡ λέξις κατὰ Ἀραβαντινὸν παρὰ Μπόγκαν, ένθ' ἀνωτ., Λ', 1904, σ. 433.) Κυηκᾶτος -άτον κόκκινον ἐκ τοῦ φυτοῦ κυηκος. Πρβλ. Ν. Λαζαρίδη την, 'Ελλ. Λεξ., σ. 104. Κυηκᾶτα δὲ τὸ διὰ τοῦ κυηκού βαφόμενα ὑφάσματα.

2) **Σχήματα**. Ἐκ τῶν καρπῶν ίδια : 'Αβγό, ἀμύγδαλο, μῆλο, ρεβύθι, ρωδάκινο (δωράκινο) : ἐσημειώμησαν ἀνωτέρω : 'Αμυγδαλᾶτες ψεῖρες, μηλᾶτες νταμᾶτες, ορθιθᾶτο ἢ ρωδακινᾶτο σταφύλι, καρπᾶτο (= καρυδᾶτο) καὶ κολοκυνᾶτο (Κάρπαθος) σταφύλι. Καρυδᾶτες πορθές. Ποδαρᾶτο ποτήρι, τὸ στηριζόμενον εἰς πόδι (κοινῶς). Χρυσοβούλλατος -ον, δὲ διὰ χρυσοβούλλου βασιλικοῦ λόγου τιμηθεῖς. Ήλις Κάρπαθον σχηματίζονται οὐσιαστικὰ δηλοῦντα ὅλοτε ἐνδύματα κεντηθέντα διὰ διαφόρων σχημάτων, ὃς : Μαουνᾶτο, τὸ γυναικεῖον ὑποκάρμπον ποδῆρες τὸ κεντηθὲν διὰ ζωηροῦ χρωματισμοῦ κλωστῶν, ἐνῶ μηλᾶτο, τὸ διὰ μηλοσχήμων κεντημάτων, σπερτουνᾶτο, τὸ διὰ σχήματος τῶν σπάρτων (Οάμνου λεγομένου ἐπιτοπίως τὰ σπερτούντα) καὶ σταφυλᾶτο, τὸ διὰ σταφυλοσχήμων κεντημάτων¹. Ἐπὶ κεντημάτων ὁ λόγος δύσιος εἰς προικοσύμφωνον 31. Ιουλίου 1742 ἐκ Μήλου : Κορφή ή ζελιγά-

1. Πρβλ. Μιχ. Νουάρον, Λεξ. Καρπαθ. διαλέκτου, σ. 258.

ει α ἐπτά τὸ ἔνα σ π αθ ἀ το, τὰ δύο φτι λᾶται, τὸ ἔνα λαμᾶδο... μία κολαῖνα (περιδέραιον) φαναράτη³.

Ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἡ φλοκάτα (τὸ φλόκι = θύσινος)². Ἐν Κρήτῃ λουράτοι, τὸ (λώρος, λουρίδα, ἡ) υφασμα ἐπιτοπίως υφασμένον μὲ ραβδώσεις (ποὺ κάνει λουριά)³. Εἰς Καστελλόριζον τὸ βρουλλάτο σημαίνει εἰδικὸν (ῶς βούρλον ἢ βροῦλον) σχέδιον δακτυλιδίου ἡ βραχιολίσιον⁴. Όμοιως τὸ ταβλάτο εἶναι δωμάτιον χειμερινὸν χωριζόμενον μὲ σανίδας, τάβλες⁵, ἐνῶ τὸ νταμᾶδο (= νταμάτο) εἶναι παννί, υφασμα ἔχον υφανθῆ εἰς γραμμικὰ σχήματα μὲ ντάμες⁶.

3) Ἰδιότητες : Ἀφράτος -άτη -άτο, ἐπὶ προσώπου, ἀμυγδάλου, καρύου, ϕωμιοῦ. (*Ἀφράτο εἰδικῶς ἐν Χιμάρᾳ ἀρτος ἐξ ἀραβοσίτου. (Πρβλ. Μ πόγκαν, Β', 1966, σ. 96). Ἀφράτη εἶναι γυνὴ (σαρκικῶς), ἀφράτο ἔτι τὸ στρῶμα, πάπλωμα, μαξιλλάρι, χῶμα. Μόσχος > Μοσχάτο (σταφύλι, τὸ ἄλλως μοσκᾶδο, ἐκ τῆς δσμῆς. Μοσχάτο ἀμπελῶν τοπων.) κλπ. Ἐπὶ λγθών : Ἀβγάτος -άτο : ψάρι ἀβγάτο (ἀβγωμένο), τὸ μὴ ἀποβαλὸν τὰ φά του καὶ μετ' αὐτῶν προσφερόμενον καὶ τρωγόμενον. *Λεπιδάτος -άτο (λεμπιδάτο, λεπιδωτὸν) τὸ ἔχον λέπια. (Πρβλ. Ἀδ. Κοραῆν, "Ατακτα 1, 1828, σ. 122). Σαρκάτος -άτη -άτο ἐπὶ σαρκικῶς ὀγκωδῶν, εὐσάρκων καὶ λιπαρῶν. Ἀλλὰ σαρκάτον, τὸ πινάκιον εἰς τὸ ὅποιον ἐπλύνοντο τὰ κρέατα, δι κρεωπλύτης. (Πρβλ. Ἀδ. Κοραῆν, "Ατακτα 4, 1832, σ. 490). Ποδαράτος (-άτη -άτο) ἐν Ἡπείρῳ δι πεζοπόρος, δια τῶν ποδῶν διανύων ὁδόν. (Πρβλ. Μ πόγκαν, Β', 1966, σ. 242). Μυρωδάτος -άτη -άτο, δηλωτικὸν δσμῆς : Λεμονάκι μυρωδάτο (δημωδες).

4) Στρατιωτικοὶ δροι : Στρατιῶται ἄλλοι εἶναι κονταράτοι (κρατοῦντες κοντάρια) καὶ ἄλλοι μαντζουκάτοι (μαντζούκια). Περὶ αέξοπλίσεως μαντζουκάτων, κονταράτων καὶ ἑτέρων στρατιωτῶν, φουσσάτου διατροφῆς καὶ ἀπλήκτου ἐπὶ πόλεμον ἀπιόντος» διμιοῦν πολλὰ αὐ-

1. Ἱωσήφ Χατζήδακη, Ἰστορία τῆς νήσου Μήλου, Ἀθῆναι 1972 (= N. Κεφαλληνιάδης, Κυμαλισκά 8, 1978, σ. 113).

2. Εὐαγγ. Μ πόγκα, Τὰ γλωσσικὰ ἴδιωματα τῆς Ἡπείρου Β', Ιανουαρίου 1966, σ. 255.

3. Γ. Ε. Παγκάλου, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἴδιωματος τῆς Κρήτης 6, 1971, σ. 95.

4. Μιχ. Κ. Κομνηνοῦ, Τὸ γλωσσικὸν ἴδιωμα Καστελλορίζου, Ἀθῆναι 1970, σ. 82.

5. Λύτση, σ. 112.

6. Λύτση.

τοκρατορικά ἔγγραφα, ώς π.χ. χρυσόβουλον τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομηνοῦ ὑπὲρ τῆς Ι. μονῆς Θεολόγου Πάτρου ἐν ΜΜ, ΛΔ VI, 1890, σ. 47, ἔτους 1088.

5) *Φαγητά*: **Γαλαῖτος*-*ᾶτο*. Τὸ παγωτὸ γαλᾶτο, παρεσκευασμένον ἐκ γάλακτος. **Κρασῖτος*, **χρασίτη*, χρασᾶτο. *Κρασῖτο*, τὸ μαγειρευμα (τὸ στιφάδον). **μελᾶτος* **μελάτη*, μελᾶτο. Γὸ μελᾶτο ἀβγό, παχύρρευστον ὡς ποτε τὸ μέλι. Ἐπὶ ἥρτυμένων διὰ δενδρολιβάνου, ὄριγάνου, σκορδόνου (ρασμαρί, ρίγανης, σκόρδου) : **μαρινᾶτος* (Μαρινᾶτος ἐπώνυμον) -**άτη* -*ᾶτο* : ψάρι μαρινᾶτο. **Ριγανᾶτος* -**άτη* -*ᾶτο* : ψάρι ριγανᾶτο (όριγανον, τό). **Σκορδᾶτος* *-*άτη* -*ᾶτο* : ψητὸ σκορδᾶτο (σκόρδον). **Λεμονᾶτος*, *-*άτη* (θηλ. λεμονιασμένη), λεμονᾶτο : ψητὸ λεμονᾶτο.

Ιλικά - φαγητά : **Κινδυνᾶτος* *-*άτη* -*ᾶτο* : *Κινδυνᾶτο* (κρέας μὲ κυδώνια, οὐχὶ θαλασσινά, ἀλλὰ κυδώνια μῆλα). Ἀλλὰ καὶ τὸ κυδωνόπαστον λέγεται κυδυνᾶτο). **Καρυδᾶτος* -*άτη* -*ᾶτο* : *Καρυδᾶτο* (γλυκό). Ἀλλά : καρυδᾶτες (πορδές) ἐπὶ ἥχου.

6) Ποιμενικοὶ ὅροι οἱ καὶ πλείονες τῶν ὅλων κατηγοριῶν. Καὶ πρῶτον μὲν μητᾶτον, τὸ δρός στρατιωτικὸς μεταπεπὼν εἰς δηλωτικὸν μάνδρας αἰγοπροβάτων. Ἐκ τούτου δ' ἐγένοντο καὶ σύνθετα, ἀναλόγως μὲν τοῦ εἶδους τοῦ ποιμνίου γιδομήτατο, τὸ δι' αἰγῶν, τοῦ τήπου πριγομήτατο, τὸ (πρῖνος, δένδρον), παλιὸ μητᾶτο ἢ καὶ παλιμήτατο¹ (τὰ Παλιομήτατα τοπων.²), ὡς πρὸς τὸ ἐνδικαίτημα δὲ τῶν ἐκεῖ βασικῶν μητατοκάθισμα, τό, καὶ ὁ δρός μητατόρος, δ³. Εἴπομεν δ' ἡδη ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς μεταξὺ βασικῶν ἐκ τοῦ κοινὸς ἐκλήθη τὸ κοινᾶτο. Οἱ πλείονες τῶν ποιμενικῶν δρῶν εἶναι δηλωτικοὶ ὀχείας ὡς *μιαρβᾶτος* -*ᾶτα*, τὰ, γρώματος τριγώματος ίδια (βασικὸν λαμβάνεται τὸ λευκόν), δγκου : *σαρκᾶτος* -*ᾶτο*, τό τριγωτοῦ : *τριχᾶτος* -*ᾶτο*, τό, *τριχωτᾶτος* -*ᾶτο*, τό. Σωματικῶν τῶν ζῴων ἴδιωτητῶν, ὡς μύστακος καὶ γενελών : *μουστακᾶτος* -*ᾶτο*, τό, *γενειᾶτος* -*ᾶτο*, τό καὶ *γενᾶτος* -*ᾶτο*, τό (γένειον -γένι, τό), κεράτων : *κερατσίτη* -*ᾶτο*, τό (κέρας, κέρατο, τό). Ἐξ ἀφθονίας τοῦ τριγώματος : *μαλλᾶτο(ν)* (πρόβατον), τό⁴, τοῦ γά-

1. Μιχ. Δέφνερ, 'Οδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην, ΛΟΤΗΝΑ (1928), σ. 105.

2. Ν. Β. Χατζιδάκης, ΒΕΚΣ 1, 1938, σ. 442.

3. Ιω. Μαυρακάκη, Ποιμενικὰ Δυτικῆς Κρήτης, Χανιά 1948, σσ. 54, 56, 59.

4. Στεφ. Ξανθούδης, Ποιμενικά Κρήτης, Λεξικογραφικῶν 'Αρχείον Ε', 1918, σ. 291.

λακτος δέ : γαλάτο(ν), ἐν Ἡπείρῳ καλάτο, τό, ἐπ' ἀφθονίας δὲ ἀμφοτέρων : γαλάτο καὶ μαλάτο, ἵτοι γαλακτοφόρον καὶ ἀκούρευτον ἔτι, δυνάμενον νὰ δώσῃ διπλῆν πρόσοδον¹.

Τῶν ζώων οἱ χρωματισμοὶ διὰ στιγμάτων, λωρίδων ἢ καὶ οἱ ἐπὶ μέρους τῶν σκελῶν, τῆς κεφαλῆς, τοῦ τραχήλου, τῶν παρειῶν ἐδηλώθησαν διὰ συνθέτων. Βρυκάτο, τὸ ἐν Καρπάθῳ τὸ λευκόν, ὃς ἄλλοτε ἡ ἐπιτοπίας φορουμένη βράκα, διὸ τὸ πρόβατον εἶναι ζωιοβράκατο ὡς ἔχον κατὰ τοὺς πόδας λευκάς γραμμάς, καινοβράκατο ὡς ἔχον λευκὸν τὸ καυκή, τραχηλοβράκατο ἐὰν ἔχῃ λευκὸν τράχηλον, καὶ χειλοβράκατο ἄν, ὃς δὲ γγελυς (χέλι, τό), ἔχει παρειὰς μελανὰς καὶ λευκὰς γραμμάς². Τσαγκάτο, τὸ εἶναι ἐκεῖ τὸ μελανόχρουν αἴγιδιον (καταικάκι) τὸ ἔχον τὰς διπλαθίας κνήμας λευκάς³. Τὸ ἐπίθετον φακελάτος (βοῦς), φακελάτη (προβατίνα, ἥ), φακελάτο (πρόβατο, τό) δηλοῖ ζῷα ἔχοντα ὡς φακῆν στίγματα εἰς τὸ μέτωπον ἢ τὴν φενα⁴. Τσουραπάτη (γίδα, αἴξ, ἥ), τσουραπάτο (ἀρνή) εἶναι τὰ ζῷα τῶν διποίων παραλλάσσοντα τοῦ λοιποῦ χρωματισμοῦ τὰ χρώματα τῶν ποδῶν⁵.

Απεναντίας βουλάτο, τὸ ἐπὶ ιστοβόης τοῦ ἀρότρου σχηματιζούσης βαθούλωμα, βούλαν (βουλῶ) εἶναι ἀσχετον πρὸς τὴν βούλλαν (bolla)⁶.

Δοθέντος δ' ὅτι τὸ στιβαρὸν τράχηλον ἔχον ζῷον εἶναι δυνατόν, ὁ ἀροτήρ βοῦς λέγεται βόδι τραχηλάτο⁷, τό. Ἐπὶ βοῶν ἐπίσης λαμινάτο (βούδι) τὸ σχηματίζον ἐπὶ τῆς ίδιας του ράχεως λαμινί. Ἀντὶ τοῦ διστίχου (Χίος) :

λαμινάτο μούδ' ἀγόραζε καὶ γάδαρο καμπούρη,
γυναικα κοντοφάρδουλη καὶ σκύλο μαυρομούρη,
λέγεται ἐν Κρήτῃ :

βούν (βοῦν) σε λλᾶτ' ἀγόραζε....

*Ἐκ τοῦ σελλάτο, τό = σχηματίζον ἐπὶ τῆς ράχεως του σέλλαν, δύναται

1. Εὐαγγ. Μπόγκα, Τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Ἡπείρου, Β', Ιωάννινα 1966, σ. 129.

2. Μιχ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λεξικὸν Καρπαθιακῆς Διαλέκτου, 1972, σσ. 101, 186, 224, 381, 414, κατὰ περίπτωσιν

3. Αύτοῦ, σ. 384.

4. Μιχ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 395.

5. Εὐαγγ. Μπόγκας, ἐνθ' ἀνωτ., Β', σ. 189.

6. Αύτοῦ, σ. 98.

7. 'Ο Αραβαντινὸς κατὰ Εὐαγγ. Μπόγκας, ἐνθ' ἀνωτ., Α', σ. 392.

τις νὰ εἰκάσῃ περαιτέρω τὴν ἔννοιαν τοῦ λαμπιάτο, τὸ τῶν Χίων¹.

Τοπωνύμιον στὸν Κουτσουλάτο, ἐνδεικτικὸν βουνοῦ ὃπου καταφεύγουν δρνεα (Μυλοπόταμον Κρήτης) ἡρμηνεύθη ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταλειφθείσης ἐκεῖ κόπρου, κουτσουλιᾶς².

*Ἀλλὰ καὶ πρόχειρον (καλοκαιρινὸν) στέγαστρον τῶν αἰγαπεβάτων, δι' οὗ ταῦτα περιφυλάσσονται ἀπὸ τὸν ἥλιον ἐλέχυη τὸ φραντζᾶτο, φρεντζᾶτο καὶ φουρτζᾶτο (-άτου Ἰωάννινα)³. Ἡ λέξις ἐδήλου παλαιότερν τὴν σκιάδα⁴.

Καὶ δοὺς τῶν ὁρεσιβίων Κρητῶν τὸν χειμῶνα φοροῦν γαμπάν, ἀσπρό μάλλινο καπότο, εἶναι γαμπαδάτοι, ὡς δὲ λέγει λαϊκὸς στίχος : ἄλλοι ναὶ καλοκαιρινοὶ καὶ ἄλλοι ναὶ γαμπαδάτοι⁵.

III. Τὰ ἐκ τῶν Ρημάτων

Ταῦτα δηλοῦν συνήθως :

1) Κινησιν: τρέχω > τρεχάτος -άτη -άτων. Τὸ τρεχάτο(v) == τρέξιμον. Mando > mandatum > μαρδάτον καὶ μαρτάτον (= ἐντολή, εἰδησίς).

2) Πλήρωσιν: γέμω > γεμάτος -άτη -άτο μισογεμάτος -άτη -άτο (γιομάτος).

3) Διάρκειαν χρόνου: Σώζω > σωζάτος -άτον = πλήρης -ῆρες, Du Cange, Gloss., στ. 1405.

4) Κατάστασιν: μετο > metatum > μητάτον = στρατόπεδον, μάνδρα.

5) Ἐνέργειαν: τρίζω > τριζάτος -άτη -άτο. Χυρτάνω > χορτάτος -άτη -άτο κατόπιν γεύματος ἢ ἄλλης ἀπολαύσεως.

Δ'. ΤΑ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ

I. Ο Σχηματισμὸς τῶν θηλυκῶν τῶν εἰς -άτος

Κανονικὸς εἶναι ὁ σχηματισμὸς τριγενῶν καὶ τρικαταλήκτων ἐπιθέτων εἰς -άτος -άτη -άτον : Κερατσάτος, -άτη, κερατσάτο· ὡρεξά-

1. Γ. Ν. Χατζιδάκη, Ἱλωσικαὶ παρατηρήσεις, 'Δημνα 29, 1917, σ. 209.

2. Μιχ. Δαφέρμος, 'Ἐπ. Εταιρ. Κρητ. Σπουδῶν 2, 1939, σ. 382.

3. Εὐάγγ. Μπόγκας, ἔνθ' ἀνωτ., II', 1966, σσ. 71, 195.

4. Du Cange, Gloss., στ. 1705.

5. Τραγούδι τοῦ Ἀληθάκη.

τος, δρεξάτη, δρεξάτο, καὶ ἡ ἔξ αὐτῶν προέλευσις οὐσιαστικῶν. 'Άλλ' ὑπάρχουν ἐπίθετα δηλωτικά ἔδεσμάτων : κρασᾶτος, κρασάτη, κρασᾶτο, κροκᾶτος, κροκάτη, κροκᾶτο, ὃπου τὸ μὲν κρασᾶτο (στιφάδο) οὐδέτερον, ἡ δὲ κροκάτη (μαγγαρέα) θηλυκόν. 'Ἐνῶ δὲ ὁ κρόκος καὶ τὸ κρασὶ εἶναι δηλωτικὰ χρώματος (χιτρίνου, βαθέως κοκκίνου) τὰ ἐπίθετα συνυπάρχουν πρὸς τὰ οὐσιαστικά. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐπιθέτου κερατσᾶτος τὸ μὲν ἀρσενικὸν λέγεται περιοριστικῶς μόνον ἐπὶ δύτος (διαβόλου ή ζῷου) κερασφόρου, οὐχὶ δύμας καὶ ἐπὶ κριοῦ ή τράγου οἱ ὄποιαι φυσικῶς ἔχοντα κέρατα. 'Αντιθέτως λέγεται κερατσάτη αἵξ, διότι ἴδιαζει τὸ φαινόμενον. 'Αρυχάτος (καὶ μακρανυχάτος) εἶναι ὁ πετεινός, ἀλλ' ἀρυχάτη (χόττα, δρνις) δὲν συνηθίζεται, οὔτε ἀρυχάτο πουλί. 'Αστεράτη, ἐπὶ αἴγας, ή ἔχουσα εἰς τὸ μέτωπον ολονεὶ ἀστέρα λευκόν, καὶ ἡ φορβάς, σταυράτη δὲ ἡ αἵξ (αἴγα, ή καὶ κατσίκα) ή ἔχουσα τὸ τρίχωμα τῆς σπονδυλικῆς της στήλης (ράχεως) λευκόν, μαῦρογνή τὸ ὑπόλοιπον τοῦ σώματος τριχωτόν¹. Δὲν ὑπάρχει δύμας οὔτε ἀστεράτος, οὔτε σταυράτος, οὐδὲ ἀστεράτον ή σταυράτον (πρόβατον). 'Απεναντίας σταυράτον οὐδέτερον οὐσιαστικοποιηθὲν εἶναι νόμισμα ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν δύεων τοῦ διποίου παρίσταται σταυρός. 'Ἐκ τοῦ ἔχειν δρυχεις τὸ ζῷον εἶναι ἀρχιμάτος (ἐν Κύπρῳ² ἀρχιάτος, ἀλλὰ θηλυκὸν ή οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου εἶναι ἀγόντον). Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιθέτου βαρβάτος τὸ θηλυκόν βαρβάτη εἶναι ἀνύπαρκτον, ὡς καὶ τὸ οὐδέτερον βαρβάτον παρὰ τὸ γεγονός διτὶ καὶ αἴγας καὶ πρόβατα εἶναι γενειοφόροι, διότι ἡ ἔννοια ποιμενικῶς περιωρίσθη ἐπὶ τοῦ πρὸς δχείαν ἰκανοῦ, ἐπομένως μόνον ἐπὶ ἐνεργοῦντος ἄρρενος ζῷου ἐνήλικος (οὐχὶ ἐριφίου ή προβατίου). Καὶ εἰς τὸ ἐπίθ. μουστακάτος τὸ μὲν θηλ. μουστακάτη σκωπτικῶς ἐπὶ γυναικός, ἀλλ' οὐχὶ τὸ μουστακάτο λεγόμενον μόνον ἐπὶ ἤχθύος (μπαρμπούνι). 'Ἐνῶ μεγαλομουστακάτος ὑπάρχει, ἀχρηστα εἶναι τὸ θηλ. καὶ τὸ οὐδέτερον αὐτοῦ. Τόξον, τὸ ἐπίθ. *τοξάτη ἀνύπαρκτον. Οὐδέτερον τοξάτον καὶ δοξάτον οὐδέτ. Τζεμπέρι, τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (ἀνδρικῆς τε καὶ γυναικείας), ἀλλὰ τζεμπεράτη, ἡ κεκαλυμμένη γυνὴ καὶ τζεμπεράτο, τὸ πρόβατον. Δὲν ὑπάρχει δύμας τζεμπεράτος, ὁ μαντηλοφορεμένος. 'Ἐπὶ χρωμάτων: πορτοκαλίής, ὁ πορτοκαλλί, τό, ἐνῶ ή πορτοκαλλιά, τὸ δένδρον. Τὸ θηλ. ἐπὶ

1. Πρβλ. Στέφ. Σανθευδίδην, Ποιμενικὰ Κρήτης, Δεξιογραφικὸν 'Αρχεῖον Ε', 1918, σ. 288. 'Ἐν Ρέδῳ δὲ καὶ αἵξ μαξιλλάτη ἐκ τοῦ χρώματος τῆς σιαγόνος. 'Αγνοῶ ἀν συναντάται ἀρσ. μαξιλλάτος.

2. Γ. Λουκᾶ, Λέξεις Κυπριακαί, ένδ' ἀνωτ., σ. 233. Ε. Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΑ >

χρώματος πορτοκαλλάτη, ή (μὴ ὑπάρχοντος πορτοκαλλάτους ἀρσενικοῦ). 'Απεναντίας δὲν ὑπάρχει νεφαντζής, νεφαντζά, νεφαντζί ή δὲλλ' ἐπὶ χρώματος πάντοτε : νεφαντζάτος -άτη -ᾶτο. *Ροζάτη* (βίτσα, βέργα) ἐπὶ ἔχοδης ρόζους (τύλους), χωρίς νὰ ἔχωμεν ὁ ροζάτος, τὸ ροζάτον ! 'Αργυροκουδουνάτα, τὰ ἐπὶ ποιμνίων (δημοτ. φύσια). Τὰ καρεφυλάτα ἐπὶ ἀνθέων καὶ φυτῶν, χωρίς νὰ ὑπάρχουν ἀνάλογα ἐπίθετα¹.

"Αλλαὶ περιπτώσεις :

Χαρακτηριστικόν τὸ χωρίον τοῦ 'Ιωάννου Λυδοῦ (De Magistratibus I § 40, Bonn, σ. 152, 13-19) : Τίνιας ὁ 'Ρωμαῖος κιονικὸς μῆθος ἐπεδείξατο ἐν τῇ 'Ρώμῃ. 'Ο δὲ μῆθος τέμνεται εἰς δύο : εἰς καὶ η πλάταταν (crepidata - αε) καὶ προπατεξτάταν (praetextata fabula), δῶν οὐ μὲν κυρτιδάτα ἐλληνικάς ἔχει ὑποθέσεις, οὐ δὲ πραιτεξτάτα φορμαῖς· οὐ μέντοι κιονικὰ τέμνεται εἰς ἑπτά, εἰς παλλιάταν (palliatu), τογάταν (logata - αε eomoedlia)... καὶ μημικήν. Καὶ παλλιάτα μέρι ἔστιν οὐ ἐλληνικήν ὑπόθεσιν ἔχουσα κιονικὰ...». Άι Θήλειαι αὖται διομασίαι προύποθέτουν ἐπίθετα crepidatus -α -um κλπ.

Σημειῶ ἐκ τῶν ἐν 'Ηπείρῳ συγχρένων : καταπλάτη, ή = δρνις ή σταρήθρα ἔχουσα λοφίον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς (Εὐάγγ. Μπόγκας, Γλωσσ. 'Ιδ. 'Ηπείρου Β', 1966, σ. 133) καὶ φλοκάτη, ή η φλοκαίτα, ή (αὐτόθι Α', 1964, σ. 416), ή κοινῶς λεγομένη φλοκάτη, ή (βλ. καὶ ἀνωτέρω).

'Ομοίως ἐν Πελοποννήσῳ πινάτα, ή (= τρυβλίον, πινάκιον πήλινον). (Π. Παπαζαφειρόπολον, Ηερισυναγωγή, ἐν Ηάτραις 1887, σ. 485) καὶ ράτα, ή (= ἐκδρομή, περιυδεία μικρά) (αὐτόθι, σ. 489).

'Ως πρὸς τὰ λατινογενῆ : 'Ἐνῷ ὑπάρχουν ἀρπ. ἀβίονιτος, ἀψιάτος, ἀρμάτος, δεποντάτος δὲν σχηματίζονται θηλυκὰ ἀβίονικάδα, ἀρκάδα, ἀρμάδα, δεποντάδα κλπ. 'Ομοίως ἀνύπαρκτα είναι τὰ κανθιδάτα, καλυγάτα (πεταλώτρια!), ληγάτα, ή θηλ., ως ἀγνοούμενων τῶν τοιούτων ἀσχολιῶν τῆς γυναικός.

'Ἐκ τῆς Ιταλοβενετικῆς ή (in)salata ἔμεινε κοινῶς ή σαλάτα καὶ ή gravata ἔγινε ή γραβάτα (ή κραβάτα). 'Η ἀρμάτα (καὶ ἀρμάδα, ή), armada δηλοῦ τὸν στόλον. 'Απὸ τὸ οὐσιαστικὸν lusso ἐπίθ. (Inssato) λουσσᾶτος, λουσσάτη (καὶ οὐχὶ λουστάτα) λουστάτο, τὸ Τέλος

1. 'Ωσά μαρίζει ὁ φρένικος βαρσάροι δὲ μαρίζουν οι βαρσάριαι καὶ βασιλικοὶ μουσίδες καρεφυλάτα (δημοτ. φύσια Κρήτης).

σημειώ ώς περίεργαν καλαμάτα, ή= μέχρι μεταξωτὸν μανδήλιον ὑφανθὲν εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν Καλαμάταν¹. Ἡ brigata ἔγινε (μ)πριγκάτα, ή εἰς τὴν ἐπτανησιακὴν διάλεκτον.

II. Τὰ εἰς -ᾶτα οὐδέτερα καὶ ἐπιρρήματα

α') Οὐσιαστικὰ εἰς -ᾶτα

(στερούμενος ἐνικοῦ ή ἀχρήστου ή ἄλλης ἐννοίας ἐνικοῦ)

(Γυναι, γυναικά, ή· τὸ γυναικάτον ή γεναικάτον : ή γυναικεῖα ή -ώδης συμπεριφορά). Τὰ γυναικάτα τῆς Μαρικοῦς= ή ἀνθρωπιὰ τῆς Μ. Πρβλ. Ν. Κληρού έθνου, Ὁνομασίες τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, Κυπριακὰ Σπουδαὶ 8, 1944 (1946), σ. 102.

(Κάρεφη, τό· διακοσμητικὸς θάμνος). Τὰ καρεφιλάτα : Βαρσάμια οὐδὲ βασιλικοί, μουΐδε καρεφυλάτα (δημοτ. φύμα. Λρ. Κριάρη, Κρητικὰ "Δασματα², σ. 245).

(κλῆρος, κληρικὸν κτῆμα). Τὰ κληρικάτα. Ἐν σιγιλλῷ πατριαρχικῷ Ματού 1371 δρίζεται καὶ ἔχειν ἐκεῖνα μόνα (τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα) καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ διείλουσιν ἐμμένειν πᾶσιν καὶ μόνοις τοῖς δοθεῖσιν αὐτοῖς χάριν καὶ ηρικάτων, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπολῦσαι, ὅστε πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀντιστραφῆται· ἀλλὰ οὐδὲ ἀπὸ τούτων, ἀπερ οὐς τὰ ἴδια καὶ ηρικάτα ἔχουσι, ἔξουσιν ἐπ' ἀδελας ποτὲ ἀποχαρίζεσθαι πρὸς τινὰ ή κληρορομεῖν τὰ τῶν γονέων καὶ ηρικάτα καὶ κατέχειν αὐτά, ΜΜ, ΑΔ I, σ. 576, No 315. Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἡδύνατο νὰ παραχωρήσῃ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα πρὸς κληρικοὺς διὰ νομήν, ἀλλ' οἱ ἔχοντες τὰ κληρικάτα οὗτε νὰ χαρίσουν οὔτε νὰ διαθέσουν ώς ἴδιον αὐτῶν περιουσιακὸν στοιχεῖον.

(κνήκος· βακτεικὸν φυτόν). Τὰ κνηκάτα ήσαν ὑφάσματα διὰ κνήκου βαφέντα. Ἀδ. Κοραής, "Ατακτα 4, 1832, σ. 236.

(κόρη, κορασίδα· παρθένος). Τὰ κορασιδάτα ή παρθενία. Παιρνω τὰ κορασιδάτα= ἐκπαρθενεύω, διακορεύω). Λ. Χ. Ζώης, Λεξ. Ιστ. Λαογρ. Ζακύνθου Β', σ. 221.

(μέλι, τό). Τὰ μελιτάτα= ψωμάκια μὲ μέλι, Ρόδος. Χρ. Ι. Παπαχριστόδολος, Λεξικογραφικὰ καὶ Λαογραφικὰ Ρόδου, Ἀθῆναι 1969, σ. 218.

(μιαμούνι ?). Τὰ μιαμουτάτα= ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Χριστιανῶν τῆς Κύπρου : Καὶ τοὺς πιὸν χαμηλοὺς ἐποῖκεν τους νὰ ἔχουν ζλευθερίες,

1. Λίκ. Γ. Κορρέ, Νεοελληνικὸς κεφαλόδεσμος, Ἀθῆναι 1978, σ. 140.

μια μοναδική, διὰ τὸ φραγτέου (== ζεῦν μὲν προνόμια), Λ. Μαχαιρᾶς, § 26.

(μικρός). Τὰ μικράτα (= ἡ πατερική τους ἡλικία).

(mal fatto = κακότεχνος). Τὰ μολφύτα (= παπούτσια οὐχὶ κατὰ παραγγελίαν). (Α. Χ. Ζωῆς, ΙΔΔΖ Β', σ. 370). (πάσι καὶ ἔρχομαι) ἔλα. Τὰ πακαλάτα (= πάσι κι' ἔλα, ἀνεβοκατεβάσματα, πηγαινοεργάματα, Κρήτη). (Γ'. Πάγκαλος 3, σ. 227, σημειῶν ἐνικόν πακαλάτῳ καὶ ὡς ἔτυμον : ὑπάγω + ἐλάτης).

(Πόντιος Παλάτος). Τὰ Πιλάτα (= Οἱ Ἐβραῖοι). (Γ'. Ν. Χατζίδας καὶ οἱ, Ἀθηνᾶ 22, 1910, σ. 209).

(Τσαπέλα, ἡ = ὄρμαθός). Τὰ τσαπελάται (σῦκα, δυνάμενα νὰ ἀριμασιαστοῦν). (Εὐάγγ. Μπόγκας, Τὰ γλωσσικά ίδιώματα τῆς Ἡπείρου, Β', Ἰωάννινα 1966, σ. 184).

(φάγω ρ.). Τὰ φαγουλάτα (= τὰ βρώσιμα, οἱ λειχουδιές). (Μπόγκας, αὐτόδι, σ. 254· δύομ. τὸ φαγητότο· τρέφημον δι' ἀνθρώπους ἐξ ὅλης ἡπειρ. περιοχῆς, αὐτόδι, σ. 193).

(φεύγω ρ.). Τὰ φευγάτα (= νερά. Ηάργα). (Μπόγκας, αὐτόδι, σ. 194).

(χελιδών, ἡ· τὸ χελιδόνι). Τὰ χελιδονάτα (= εἶδος ἡπειρωτικοῦ χελιδοῦ). (Εὐάγγ. Μπόγκας, Τὰ γλωσσικά ίδιώματα τῆς Ἡπείρου, Α', Ἰωάννινα 1964, σ. 431).

Τέλος τὰ φάβατα (fava, ήταλ. κύαμος) ἀκούνεται πρωπαρθένεις. (Ἀντιχάρισμα στὸν καθηγητὴν Νικόλαο Η. Ἀνδριάντη, Ήσπαλονίη 1976, σ. 231).

β') Ἐπιφρήματα εἰς -ῆται

Τινὰ τῶν εἰς -ῆται ἐπιφρημάτων ἐπιγηματίσθησαν κανονικῶς ἐκ τῶν ἐπιθέτων εἰς -ῆτος : σταράτος > σταράται, ὅλα δ' ἀναλογικῶς : ἀδελφικὸς > ἀδελφικάτα καὶ ηστικὸς > ηστικάται. Παραθέτω ὅσα ἐνέπεσαν εἰς τὴν ἔρευνάν μου!

(ἀδελφός, ἀδελφικός). Ἀδερφικάται (Μιχ. Γ'. Μιχαήλ Ληγκός - Νούρος, Λεξικὸν Καρπαθιακῆς διαλέκτου, Ἀθηνᾶ 1972, σσ. 11 - 12).

(γεμάτος, γιομάτος ἐπίθ.). Γιομάται ἐπίρρ. Στὰ γιομάτα - ἐξ ὄλωκλήρου. Πρβλ. Λ. Χ. Ζωῆν, ΙΔΔΖ Ζακύνθου, Β', σ. 324).

(γεννητός). Γεννητάται (ἐκ γενετῆς) : Γεννητάτα του τῆγει τὸ συνθετικό. Πρβλ. Η. Παπαζαφειρόπούλου, Ηερισιναγωγὴ γλωσσικῆς ὅλης, ἐν Πάτραις 1887, σ. 408.

(Γυνή, γυναικα, ἡ). *Γυναικάτα* ἐπίρρ., Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ, Β', σ. 112.

(Κάρυον, καρύδι, τό). *Καρυδάτα* : κλένειν καρυδᾶτα (ἐπὶ εἰδους περδῆς, διακρινομένης ἐκ ξηροῦ ξηρού, ὡς κυλιόμενα καρύδια).

(Κέφι, τὸ ἀραβ.). *Κεφάτα* = μὲ κέφι, δρεζιν (χοινῶς).

(Κλέπτης, κλέφτης) : *Κλεπτάτα* > κλεφτᾶτα : Ἀπατᾶ πῶς ἐμπαίνει κλεπτᾶ τὰ εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, Μελέτιος Πηγᾶς, Λόγος εἰς τὴν Κυριακὴν τῶν Προπατόρων (Γ. Βαλέτας, Χρυσοπηγή, σ. 215) : ὡς κλέφτης. Πρβλ. Γ. Ν. Χατζιδάκης, Νεοελληνικά, 'Αθηνᾶ 22, 1910, σ. 232.

(Κωπέλη = παις). *Κωπελλάτα* = νεανικῶς, ἀσκέπτως, ἀφρόνως. Πρβλ. Γ. Ν. Χατζιδάκης, αὐτόθι, σ. 239.

(λύπη). *Λυπηκάτα* (Γ. Ν. Χατζιδάκης, Γλωσσικὴ Παρατηρήσεις, 'Αθηνᾶ 29, 1917, σ. 206).

(μιερός). *Μικράτα* (Γ. Ν. Χατζιδάκης, 'Αθηνᾶ 22, 1910, σ. 239).

(νεκρός - νεκρικός). *Νεκρικάτα* (= πενθίμως. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', 310, Γ. Ν. Χατζιδάκης, Γλωσσικὴ Παρατηρήσεις, 'Αθηνᾶ 29, 1917, σ. 206).

(νηστικός). *Νηστικάτα* (= ἐν νηστείᾳ. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', σ. 311).

(οἰκονομικός). *Οἰκονομικάτα* (= μετὰ φειδοῦς. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', σ. 335).

(παλγνιον, παχνίδι). *Παγυιδάτα* (= ἀστείως).

(πάσπαλος = σκόνη), *πασπαλάτα* (ἀλέθειν πασπαλᾶτα, Πτωχοπρόδρομος).

(σῖτος, στάρι). *Σταράτα* (= εὐλικρινῶς, ἐπὶ λεγομένων).

(στραβός). *Στραβάτα* (στὰ -άτα, = τυφλῶς, τυχαίως. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', σ. 449).

(σύντροφος). *Συντροφάτα*, (συντροφικός) *συντροφικάτα* (= ἐν κοινωνίᾳ. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', σ. 454).

(τρέχω). *Τρεχάτα* (= τρέχοντας, πηγαίνω, ἔρχομαι).

(famiglia, φαμελιά, ἡ). *Φαμελικάτα* (= οἰκογενειακῶς. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', σ. 506).

(φίλος -ικός). *Φιλικάτα* (= φιλίως. Γ. Ν. Χατζιδάκης, Γλωσσικὴ Παρατηρήσεις, 'Αθηνᾶ 24, 1917, σ. 206).

(πτωχός, πτωχικός). *Φτωχικάτα* (= ἐνδεῶς, πενιχρῶς. Λ. Χ. Ζώης, ΙΔΔΖ Β', σ. 518).

Ε'. ΤΑ ΕΙΣ -άτος -άδος ΕΠΙΩΝΥΜΑ

Καὶ τὰ κτητικὰ τοπωνύμια εἰς -άτον -άτου -άτα.

‘Ο σχηματισμὸς εἰκογένειακῶν ἐπωνύμων εἰς -άτος εἶναι καὶ παλαιότερος τῶν εἰς τὴν Κύπρον, Κυκλαδαῖς καὶ Ἐπτάνησα συναντώμενον. Ἡδη τὸ 1264 συναντῶνται, ώς θὰ ίδωμεν περαιτέρω, ἐν Κεφαλληνίᾳ οἰκογένειαι φέρουσαι τὰ ἐπώνυμα Λιφερᾶτοι, Σχολαρᾶτοι. Πρωτότερον ὅμως: Καφᾶτος μία τῶν εἰς Κρήτην σταλεισῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀρχοντεπούλων (1081). Τὸ ἐπώνυμον ρεθυμνιακὸν μέχρι τῆς σήμερον.

Εἰς Γεωργ. Ἀκροπολίτου Χρονικὴν Συγγραφήν, σ. 79, 2° (Heisenberg), συναντῶμεν ἐπώνυμον Θεοπαλονικέως Κουτζούλατος (ἀντὶ Κουτζούλης ή Καυτπούλης). Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1283 'Ιωάννης ὁ Σκουλλᾶτος (σκουλλος) σκουλλί == τὸ μαλλί, ἥγουν μαλλιάρος! MM, AD IV, 1871, σ. 131.

Εἰς τὸ Χρονικὸν τῶν Τόκκων (Sehiye, Cronaca dei Tocco) στ. 1272 - 1274: Εἰς τοῦτο ἐδιέρθωσεν ὁ βαπτιλεὺς (Μανουὴλ Β') εὐθέως | τὸν μέγαν τὸν κοντόσταβλον ἀρχούτα συγγενῆ των | γνήσιους ἐκ τοῦ αἵματος τοὺς Καντακονζηνούς (ἀντὶ Καντακούζηνούς). 'Ἐν κρητικῇ διαθήκῃ 22 Μαΐου 1500: 'Ἐγὼ Μιχαὴλ Ζαχαρᾶτος παρακληθεὶς μάρτυρας¹.

'Ἐν Κρητικῷ συμβολαίῳ τοῦ 1565: Ἱειόργης Τζικαφᾶτος μαρτυρῶ². 'Ἐν ἀλλῷ τοῦ 1566 Μιχαὴλ Κονταρᾶτος, Κρής Ιατρῆς³. 'Ἐν δ' ἔγγράφοις τοῦ 1435 ὑπογράφεται ὁ γραφεὺς αὐτῶν Ἀιθρέας Σκαρλᾶτος (Σφακιά Κρήτης)⁴. Νικόλαος (ἢ Λαόνικος) Καζζίβαστος πρωθιερεὺς, οὖνίτης περιτοπατᾶς Χάνδακος, β' ἡμίου 15ου αι. λόγιος, ἐκδότης τῆς Βατραχολυσμαχίας (1486)⁵.

'Ἀλλαχοῦ θὰ ἔξετασθοῦν τὰ εἰς -άτος > -άδος ἐπώνυμα καὶ τὰ ἔξ αὐτῶν τοπωνύμια, όν πλεῖστα ἐν Τήνῳ Χίῳ κ.ά. νήσοις⁶.

1. K. N. Σάοας, ΜΒ 6, 1887, σ. 671.

2. Ιω. Καλιτσούνάκης, ΗΔΔ 3, 1927, σ. 506.

3. K. Μέρτζιος, Κρητ. Χρονικά 15 - 16, τεῦχος Β', 1963, σ. 238.

4. Ανδρέας Βουρδούμπαχης, Δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ Σφακίων, ΕΕΚΣ 2, 1939, σσ. 259, 261.

5. Πρβλ. N. B. Τωμαδάκη, Κρητολογία IV, 1977, σσ. 46 - 47.

6. Πρβλ. Σίμον Μενάρδος, Τοπωνυμικαὶ καὶ λαογραφικαὶ μελέται, Λευκωσία 1970 (ἐν σσ. 85 - 103 πίναξ Κυπριακῶν τοπωνυμίων) καὶ τοῦ αὐτοῦ, Τοπωνυμικὸν τῆς νήσου Τήνου, ΗΔΔ 3, 1928, σσ. 151 - 158.

‘Ως πρὸς τὰ εἰς -άτα τοπωνύμια, τὸ θέμα τοῦτο εἶναι ἐν πολλοῖς ἡρευνημένον ἐν συναρτήσει πρὸς τὰ ἀπαντώμενα ἐν τῇ νήσῳ Κεφαλληνίᾳ ἐξ οἰκογενειακῶν ἐπιμέτων τοπωνύμια εἰς -άτα¹, δηλοῦντα μικροὺς ἢ μείζονας οἰκισμοὺς καὶ χωρία. Δὲν εἶναι ἡρευνημένη ἡ χρονικὴ ἀρχὴ τῶν ἐν λόγῳ τοπωνύμιων ἐξ ιστορικῶν μαρτυριῶν. Κακῶς δὲ Μηλιαράκης² ὑπέθηκεν ὅτι ταῦτα ἐσχηματίσθησαν κατ’ ἀναλογίαν τῶν Ιταλικῶν *Basilicata*, *Capitanata* τοπωνυμίων. ‘Η κατάληξις -άτα ἡτοί ἡδη τόσον παλαιῶς εἰσηγμένη εἰς τὴν Νεοελληνικήν, ὥστε δὲν ἔχρειάζετο ἀγροτικοὶ πληθυσμοὶ νὰ ἐπηρεασθοῦν ἀπὸ ἐλάχιστα γνωστὰ Ιταλικὰ τοπωνύμια εἰς -άτα. Ἐπομένως τὸ θέμα εἶναι πότε παρουσιάζονται τὰ πρῶτα εἰς -άτος ἐπώνυμα, ἐξ ὃν ἐδόθησαν εἰς τοὺς οἰκισμοὺς αἱ εἰς -άτα ὄνομασίαι. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τῶν οἰκισμῶν αἱ ὄνομασίαι δίδονται ἐξ οἰκογενειακῶν ἐπωνύμων εἰς οὐδετέρους τύπους (Παπαδιανά, Παπαδένια, κλπ. Κρητικά (Ρόδου, Πειραιῶς)). ‘Ο Χατζιδάκις προϋποθέτει ἐνικὸν τοπωνυμίων, ἐξ οὗ ἐσχηματίσθη τὸ εἰς -άτα πληθυντ. τοπωνύμιον : Λάζαρος, Λαζαρῆτον > Λαζαρᾶτα· Φιλικός, Φιλικᾶτον > Φιλικᾶτα καὶ τὰ ὄμοια. Τοιοῦτον τύπον δὲ εὑρίσκει εἰς -άτον τοπωνυμίων ἐν Κύπρῳ, ὡς τύποι εἰς -άτα δὲν ὑπάρχουν μόνον ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας νήσους³. Εἰς Χίον ἡ κατάληξις -άτος συναντᾶται ὡς -άδος -άδα⁴.

Οὕτως ἐν Κύπρῳ ἔχομεν: (ἡ 'Ασγάτα), 'Ασκάτα, Καλογιαννάτα, Λιζάτα, Τριδάτος -ον, Ψιλᾶτον (Ψελάδον) Ψηλᾶτον κ.ἄ. (Μενάρδος, Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου)· βλ. πινακα περαιτέρω.

1. Γ. Ν. Χατζιδάκης, Περὶ τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ πατρωνυμικῶν εἰς -άτος, ἐν 'Ἐπιστ. Ἐπετηρίδι Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν 9, 1912 - 1913, σσ. 1 - 10 (= Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι Α', 1934, σσ. 303 - 310). Σιμού Μενάρδος, Περὶ τῶν τοπικῶν ἐπιμέτων τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς. Τοπικά Κεφαλληνίας, ΕΕΒΣ 4, 1927, σσ. 336 - 341. Πρβλ. καὶ Παναγῆ Λορεντζάτος, Κεφαλλήνων ὄνόματα, Λαογραφία 2, 1910, σσ. 27 - 34, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Κεφαλλήνων βαπτιστικὰ ὄνόματα διπλῶς, αὐτοῦ, σσ. 298 - 304. Κ. Αμάντος, Κεφαλληνιακά ἐπώνυμα, 'Ἑλληνικά 10, 1937 - 1938, σσ. 117 - 121.

2. 'Α. Μηλιαράκη, Γεωγραφία πολιτική... τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. 'Αθηνῆσι 1890, σ. 94, καὶ Σ. Μενάρδος, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 336, σημ. 1.

3. Γ. Ν. Χατζιδάκης, Γλωσσολογικαὶ Μελέται, Α', σσ. 303 - 304.

4. Κ. Ι. "Αμάντος, Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Χίου, Λεξικογρ. 'Αρχείον Δ' ('Αθηνᾶ ΚΖ', 1915), σ. 47. 'Ο αὐτός, Τοπωνυμικὰ σύμφευκτα, 'Αθηνᾶ 22, 1910, σσ. 190 - 192.

² Ασφαλές κείμενον ἀλλὰ πολυπαθέτη εἰς τὸ ὅποῖον δυνάμεθα νὰ στηριχθῶμεν καὶ λόγῳ τῆς παλαιότητός του, ώς ἐκδοθέντος μεταξὺ 1262 καὶ 1264, εἶναι τὸ «Πρακτικὸν τῆς (Λαστινικῆς) ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας», τὸ πρῶτον τυπωθὲν εἰς τὰ Acta et Diplomata τῶν Miklosich - Müller, τόμος V, 1887, σσ. 16 - 67, ἐξ ἀπογράφου τηρουμένου ἐν τῷ ἀρχείῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἅγιου Μάρκου τῆς Ζακύνθου, τὸ ὅποῖον δὲν ὑπάρχει πλέον, καὶ τοῦ ὅποιου χριτικῆς ἐκδόσεως ἀπόπειρα ἐπεχειρήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1965, ἀλλ' ἀπέχουσα πάσης ἔρμηνειας καὶ γλωσσικῆς διαπραγματεύσεως (διὸ καὶ αἱ παραπομπαὶ ἐπὶ τὸ ἀσφαλέστερον γίνονται εἰς τὴν πρώτην ἐκδοσιν ἐκ τοῦ Λ.Π., V). Τὸ κείμενον τοῦτο δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ βοηθήσῃ τὶς πρῶτον ἡ δρυις τὸ φόνον ἢ τὸ φόνον τὴν δρνιθφ ἔτεκεν³. Διένι εἰς τὴν πρόσημον αὐτήν ἐποχὴν τοῦ ᾧ αἰδῶνος, ἡ κατάστασις ἐξ ἐπάνθεως τοπωνυμίων καὶ ἐπωνύμων ἦτο ὥλως διάφορος τῆς σημερινῆς, ἡς εἰκόνα ἔχομεν ἐκ τῆς βιβλιογραφίας. Δύο μόνον ἐπώνυμα ρητῶς μαρτυροῦνται εἰς -ἄτος : Λιρεράτος καὶ Σχολαράτος, ἐνδὸν τῶν εἰς -άτος -άτα Κεφαλληνιακῶν τοπωνυμίων ἐξ αὐτοῦ τοῦ κείμενου μαρτυροῦνται τὰ ἐπώνυμα : Ἄλιθιτράς, Γαζῆς, Ἐγοικάτης, Ζυμωράτης, Προσφωνάρης, Σπλιτράρης, Στλιβοπέτζης, εἰκάζονται δὲ καὶ δλλα, ὡς : Ἀβάσταγος, Λασκάλεβιας, Καλαμφρός, Φιλῆς (-ικός,) Χρυσοβέργης, Χρυσός, κ.ά. Ἀλλ' ἀμφότεραι αἱ κατηγορίαι διχριοῦν πρὸ τῶν δεκάδων ἐπωνύμων τῶν μὴ εἰς -άτος ληγόντων καὶ ἀπαντώντων εἰς τὸ ἐν λόγῳ κείμενον : Ἀβλιχος, Ἀθηναῖος, Ἀνοινος, Βαρδάνης, Βαρυπάτης, Βατάτζης, Γερακάρης, Δεκαδύο, Δρόγγος, Ζακυνθηνός, Θαλασσινός, Καλαροφωμᾶς, Καληπαιδᾶς, Καλαπόσιος, Καλέπουλος (= υἱὸς τῆς Καλῆς I), Κανατᾶς, Καραβᾶς, Κίνναμος, Κλωστομάλλης, Καλύβας, Κουκούλης, Κουρουστᾶς, Κουρτέπης, Λαζαρᾶς, Λιβαθηνός, Λογαρᾶς, Μαγουλᾶς, Μαυροιωάννης, Μεταξᾶς, Μονοκυθρᾶς, Νοτάρης, Ξενόπουλος, Ὁρφανός, Περάτης, Περιβολισιάνος, Πετρίτζης, Ραζῆς, Ρομπότης, Σβορῶνος, Σμαριδιάρης, Στρατοχόπος, Στρογγυλός, Συρόπουλος, Τζαγκαρόπουλος, Φαγρῆς, Φιλο-

1. Μέχρι σήμερον καὶ ἀπὸ τοῦ ΙΣ' αἱ διετηρήθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπώνυμα μὴ σχηματισθέντα εἰς -άτος, ἐξ ὃν σημειῶ τινα τῶν ἐπιφανεστέρων Κεφαλλήνων : Ἀναλυτής, Ἀτρωνᾶς, Λύλωνίτης, Βαλιάνος, Βάλπαμις (-άκης), Γεννατᾶς, Δαμοδός, Δοξαρᾶς, Ζερβᾶς, Ἰγγλέστης, Καλλιθοκᾶς, Καρούπιος, Κατζατήτης - Λαμπέρης, Λεονταρίτης, Λιβαθηνός, Λοβέρδος, Λουρδᾶς, Μηνιάτης, Μαντζαβένος, Μαρκηπούλος, Μασχονᾶς, Ηήλικας, Παδηματᾶς, Πολικαλᾶς, Πολωρηνός, Σβιρόνος, Σιμωτᾶς, Σκαληπούνης, Σολοιμᾶς, Τιπάλδος, Τραυλίς, Χέλμης καὶ Χαροπᾶς.

μάτης, Φλεβοτόμος, Φρυγανᾶς, Χαλκωματᾶς, Χειδᾶς, Χρηματᾶς, Ψαρᾶς, τὰ ὅποια ἐκ πολλαπλασίων ἐπέλεξαν τὰ λαλούμενα τότε καὶ μὴ σχηματίσαντα ἔως τότε διὸ καταλήξεων εἰς -άτος -άτον (καὶ μέγις σήμερον) τοπωνύμια¹.

"Ἐπονται οἱ πίνακες :

I. Τὰ εἰς -άτον

(Α) *Βασταράτον*, τό : ἔξαμπελον τὸ Ἀβασταγάτου, σ. 32. - "Ἐτερον χωράφιον τὸ λεγόμενον τὸ Βασταγάτον. Ἀλλά : τῶν Ἀβασταγάτων, σ. 33 (ὅπου νοητέον : χωραφίων).

**Αληθινάτον*, τό : Τοῦ Ἀληθινάτου ἀρμάκια δύο τὰ φυτευθέντα, σ. 41. Αθόθι *Αληθινός* ἐπών.

**Ασκολεβάτο*, τό : ἀμπέλι τὸ καλούμενον Ἀσκολεβᾶτο (sic), σ. 47. Τὸ πλησίον τοῦ *Ασκολεβάτου*, σ. 42. Χωράφιον τῶν Βουνῶν μοδίων ἄδ. ἔτερον τὸ ἔξ αγορᾶς τοῦ *Ασκολεβάτου* (sc. λεγόμενον), σ. 62. *Ασκολέβας* ἐπών.»

Βαρδουκάτο, τό : (χωράφιον) ἔτερον... τὸ καλούμενον Βαρδουκάτο, μοδίων, γ', σ. 55.

Βατζάτον, τό : (ἀρμάκιον) ἔτερον τὸ λεγόμενον τὸ Βατζάτον, σ. 57.

Γραμματουλάτον, τό : ἔτερον χωράφιον τὸ ἐπιλεγόμενον Γραμματουλάτον, σ. 57.

Γρηγοράτον, τό : ἔτερον (χωράφιον).... σὺν τοῦ Γρηγοράτου μοδίων γ', σ. 40.

**Εγοικάτον*, τό : ἔτερον χωράφιον τὸ λεγόμενον τὸ Πηγαδίου, τὸ Ἐνοικάτου, σ. 53. *Ἐγοικάτης* ἐπώνυμον, σ. 41.

Ζυμωνάτα, τά : ἔτερα χωράφια τὰ ἐπιλεγόμενα Ζυμωνάτα (= Σιμωνάτα, τὰ τοῦ Σίμωνος), σ. 65. Πλησίον χωραφίου τοῦ Ζυμωνάτου, σσ. 46, 48, 63 (Ζυμωνάτης ἔδω ἐπώνυμον!).

Καλαβράτον, τό : (ἀρμάκι) ἔτερον τὸ Καλαβράτον, σ. 33.

Καμιτζάτον, τό : χωράφιον τὸ Καμιτζάτον μοδίων 5', σ. 54.

1. Ήδη δ Σὲ μος Μενάρδος, ΕΕΒΣ 4, 1927, σ. 338, παρεπήρησεν δτι τὰ *Κομιτάτα* τῆς Κεφαλληνίας δὲν ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τὸ *κομιτάτον*, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἐπώνυμον ὁ *Κόμιτας* (ἢ κομίταινα,) *κομιτάτον* κτῆμα.

Μολονότι πολλὰ τοπωνύμια εἰς -άτα προέρχονται ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ σχῖσματα (βιάκος, καλόγερος) ἢ δινόματα (Παρθένιος, Γαζριήλ, Νέστωρ κλπ.), τὸ ἐπώνυμον *Δανιηλάτος* δὲν νομίζω δτι προέρχεται ἐκ πατρός τεινος Δανιήλ (η), ἐφ' ὅσου τὸ Δανιήλ προσιδιάζει εἰς ἄγαμον κληρικόν, ἀλλ' ἐκ κτήματος ὃπερ καλλιγράφεις Δανιήλ ἀφιέρωσεν εἰς μονήν ἢ ναὸν καὶ ὅπερ ὀνομάσθη *Δανιηλάτον*, τό.

- Κανδουκάτοι*, τό : χωράφιον τὸ λεγόμενον Κανδουκᾶτον, σ. 27.
- Κανεκάτοι*, τό : (ἀμπέλι) ἔτερον εἰς τὸ Κανεκᾶτον, σ. 42.
- Κασαλινᾶτος*, δ̄ : ἀρμάκη (-άκι οδ.) ἡ χαλουμένη Κασαλινᾶτος, σ. 31.
- Κερβουλάτα*, τό : εἰς τὴν ταπείθεσίαν τῶν Κερβουλάτων, σ. 24.
- Κομιτᾶτο*, τό : ἔτερον χωράφιον τὸ καλούμενον τὸ Κομιτᾶτο, σ. 58.
- Κορακάτα*, τά : (ἀρμάκια) ἔτερα τὰ λεγόμενα Κορακᾶτα, σ. 29.
- Κουλουμεκάτο*, τό : χωράφιον τὸ Κουλουμεκᾶτο, σ. 63.
- Κυβαράτοι*, τό : ἔτερον χωράφιον τὸ Κυβαρᾶτον μοδίων γ', σ. 51
(Κυβαράτων editor, Κυβαρᾶτο Χατζιδάκις).
- Παπαδαυμαρτᾶτοι*, τό : (ἀρμάκι) καὶ τὸ Παπαδαυμαρτᾶτον (sic), σ. 33.
- Προσφων(ρᾶ)τοι*, τό : ἀλιωνίου τοῦ Προσφοινάτου, σ. 30. Προσφοινάρης
ἐπών., σ. 34.
- Πυριαγαμᾶτοι*, τό : (χωράφιον) ἔτερον.... τὸ Πυριαγαμᾶτον, ἥγουν τῆς
Γανίας, σ. 55.
- Σαμπάτοι*, τό : (χωράφιον) ἔτερον τὸ ἀπὸ τοῦ Προέδρου εἰς τὸ Σαμπᾶ-
τον, σ. 34.
- Σπληγαρᾶτοι*, τό : πλησίον τοῦ χωραφίου τοῦ Σπληγαράτου, σ. 50.
Σπληγάρης ἐπών., σ. 51 (editor Σπληγάρη).
- Στλιβοπετζᾶτοι*, τό : καὶ ἀπέρχεται εἰς τὸ Στλιβοπετζᾶτον (sic), σ.
33, Στλιβοπέτζης, ἐπών., σ. 39.
- Σχολαράτο*, τό : χωράφιον τὸ ἐπιλεγόμενον Σχολαρᾶτο, ὃ ἐστιν ἐκ διω-
ρεᾶς τοῦ αὐτοῦ Σχολαράτου, σ. 60.
- Φιλικᾶτοι*, τό : ἔξαμπελον τὸ Φιλικᾶτον, σ. 31.
- Χοχρινᾶτο*, τό : (χοκλικᾶς - ἄτον) χωράφιον τὸ Χοχρικᾶτο μοδίων
β', σ. 51.
- Χρυσᾶτοι*, τό : (χωράφιον) τὸ λεγόμενον Χρυσᾶτον, σ. 47.
- Χρυσοβεργᾶτοι*, τό : (ἀρμάκι) τὸ λεγόμενον τὸ Χρυσοβεργάτου,
σ. 56.

II. Τὰ εἰς -άτου

**Άληθινάτον*, τοῦ : ἀρμάκια δύο, σ. 41.

**Ασκολεβάτον*, τοῦ : (ἀμπέλι) σ. 42.

Βαλάτου, τοῦ : καὶ πλησίον τοῦ Βαλάτου, σ. 30.

Βαρβάτου, τοῦ : ἀμπέλι τοῦ Βαρβάτου, σ. 45.

Βελλεράτου, τοῦ : (ἀρμάκια) ἔτερα τὰ λεγόμενα τοῦ Ηελλεράτου, σ. 40.

Βοράτου, τοῦ : ἀρμάκια δύο τὰ δύναμεν τοῦ Βοράτου, σ. 29.

Γαζάτου, τό : ἔτερον ἀμπελίτζιν τὸ Γαζάτου, σ. 42 (ἐπών.: καὶ πλησίον ἄγραμπελίου τοῦ Γαζᾶ, σ. 30).

Διφεράτου, τοῦ : ἔτερον χωράφιον τὸ ὅπερ λέοντος τοῦ Διφεράτου, σ. 37.

Δαυγάτου, τοῦ : ἔτερα ἀμπέλια σύν τοῦ Δαυγάτου, σ. 41.

**Ενοικιάτου, τοῦ : ἀμπελίου τοῦ *Ενοικιάτου, σ. 31. Πλησίον τοῦ *Ενοικιάτου, σσ. 37, 41, 53 (δις).*

Ζυγολουράτου, τοῦ : (χωράφιον) τὸ ἀναθεν τοῦ Ζυγολουράτου, σ. 37.

Καλαφάτου, τοῦ : καὶ πλησίον τοῦ Καλαφάτου χωραφίου, σ. 54. Καλαφάτης ἐπών.

Καλοβράτου, τοῦ : (χωράφιον) λεγόμενον τοῦ Καλοβράτου (sc. Καλοβράτου), σ. 57.

Καρεκάτου, τοῦ (ἀμπέλι) σ. 42.

Καρβουνάτου, τοῦ : ἔτερον... τοῦ Καρβουνάτου, σ. 33.

Κολυανδράτου, τοῦ : πλησίον τοῦ ἀμπελίου τοῦ Κολυανδράτου, σ. 41.

Κουβαλάτου, τοῦ : ἔτερον ἀμπέλι... τὸ πλησίον τοῦ Κουβαλάτου, σ. 47.

Λαζαράτου, τοῦ : ἔτερον ἀμπέλιον τὸ πλησίον τοῦ Λαζαράτου, σσ. 55, 58.

Λεγάτου, τοῦ : ἑξάμπελον τὸ πλησίον τοῦ Λεγάτου, σ. 58.

Μαγουλάτου, τοῦ : (χωράφιον) ἔτερον τὸ καλούμενον τοῦ Μαγουλάτου, σ. 54.

Μακρυλάτου, τοῦ : (ἀμπέλι) καλούμενον τοῦ Μακρυλάτου, σ. 42.

Μαρινάτου, τοῦ : ἔτερον ἀμπέλιον.... τὸ ἀπὸ τοῦ Μαρινάτου, σ. 64.

Ματζουκάτου, τοῦ : πλησίον χωραφίου τοῦ Ματζουκάτου, σ. 48.

**Οφαράτου, τοῦ : ἀμπέλι.... καὶ πλησίον τοῦ *Οφαράτου, σ. 47.*

Πειρασμάτου, τοῦ : ἀρμάκι τοῦ Πειρασμάτου, σ. 33.

**Ραζάτου, τοῦ : (ἀρμάκι) σύν καὶ τοῦ *Ραζάτου, σ. 33. *Ἐτερον ἀμπέλι πλησίον τοῦ *Ραζάτου, σ. 43.*

Σαβεράτου, τοῦ : καὶ ἀπὸ τοῦ Σαβεράτου καὶ ἀνέρχεται, σ. 25.

Σαβιράτου, τοῦ : πλησίον τοῦ Σαβιράτου καὶ κατέρχεται σ. 22.

Ταλδονάτου, τοῦ : ἀμπελίου τοῦ καλουμένου τοῦ Ταλδονάτου, σ. 41.

Ταρουλλάτου, τοῦ : πλησίον τοῦ χωραφίου τοῦ Ταρουλλάτου, σ. 57.

Φαβάτου, τοῦ : χωράφιον λεγόμενον τοῦ Φαβάτου, σ. 54.

Φουσσάτου, τοῦ : ἔτερον χωράφιον τὸ ἐπάνω τοῦ Φουσάτου, σ. 52.

Πλησίον τῶν Φουσάτων, αὐτόθι. (Δὲν φαίνεται οίκογ. ἐπώνυμον, φουσσάτον = τάφρος).

III. Τὰ εἰς-άτα

Φοροδοτικός Πίναξ τῆς Κεφαλληνίας τοῦ ἔτους 1678. (Ν. Γ. Μοσχονῆς, Δελτίον τῆς Ιονίου 'Ακαδημίας Α', Κέρκυρα 1977, σσ. 85-123. Βλ. σσ. 89-92 καὶ 121-123).

• <i>Αλευρᾶτα</i>	<i>Λαταβιρᾶτα</i>
• <i>Αμπελᾶτα</i>	<i>Λεκατσᾶτα</i>
• <i>Αγριολᾶτα</i>	<i>Λιβαθηρᾶτα</i>
<i>Βαλσαμᾶτα</i>	<i>Λογαρᾶτα</i>
<i>Βαντωρᾶτα</i>	<i>Λουκερᾶτα</i>
<i>Βασιλοπολᾶτα</i>	<i>Λουρδᾶτα</i>
<i>Βικᾶτα</i>	<i>Μαρτουκᾶτα</i>
<i>Βλαζᾶτα</i>	<i>Μαρτουκοφαβᾶτα</i>
<i>Βλυχᾶτα</i>	<i>Μαρτζαβιρᾶτα</i>
<i>Βουκινᾶτα</i>	<i>Μαρκετᾶτα</i>
<i>Γκρεζᾶτα</i>	<i>Μαρκαπούλᾶτα</i>
<i>Γκουλαλᾶτα</i>	<i>Μανρᾶτα</i>
<i>Δαφνᾶτα</i>	<i>Μανρικᾶτα</i>
<i>Διλλινᾶτα</i>	<i>Μεγαλογενᾶτα</i>
• <i>Ερυκᾶτα</i>	<i>Μεσαρᾶτα</i>
<i>Θέματα ;</i>	<i>Μεταξᾶτα</i>
<i>Καλλᾶτα</i>	<i>Μιτακᾶτα</i>
<i>Καλλιγᾶτα</i>	<i>Μιχᾶτα</i>
<i>Καλιοτσᾶτα</i>	<i>Μιχαλιτσᾶτα</i>
<i>Καμαρορᾶτα</i>	<i>Μονοπολᾶτα</i>
<i>Καρδανᾶτα</i>	<i>Μοντεσπαγᾶτα</i>
<i>Καρερᾶτα</i>	<i>Μουζουκᾶτα</i>
<i>Καρουσᾶτα</i>	<i>Μουσσᾶτα</i>
<i>Καταποδᾶτα</i>	<i>Μπαβασσᾶτα</i>
<i>Κλισμᾶτα</i>	<i>Νταβιγᾶτα</i>
<i>Κοκολᾶτα</i>	<i>Ντεβαρᾶτα</i>
<i>Κομιτᾶτα</i>	<i>Ντελλακορτᾶτα</i>
<i>Κοντογονᾶτα</i>	<i>Ντινισπαγᾶτα</i>
<i>Κοντοβουρᾶτα</i>	<i>Ντορισσᾶτα</i>
<i>Κουβουλλᾶτα</i>	<i>Πατερᾶτα</i>
<i>Κουλουρᾶτα</i>	<i>Πατρικᾶτα</i>
<i>Κουρουνιλᾶτα</i>	<i>Πενκανορᾶτα</i>

Περιτάτα	Συρράτα
Περβολεσσιανάτα	Σταράτα
Πετρικάτα	Τουνλιάτα
Ποργκιαράτα	Τρωγιανάτα
Πουλλάτα	Φαβατάτα
Προκοπάτα	Φαρακλάτα
Ραζάτα	Φερεντινάτα
Ραφτοχόνλατα	Φραγκάτα
Σακαρισιανάτα	Φωντζάτα
Σαφλάτα	Χαβοδάτα
Σβορωνάτα	Χαβριάτα
Σιμωνάτα	Χαρτουλαράτα
Σχλαβάτα	Χιονάτα
Σολομάτα	

"Οτι δὲ αἱ εἰς -άτα καταλήξεις παλαιύθεν ἤσαν οὐ μόνον Κεφαλληνιακαὶ ἀλλὰ καὶ ὄλλων νήσων, μαρτύριον ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1469, ὅπου : ἐδωρίσαμεν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ζακύνθου δλα τὰ Καλογεράτα (ΜΜ, ΑΔ Η, 1887, σ. 70) (ἐνθυμίζον τὰ κληρικάτα), καὶ τοῦ ἔτους 1471 (αὐτόθι, σ. 71) ὅπου : καὶ εἰς τὸ Ξενοφάτο (Ξενοφάτῳ editor) χωράφια τοῦ Καλογεράτου, προκειμένου ὅμοιως περὶ κτημάτων Ζακύνθου. Ἀλλὰ καὶ ἐν Κρήτῃ ὑπάρχει Βερεράτον (Βενέρη, Venerei οἰκογ.) καὶ ἐν Χίῳ (Κ. "Α μαντος, 'Ελληνικά 10, σ. 121) Βερβεράτον χωρίον ἀπὸ οἰκογ. Βέρβερη. Ομοίως καὶ εἰς Κυκλαδας (Μενάρδος) καὶ Δωδεκάνησα (Ποπαχριστοδούλου).

Εἰς τὴν Κύπρον : ἡ Ἀσγάτα (= τὰ Ἀσγάτα) ἐκ τινος οἰκογενειας Ἀσκᾶ, τὰ Καλογιαννάτα ἐκ Καλογιάννη, τὸ Συλιάτον (ἢ ὁ Συλιάτος) ἐκ τινος Συλιᾶ, ἡ Φωτάτα ἐκ τινος Φώτη, τὸ Ψηλάτον ἐκ τινος ψηλοῦ. Πρβλ. Σιμον Μενάρδος, Τοπωνυμικαὶ καὶ Λαογραφικαὶ Μελέται, Λευκωσία 1970, σσ. 69 - 70.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, νομίζω, ὅτι ἡ κατάληξις -άτον καὶ εἴτα -άτα ἐδήλωσε κτήματα, ἥτοι ἀμπέλια, χωράφια, ἐξάμπελα (ποτὲ χώρους ἀμπέλων ξηρανθεισῶν), ἀρμάκια (περιτριγυρισμένους ἀγροτικοὺς χώρους) κ.ἄ. κατὰ τοὺς Ιδιοκτήτας ἢ δωρητὰς αὐτῶν. Εἴτα δὲ ἐκ τῶν τοπωνυμίων προῆλθον οἱ οἰκισμὲι τῶν Κεφαλλήνων εἰς -άτα. Δεδομένου δ' ὅτι τὸ Πρακτικὸν τῆς Κεφαλληνίας συνετάχθη ἐν ὅψει προγενεστέρων κτηματολογικῶν Ἀναγραφῶν, ἀντιπροσωπεύει οὐχὶ ἀπλῶς τοπωνυμία καὶ ἐπώνυμα τοῦ ἔτους ὑπογραφῆς του (1262/1264), ἀλλὰ καὶ ἀλλα

πολλῷ προγενεστέρως σχηματισθέντα, βυζαντινά δὲ (πρὸ τῆς Φραγκοκρατίας), ώς εἶναι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν γεωργικῶν ὅρων, τῶν ἐπωνύμων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῷ Πραστικῷ, καὶ αὐτὴ ἡ διάρθρωσις αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα δὲ Χατζίδάκις δικαιοῦται, προϋποθέσας τὰ εἰς -ᾶτον, δηλωτικὰ ἴδιοκτήτου ἢ ἀφιερωθέντος κτήματος. 'Ἄλλ' εὖλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν δὲ ἐκ τῶν ἴδιοκτητῶν καὶ παροίκων τῶν εἰς -ᾶτον -ᾶτα δηλουμένων κτημάτων ἔλαβον οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν τὰ ἐπώνυμά των. 'Ἐπομένως οἱ Σχολαρχῖται καὶ οἱ Διφεράται τοῦ κειμένου τοῦ ιγ' αἰῶνος κατακρουσούν οἱ ίδιοι ἢ ἐκ προγόνων εἰς κτήματα πρὸ πολλοῦ ὀνομαζόμενα τὸ Σχολαρχῖτον (προϋποθέτον ἐπώνυμον Σχολαρχῖτος οἱ οἱ, Σχολαρχῖτος, βλ. σ. 28 τοῦ Ηρακτικοῦ) καὶ τὸ Διφεράτον (προϋποθέτον ἐπώνυμον Διφεράτος (= Δίφορος, δὲ διξ τοῦ ἔτους ἀποδίδων). 'Ο ακολουθῶν Πέντε διευκολύνει τὴν κατανήσιν τοῦ προβλήματος μόνον, χωρὶς νὰ εἶναι ἔξαντλητικός.

IV. Τοπωνύμια μὴ Κεφαλληνιακά

Βερβεράτον, τὸ (ἀπὸ οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον *Βέρβερης*, ὁ) χωρίν τὸ Χίο¹.

Δοξᾶτον, τὸ (= Τοξᾶτον)² τοπων., πόλις Μακεδονίας.

Καλογεράτα, τὸ (ἐκ τινων καλογήρων δωρητῶν, Ζάκυνθος ἔτει 1471)³.

Κωσᾶτα, τὸ 'Αρχαγγέλου Ρόδου⁴.

Μοσχᾶτον, τὸ τοπων. 'Αττικῆς (ἀπὸ ἀμπελῶνα ἐπιτήπινον ποτε διδούντα μοσχᾶτον οἴνον, κρασί).

Μελισσᾶτα, τὸ, Κάλαθος Ρόδου⁵.

Όρωράτον, τὸ, ἐν τοῖς περὶ τὸ 'Όρωράτον πολίχρυτη πρωτεύοντος ιδίλιζετο, Νικηφ. Βρύεννιος⁶.

Ξενοφωντάτο, τὸ, (ἐκ τοῦ κυριωνύμου Ξενοφῶν, ὀνόματος κατόχου, δωρητοῦ), Ζάκυνθος ἔτει 1471⁷.

1. Κ. "Λ μ α ν τ ο ζ, "Ελληνικά 10, 1937 - 1938, σ. 121.

2. Γ. N. Χ α τ ζ ι δ ἄ κ ι, Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι Λ', ἐν 'Αθήναις 1934, δὲ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν δόξαν.

3. ΜΜ, ΑΔ V, 1887, σ. 71.

4. Χρ. Η. Η α π α χ ρ i σ τ o δ λ o u, 'Τοπονυμικὸν τῆς Ρόδου, Αθήνας 1951, σ. 203.

5. Αὐτόθι.

6. Gautier, σ. 81,2-3.

7. ΜΜ, ΑΔ V, 1887, σ. 71.

Ξερομήτατο, τό, (λόφος, Βραγάσ, Μεραπτέλλου Κρήτης, ἐκ μητάτου ἔρειπωθέντος)¹.

Σαμασᾶτον, τό : Εἰς τὸν ἀρράτηρ ποταμὸν κάτω εἰς τὸ Σαμασᾶτο,
Διγ. Ἀκρίτας Β 1320 (Καλλονάρος)

*Σαμισαρᾶτοι, οἱ : Εἴτε εἰς τὸν τόπον τοῦ Ἀλμυροῦ (Θεσσαλίας) χωρίον
 ἡ Μαγαῆλα, καὶ οἱ Σαμισαρᾶτοι λεγόμενοι σὺν τῇ ἐκεῖσε γῇ τῶν
 Λεχαράτων καὶ Ταρωνάτων, ἐν ἔτει 1289².*

Ψιχαλλᾶτα, τὰ, Σάλακος Ρόδου³.

Σ. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

I. Λειτουργίαι καὶ ἀξιώματα

A'. Ἐκκλησιαστικά

α') Ἐλληνογενῆ καὶ ἑλληνοσύνθετα

Ἀδελφὸς > ἀδελφᾶτον, τὸ (συμμετοχὴ ὡς ἀδελφοῦ εἰς μονὴν)
 ἀρχιδιάκονος > ἀρχιδιακονᾶτον, τὸ
 ἀρχιεπίσκοπος > ἀρχιεπισκοπᾶτον, τὸ
 ἀρχιμανδρίτης (= ἡγούμενος) > ἀρχιμανδριτᾶτον, τὸ
 δικαῖος (μονῆς) > δικαιᾶτον, τὸ (ἀξιώμα καὶ οἶκος διαμονῆς)
 ἐπίσκοπος > ἐπισκοπᾶτον, τὸ (καὶ λαϊκῶς) ἐπισκοπᾶτο, τὸ
 ἡγούμενος > ἡγουμενᾶτον, τὸ
 καθολικὸν (μονῆς) > καθολικᾶτον, τὸ
 κληρικὸς > κληρικᾶτον, τὸ
 κριτής (τῆς οἰκουμένης) > κριτᾶτον, τὸ
 λαύρα (μονή, δριον) > λαυρᾶτον, τὸ
 μέγας οἰκονόμος (ὄφφίκιον) > μεγαλοοικονομᾶτον, τὸ⁴
 οἰκονόμος (ὄφφίκιον)⁵ > οἰκονομᾶτον, τὸ
 πνευματικὸς (ἱερεὺς ἔξαγορευτής) > πνευματικᾶτον, τὸ
 πριμικήριος > πριμικηρᾶτον, τὸ
 πρόεδρος (ἐπισκοπῆς) > προεδρᾶτον, τὸ⁶.

1. Ε. Κ. Πλατάκης, Ἀμάλθεια 9, 1978, σ. 104.

2. MM, AD V, 1887, σ. 255.

3. Χρ. Π. Παπαχριστόδολος, Κύθ. ἀνωτ.

4. Μέχρι τοῦ μεγαλοοικονομάτου κατηντήκει, Γ. Παχυμέρης I, 28 (Βονα I, σ. 79,γ-ε).

5. MM, AD V, 1887, σ. 33.

6. Αδτόθ, σ. 39.

πρῶτος (άγιος "Ορους") > πρωτᾶτον, τὸ (ἐπὶ τῶν οἰκήματος)
 πρῶτος + νοτάριος > πρωτονοταρ(ι)άτον, τὸ¹
 πρωτοσύγχελλος > πρωτοσυγχέλλατον, τὸ (= ἡ πρωτοσυγχέλλα)

β') Λατινογένη

concordia > κοινωνίατον, τὸ (= συνθήκη μετὰ τοῦ Βατικανοῦ)
 legatus -um > ληγάτορ, τὸ (= ἀρχὴ τοῦ ληγάτου, ἀπεπταλμένου)
 papa > παπᾶτον, τὸ (= ἀρχὴ ἡ χρονικὴ διάρκεια ἔξι ωρίας τοῦ πάπα
 Ρώμης)

IV. Κασικά

α') Ελληνογένη καὶ ἐλληνοσύνητα

Ἄδελφος > αὐδελφᾶτον (Ιδρύματος φιλανθρωπικοῦ)
 ἀνθύπατος > ἀνθυπα(τᾶ)τον
 ἀρχιδούξ > ἀρχιδουκᾶτον
 ἀρχῶν > ἀρχοντᾶτον
 αὐθέντης > αὐθεντᾶτον > ἀρχετᾶτον
 βασιλεὺς > βασιλᾶτον
 βασιλικὸς > βασιλικᾶτον (Βυζ.)
 δέσποινα > δεσποινᾶτον (Βυζ.)
 δεσπότης > δεσποτᾶτον (ἀρχὴ διδυμένη εἰς ἀδελφὸν ἢ υἱὸν βασιλέως,
 δεσπότηγ)
 δούκας > δουκᾶτον (ἀρχὴ τοῦ δούκα)
 ἐκλέκτωρ > ἐκλεκτογῦτον (Γ. Ν. Σατζιδάκις, Πλαστικογιαναί
 "Ἐρευναι Α', 1934, σ. 303).
 ἔξαρχος > ἔξαρχᾶτον (Ραβέννης, ἐκκλησιαστικῶς : ἔξαρχος)
 ἐπίτροπος > ἐπιτροπᾶτον
 κατεπάνω (ἀρχῶν) > καπετανᾶτον
 κύρος (= κύριος) > κυρᾶτον (βυζ.)
 λογαριαστῆς > λογαριαστᾶτον
 μέγας δούξ > μεγαλοδουκᾶτον
 μέγας κύριος > μεγακυρᾶτον
 νομικὸς > νομικᾶτον
 παλατοφύλακ > παλατοφυλακᾶτον

1. Κ. Ν. Σάβας, ΜΒ Β', 1876, σ. 268 : αἰρέπεινς γὰρ αὐτῷ δοθεῖσης
 ἐλέσθιαι δι βούλεται, τῶν θεματικῶν πρωτονοταράδιτων... τὸ τῆς αἵρετης
 προείλεται, ἐν ἐπιστολῇ Μιχ. Ψελλοῦ.

πρόεδρος > προεδρῶτον
 πρωτοσπαθάριος > πρωτοσπαθαρᾶτον
 ρήγας (ρήξ, βασιλεύς, ἡγεμών μή Βυζαντίνος) > ρηγᾶτον
 σεβαστός > σεβαστᾶτον
 σπάθη, σπαθάριος > σπαθαρᾶτον
 στρατηγός > στρατηγᾶτον
 σύνδικος > συνδικᾶτον (έργατῶν Νεοελλ.)
 τζαούσης > τζαουσᾶτον
 χαριστικός -άριος > χαριστικᾶτον, χαριστικαιρᾶτον
 χρυσόβουλον > χρυσοφούλλᾶτον

β') Λατινογενῆ καὶ ἔθνογενῆ

vice comes > βισκούντης > βισκονυτᾶδον (Κύπρος, ἡ ὑποκομητεία)
 vigla > βίγλα, ἡ > βιγλᾶτον, τὸ (Κεφαλλ.)
 delicatus -um > δηλικᾶτον (Βυζ. τμῆμα τοῦ ἱεροῦ παλατίου)
 domesticus -um > δομεστικᾶτον (Βυζ. στρατιωτ. ἀρχὴ Ἀνατολῆς καὶ Δύσσεως), D u C a n g e, Gloss. στ. 319)
 dux - δούξ > δουκᾶτον (Νεοελλ. ἡγεμονία)
 ἐμίρης (ἀραβ.) > ἐμιρᾶτον
 'Ιάφα (Γιάφα πόλις) > 'Ιαφᾶτον
 κεδίβης (Αἰγύπτου) > κεδίβᾶτον (= ἡγεμονία ὑπὸ κεδίβην). Γ. Ν.

Χ α τ ζ : δ ἄ κ ι ζ, Γλωσσολογικαὶ "Ἐρευναι Α', 1934, σ. 303)
 comissarius > κομισσαριᾶτον (Νεοελλ. ἀρχὴ τοῦ ἐπιτρόπου ΕΣΣΔ)
 comitatum > κομιτᾶτον (Βυζ. διαμονὴ βασιλέως)
 contado ἴταλ. > κοντᾶδον (Κύπρος, ἡ χώρα, ἡ πατρίς)
 magistratus, μάγιστρος > μαγιστρᾶτον (Βυζ., ἡ ἀρχὴ τοῦ μαγίστρου)
 palatium > παλάτιον > παλατιᾶτον (Μεσ., Νεοελλ.)
 proletarius > προλεταριᾶτον (Νεοελλ.)
 protector > προτεκτορᾶτον (Γ. Ν. Χ α τ ζ : δ ἄ κ ι ζ, Γλωσσολογικαὶ "Ἐρευναι Α', 1934, σ. 303)

referendum > ρεφερενδάριος > ρεφερενδαρᾶτον (Βυζ.).
 regnatum > ρηγγᾶτον (Βυζ.), τὸ ρηγᾶτον (ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ χρόνος)
 secretarius > σεκρεταριᾶτον (Νεοελλ. γραμματεία)
 σετχης (ἀραβ.) > σετχᾶτον (κράτος διοικούμενον ὑπὸ Σετχου "Άραβος")
 senatus > σενᾶτον, τὸ (Βυζ., οίκημα τῆς Συγκλήτου)
 sindaco > συντιχᾶτο (Μεσ., Νεοελλ., δημαρχεῖον)
 σουλτᾶνος > σουλτανᾶτον (Νεοελλ.= Κράτος ὑπὸ Σουλτάνου) Γ. Ν.

Χ α τ ζ : δ ἄ κ ι ζ, Γλωσσολ. "Ἐρευναι Α', 1934, σ. 303).
 triumviratum > τριουμβιρᾶτον (Βυζ., τριαρχία)

χαλίφης > χαλιφάτον (Ισλάμ, Θρησκευτ. ἀρχή)

Γ'. Στρατιωτικοὶ ὄροι

σούδα > σουδάτον (φοσσάτων ἢ σουδάτων ἔργασίας, Μαυρικίου Στρατηγικὸν)

fossa > fossatum > φουσάτον (Βυζ. ἀπληρτόν)

φρατζάτον, φρεγγάτον, φρουντζάτον κλπ. (ἐπει τῆς ἐννοίας τῆς σκηνῆς.

Πρβλ. Δι Σαργε, Gloss., στ. 1703, 1704, 1705)

Δ'. Πολιτικοὶ ὄροι

commeatus > κομιτᾶτον

consolato > κοσσάτῳ (Νεοελλ. προξενεῖον)

conte, κόντος > κοντάτον (= contea Μεσαιων.)

bajulus > μπαλάτον (ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἐντοῦ Βατέλου ἐν Κωνσταντινοπόλει)

traho > tractatum > τρακτάτον (Μαλάλας, 468, 17)

II. Νομίσματα

"Άγιος Γεώργιος > Ἀγιογεωργάτον¹

"Άγιος Κωνσταντῖνος > Ἀγιοκωνσταντινάτον

'Άγια Σελήνη (= Θεοτόκος) > Αἰσεληνάτη

δούκας > δουκάτον

ἥλιος + σελήνη (Χριστὸς + Θεοτόκος) > ἥλιοσκληράτον

κολώννα, ἡ (columna) > κολωνάτον

Κομνηνὸς (βασιλεὺς) > Κομνηνάτον

Κωνσταντῖνος (ὁ μέγας) > Κωνσταντινάτον² (καὶ χρυσοκονσταντινάτον)

Μανουῆλ (βασιλεὺς, Κομνηνὸς) > Μανουηλάτον

Μιχαήλ (βασιλεὺς, Κομνηνὸς) > Μιχαηλάτον

Μονομάχος (βασιλεὺς) > Μονομαχάτον (ἔτους 1136)³

Παλαιολόγος (βασιλεὺς) > Παλαιολογάτον (καὶ οὐχὶ ruglio λογαλλο)⁴

1. Τυπικὸν μονῆς Χριστοῦ Παντοκράτορος (P. Gautier), RSB 32, 1974, σ. 83,900.

2. Κωνσταντινάτο έν Ζακίνθῳ τὸ βαρτιστίκι (μεταλλικὸν ἐνίκαντο διὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς βαπτίσεως). Ντίνος Κονόμος, Ζακονθινὴ Λεξιλόγος, Άρθρα 1960, σ. 27.

3. Τυπικὸν Παντοκράτορος, Ενθ' ἀνωτ. Ήν σ. 115, μα τὸ Μονομαχάτον τοπωνύμιον (ὑπόστασις τοῦ M.).

4. Tommaso Bartele, Numismatique Byzantine, 1978, σ. 405.

Ρωμανός (βασιλεὺς) > *Ρωμανᾶτον*
 σελήνη, ἡ (Θεοτόκος) > *Σεληνᾶτον*¹
 census (λατιν.) > *σενζᾶτον*
 σκῆπτρον, τὸ > *σκηπτρᾶτον*
 σταυρός, ὁ > *Σταυρᾶτον*
 σταυρός+ "Άγιος Δημήτριος" > *Σταυροαγιοδημητρᾶτον* (έτους 1097)²
 σταυρός+ Βοτανειάτης > *Σταυροβοτανᾶτον*
 σταυρός-Ι Μάκαυηλ > *Σταυρομακαυελᾶτον* (έτους 1157)³
 σταυρός-Μ Μιχαήλ (βασιλ.) > *Σταυρομιχαηλᾶτον* (έτους 1076 - 1077)⁴
 Φλώρος, φλωρίον > *φλωρᾶτον*
 Χριστός > *Χριστικᾶτον*

III. Ποτά, τροφαί, μαγειρεύματα

α') Ποτά

**Ακρᾶτον* (κρασί)
Δημοσᾶτον (άνηθον)
Διψιθᾶτον (άψινθος)
Βισσιτᾶτον (βισσινάδα)
γαρᾶτον (κρασί εἰς τὸ ὅποῖον ἀνεμείχθη γάρα ίχθυος!)
δροσᾶτον (βλ. διδροσᾶτον). Οὗτοι καὶ νῦν ἐν Κύπρῳ.
κιτρᾶτον (κίτρον)
κυμινᾶτον (κύμινον) : ἀρκούμεναι καὶ τῷ κυμινάτῳ θερμῷ πόματι.

Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, έτους 1118, ΜΜ ΛΔ Β, 1887, σ. 364.
λιβυστικᾶτον ἢ λιγνοστικᾶτον (ἀφέψημα λιγιᾶς)
μαραθᾶτον (κρασί)
μαστιχᾶτον (ήδυποτον, ἢ νῦν μαστίχα)
μοσχᾶτον > *μοσχάτον* (ν) καὶ *μονικᾶδο* (κρασί)
νερατζᾶτον (πορτοκαλλάδα)
ρετσινᾶτον (κρασί, Νεοελλ. ρητινίτης οὖνος)
ρουσᾶτον (κρασί)
δροσᾶτον (Βυζ.).

1. Εἰς Μ.χ. Κ. Κομνηοῦ. Τὸ γλωσσικὸν ιδίωμα τοῦ Κοστελλορέζου, 'Λοήναι 1970, σ. 109 : σελινᾶτο ἀντὶ σεληγᾶτο ἐπὶ νομίσματος.

2. Bartoli, Συν' ἀνωτ., σ. 107.

3. Λύτθοι.

4. Λύτθοι.

β') Γλυκά

- **λιμνυδαλάτον*
ἀπιάτον (ἀπίον, ἀπίδι)
γαλατάτον (παγωτόν, *Ηπειρος)
γαλάτον (χοινῶς, παγωτόν. *Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔγγαλον πρόβατον)
καρυδάτο (Νεοελλ.)
μαντολάτο (mandorla, ἀμυγδαλωτόν)
μυγδαλάτο (Νεοελλ.)
σησαμάτον (σήσαμον, τὸ παστέλλι)

γ') Καρποί

- άχχαράτο* (σῦκον, Ρόδος)
τίλεξάτο (σταφύλι)
ἀφράτο (ἀμύγδαλο)
βαζανάτο (σῦκον, χρώματος μενεξελί, Ρόδος)
δροσάτον (δροσάπιδον, Ρόδος)
καράτο ή *καρυδάτο* (σῦκον)
καρυδάτο (Κρήτη, είδος σταφυλῆς)
κροκάτο (δαμάσκηνον)
λαγηνάτοι (ἀπιον, σῦκον κλπ.)
λεμονάτον (λευκὸν σῦκον σχήματος λεμονιοῦ, Ρόδος)
μαλατσουκκάτον, τὸ (σῦκον)

δ') "Λρτοί

- **Αφράτον* (ψωμί) (ἄλλα καὶ : ἀφράτας ἀμύγδαλα, καρύδια, πρόπωπον -άτον)
βακελλάτον (εἰς σχῆμα κουλλούρας)
γωνιδάτον (τεμάχιον πολυγωνικὸν)
πασπαλάτον (ἀλέθειν πασπαλᾶτα)

ε') Μαγειρεύματα

- **λιχράτον* (δι' οἴνου)
κρασάτον (λαγομαγείρευμα, στιφᾶδο)
κυδωνάτον (κρέας + κυδώνια)
λεμονάτο (ψητόν)
μαρινάτο (ψάρι)
μελάτο (ἀβγὸς θδαιρὲς)

μπουρδᾶτο (ψησσόπουλον, Βυζ.)

ξειδᾶτον (χρέας ἔσκευασμένον μετὰ θέους)

πιπερᾶτον (πιλάφι, Κάρπαθος, Μ.χ. ~ Νουάρος, ΛΚΔ, σ. 315)

ριγανᾶτον (ψάρι, δίλλο μαγείρευμα καρυκευμένον δι' ὄριγάνου)

σκορδᾶτο (διὰ σκορόδου)

στιφᾶτο ('Αλικαρνασσός, τὸ στιφᾶδο)

σφουργᾶτο (φόδν) [ἐν Ρόδῳ ὑπάρχει ἐπίθετον ὁ σφουργᾶτος. Πρβλ.

Χρ. 'Ι. Παπαχριστόδούλου, Λεξικ. καὶ Λαογρ. Ρόδου, 1969, σ. 244.]

III. Alia - varia

α') 'Ελληνογενῆ καὶ 'Ελληνοσύνθετα

ἀδερφῆ, ἥ (== κίναιδος) > ἀδερφᾶτο (ἡ κατηγορία τῶν ἀνωμάλων ἐμπαικτικῶν)

βλυχῆς > βλυκᾶτο ἢ βλυχᾶτο (ὅρος νεφοκινήτου μύλου)

γλῶσσα, ἥ > γλωσσᾶτο (= κλειτορίς)

> ζαφαρᾶτο (= περικαλλές, ὠραιότατον, Καστελλόριζον, Μ.χ. Κομνηνός, σ. 87)

καπετάνιος, ὁ > καπετανᾶτο (ἐν Ζακύνθῳ = καύχησις)

καρέκλα, ἥ > καρεκλᾶτο (εἶδος βινήσεως)

κάρυον, τό, καρύδι > καρυδᾶτο (ἐν Καρπάθῳ εἶδος σταφυλῆς)

κέραμος, κεραμίδι, τό > κεραμιδᾶτο (Νεοελλ. = σπίτι κεραμοσκεπές)

κλάδος, ὁ > κλαδᾶτο (ύφασμα, διδήποτε παριστῷ κλαδιά)

κοινὸς (= ἐπίκοινος), ὁ > κοινιᾶτο (ποιμεν. Κρήτη)

κλότσος, ὁ > κλοτσᾶτον (κτύπημα διὰ τοῦ ποδὸς)

κνήκος, ὁ > κνηκᾶτον (βεβαμένον διὰ κνήκου ἢ κνίκου)

κυνηγῶ, κυνήγι, τό > κυνηγᾶτο, τό (= κυνήγιον)

λαύρα, ἥ > λαυρᾶτον (λίθινος ὅρος διαχωρισμοῦ περιουσίας)

μέλι, τό > μελιτᾶτο (ψωμάκι μὲ μέλι, Ρόδος) συναντώμενον πληθυντ.

τὰ -ᾶτα

οἰκοκυρά, νοικοκερά, ἥ > νοικοκερᾶτο (Νεοελλ.)

νύμφη, νύφη, ἥ > νυφᾶτο (ἡ νύφη στολισμένη στὸ γάμο κάνει τὸ νυφᾶτο τῆς. Σφακιά, δηλωτικὸν σεμνοπρεποῦς στάσεως)

νύμφη, νύφη, νυφικός, ὁ > νυφικᾶτο (= δῶρον τῆς νύμφης)

τόξον, τοξᾶτον, τό > ξᾶτο (Χίος) > ξιᾶτο (Κῶς = ἐνδιαιτηματικόν)

Πάσχα, πάσκα, τό > πασκᾶτο (Κάρπ. = πασχαλινόν, μὴ νηστίσιμον.

Μ. Γ. Νουάρος, Λεξικὸν Καρπ. Διαλέκτου, 1972, σ. 254)

περισσός, δ> περισσάτον
 πρινόκοκκος, δ (= βαψή) > πρινοκοκκάτο (= ἐφάπλωμα, λόγῳ τοῦ χρώματος)
 πρωτολάτης, δ (= ὁ πρῶτος ἔλαύνων) > πρωτολάτο (= ἀπαρχὴ καρποῦ τινος)
 σταυρὸς > σταυράτον (= ξύλινος δρος διαχωρισμοῦ ἀγρῶν)
 σταυρός, δ, σταυρούλαι, τὸ διταυρουλλῆτο (Κάρπαθος, κεφαλόδεσμος, τσεμπέρι)
 στεγνός, δ) στεγνάτον (= ἡ κατσαρόλα)
 τόξον, τὸ > τοξάτον (καὶ ξῦτο ξῦτο) (= οἰκοδόμημα)
 τρέχω > τρεχάτο (= τὸ τρέξιμον, ὁ δρόμος). Ἐν Κύπρῳ τὸ τρεχτόν ἀλλως λεγόμενον, πηγαῖον νερόν : ανερὸν τρεχάτον, πουντζήγ γεμάτον) παροιμία, «Κυπρ. Σπουδαί» 8, 1914, σ. 79 καὶ 14, 1916), σ. 113.
 φεγγάρι, τὸ > φεγγαράτο (Χίος, κοκκινωπὸ μαντήλι)
 φύσικη, φούσκα, ἡ > φουσκάτο ('Ο Κοραῆς Ισχυρίζεται ὅτι τοῦτο λανθασμένως ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Ι) ιι C α n g e ἀντὶ λουσάτον)
 φόν, τὸ > φάτον (Βυζ. ἀβγόσαχημον, φοειδὲς οἰκοδόμημα)

β') Λατινογενῆ καὶ ἔθνοσύνθετα

actum, atto > ἀττό (= συμβολαιογραφικὴ πρᾶξις)
 contractum, contratto > κοντράτο (= συμβολ. πρᾶξις)
 formatum, fermato > μελάτιο (σπόγγος) φυρμάτο (= ἐκλεκτῆς ποιητητος σφουγγάρι. Lingua Franca § 814)
 fossa, fossatum, fossoātōn > φουσπάτο(ν) (Βυζ. Νεοελλ. Καὶ ἐπὶ ἐνοίας : ἡ παρέα, ἡ ἐπαρσις)
 franco (= ἀπελεύθερος) > φραγκάτον (ἐπὶ ἀγροῦ ἐλευθέρου ὑποχρεώσεων τοῦ καλλιεργητοῦ πρὸς τὸν ίδιοκτήτην του)
 frons - frontis (τὸ φύλλον) > φρο(ν)ητζάτο (= σκιάς, σκηνή. Κοραῆς "Ατακτα 4, 1832, σ. 658).
 lanatum > λανάτον, τό, ἐνδυμα ἐκ μαλλίνου ὑφάσματος.
 mandatum > μανδάτον (Βυζ.), μαντάτο(ν) (Νεοελλ. ἐντολή, εἰδησις, κακὴ εἰδησις)
 mercatum, mercato > μαρκάτο (Ζάκυνθος, ἡ ἀγορά, τοπων.)
 mezzo, mezzato > μαντζάτο (Δροβίανη Ηπ. = ισθγειον καθηγερενόν δωμάτιον)

moderatum, moderato > μοντεράτο [μουσικός δρος : μετρίας ἐντάσεως]

professor, professorate: Τὸ ἀξίωμα τοῦ καθηγητοῦ. «Ταχικὸν προφεσσοράτον ἀν ζητήσω», ΕΕΒΣ 37, 1969 - 1970, σ. 416,₅₂. putana, πουτάνα (= ή πόρνη) λ πουτανάτο(ν) (= τὸ σύστημα τῶν πορνῶν)

risulto > ρεζούλτατο (= αποτέλεσμα). Πρβλ. Α.0. Π α π α δ δ- π ο υ λ ο ν Κ ε ρ α μ ε α, ΕΕΒΣ 37, 1969 - 1970, σ. 407,₄₇.

ritratto (= πρόσωπογραφία) > φετράττο (Ζάκ.)

zufa (évet.) > τσιφετάτο (= τριχωτὸν καὶ ναυτ. δρος, Lingua Franca, § 722)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ